

JAARVERSLAG 2011

Natuurmonumenten

Hans Wijers, nieuwe
voorzitter van
Natuurmonumenten

Veel belangstelling
voor Wilde
Buiten Dagen

Natuurmonumenten
vernieuwt.
Komt dat zien!

Voorwoord | 1 Over Natuurmonumenten | 2 Beheren | 3 Beïnvloeden | 4 Betrekken | 5 Besturen | 6 Risicomanagement
7 Financiële kerncijfers 2011 | 8 Jaarrekening 2011 | 9 Begroting 2012 en financieel meerjarenplan 2012-2017 | Bijlagen

Voorwoord

2

Het jaar 2011 bracht grote veranderingen met zich mee. Tweederde van de rijksbijdrage voor natuur en landschap viel weg door overheidsbezuinigingen. Den Haag droeg de verantwoordelijkheid voor natuurbeleid over aan de provincies en werkt sinds vorig jaar aan een nieuwe Wet Natuurbescherming die veel te wensen overlaat.

Natuurmonumenten heeft stevig oppositie gevoerd tegen de bezuinigingen. Er is voor gepleit de nodige investeringen in natuur en landschap niet te verkleinen, maar over een langere periode uit te strekken. Met andere natuurorganisaties zijn wijzigingsvoorstellen op de Wet Natuurbescherming ingediend, zodat die straks doet waarvoor hij bedoeld is: de Nederlandse natuur goed beschermen. Ook in de provincies liet Natuurmonumenten van zich horen. In Zuid-Holland voerden we de campagne aan tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel, want er is een alternatief tracé dat de natuur in Midden-Delfland spaart.

Ondanks forse tegenwind wist Natuurmonumenten ook in 2011 natuurgebieden en cultuurhistorische landschappen veilig te stellen. Wat te denken van de verwerving van 344 hectare schorren en slikken in Zuid-Beveland, of de opknapbeurt van het Overijsselse Landgoed Eerde? Op de valreep van 2012 bleek het Groningse natuurgebied De Onlanden als waterbuffer een cruciale schakel in het voorkomen van wateroverlast. Ook de voorbereidingen voor de Markerwadden, een aan te leggen vogel- en recreatieparadijs in het Markermeer, waren niet voor niets. Met een grote bijdrage van de Nationale Postcode Loterij kunnen we dit plan in 2012 verder uitwerken. Dat natuurbescherming impact heeft op behoud van biodiversiteit was goed te zien

Introductiefilmpje voor nieuwe leden op het YouTube-kanaal van Natuurmonumenten.

tijdens het extreem droge voorjaar. Dankzij samenwerking met boeren bleven de graslanden in Eemland vochtig, zodat honderden grutto's en kieviten bij hun voedsel konden komen en niet verhongerden.

Naast politieke koerswijzigingen zag Natuurmonumenten zich vorig jaar opnieuw geconfronteerd met een afname van het ledental. Dat gaat weliswaar minder snel, maar is nog altijd verontrustend. Minder leden betekent dat we op termijn minder steun hebben in de samenleving, wat automatisch leidt tot minder invloed en minder inkomsten. Toch mag er geen misverstand over bestaan: met 727.000 leden is Natuurmonumenten nog altijd een factor van betekenis.

Dat willen we graag zo houden. Daarom zijn vorig jaar de eerste stappen gezet richting een 'nieuw' Natuurmonumenten. We gaan onafhankelijker van de overheid opereren en willen als spreekbuis en beweging opkomen voor álle natuur in Nederland, ook buiten onze eigen gebieden. Met ondernemerschap gaan we zelf meer geld verdienen voor de natuur, zodat we goed voor onze gebieden en gebouwen kunnen blijven zorgen. Als de kwaliteit van natuur en landschap in het geding zijn, zullen we samen met de achterban vaker onze stem verheffen. Ondanks grote veranderingen zijn onze ambities en strijdbaarheid er niet minder om, integendeel!

Hans Wijers, voorzitter

Jan Jaap de Graeff, algemeen directeur

grutto

Promotiefilm Markerwadden

Zuid-Beveland

Natuurmonumenten voert het CBF-keurmerk voor erkende goede doelen, uitgegeven door het Centraal Bureau Fondsenwerving. Dat is een keurmerk voor adequaat toezicht op het bestuur, het beleid, de bestedingen, de fondsenwerving en de verslaglegging van Natuurmonumenten.

Dit jaarverslag is op zaterdag 14 april 2012 goedgekeurd door de verenigingsraad van Natuurmonumenten

1 Over Natuurmonumenten 106 jaar strijdbaar en onafhankelijk

4

Natuurmonumenten beschermt en beheert 355 Nederlandse natuurgebieden en 470 rijksmonumenten, en is spreekbuis voor álle natuur in Nederland. Natuurgebieden en monumentale gebouwen beschermen we met steun van 727.000 leden, 692 medewerkers en 3.500 vrijwilligers. In 2011 is hard gewerkt aan een 'nieuw' Natuurmonumenten.

Inleiding Rond het jaar 1900 trokken de eerste Nederlandse natuurbeschermers er met de fiets op uit om de natuur te bestuderen. Dagenlang zwierwen ze met verrekijkers en proviand door de duinen, over de heide, in bossen of per roeiboot over meren en plassen. Dat deden ze uit pure belangstelling, maar ook uit bezorgdheid voor de toekomst. Met eigen ogen zagen ze dat het snel bergafwaarts ging met de natuur. De industriële revolutie, ontginning van 'woeste gronden', stadsuitbreiding, spoorlijnen en wegen veranderden het Nederlandse landschap ingrijpend.

Tijdens veldonderzoek noteerden biologen en bevrogen natuurliefhebbers welke gebieden beschermd moesten worden. Daarbij telde vooral of ze mooi en waardevol waren en of er bijzondere dieren en planten voorkwamen. Hun bevindingen beschreven ze in natuurboeken, werden besproken in biologielessen en onder de aandacht gebracht bij invloedrijke bestuurders. Met als doel: hun fascinatie, bewondering en toenemende bezorgdheid met zoveel mogelijk mensen delen. Pas als voor iedereen duidelijk was dat de natuur bescherming verdiende, kon een beweging ontstaan die daadkrachtig genoeg was om natuurgebieden aan te kopen en te beschermen. Steun was nodig in alle lagen van de bevolking, ongeacht politieke en religieuze voorkeuren. Want de natuur is van iedereen en niemand kan zonder.

Inleiding

- 1.1 Natuurbescherming sinds 1905
- 1.2 Een moderne organisatie
- 1.3 De nieuwe positionering: terug naar de bron
- 1.4 Verder bouwen aan het Nieuwe Natuurmonumenten

1.1 Natuurbescherming sinds 1905

Onder de bezielende leiding van de schoolmeesters Jac. P. Thijssse en Eli Heimans volgde in 1905 een legendarische actie. De gemeente Amsterdam wilde het Naardermeer bestemmen als afvalstort. Het Noord-Hollandse natuurgebied aankopen was de beste manier om het van de ondergang te redden. Hiervoor richtten Thijssse en Heimans de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland op. Een jaar later was het Naardermeer het eerste beschermde Nederlandse natuurreservaat.

Verarming biodiversiteit Thijssse en Heimans hadden een vooruitziende blik, want in 2011 had de natuur het op nog maar tien procent van ons landoppervlak voor het zeggen. Veel soorten zijn uit ons land verdwenen, zoals de keizersmantel, de goudplevier, de grijze grootoorvleermuis, de steur en vele honderden andere dieren en planten waar slechts een handvol mensen ooit van heeft gehoord. Volgens het Planbureau voor de Leefomgeving is in ons land slechts vijftien procent van de oorspronkelijke biodiversiteit over. Alleen Malta doet het in Europa slechter!

104.094 hectare natuur beschermd Natuurbescherming is in Nederland bittere noodzaak. Daarom gaat Natuurmonumenten al 106 jaar voorop in de strijd. Eind 2011 beheerden we met steun van velen 355 natuurgebieden, met een totale oppervlakte van 104.094 hectare. Daaronder vallen: duinen, heide, veenweiden, bossen, beken, plassen, moerassen, kwelders, uiterwaarden, stuifzanden en cultuurhistorische landgoederen met monumentale gebouwen. Veel beschermde dieren en planten kunnen alleen in deze beschermde gebieden overleven. Als ze er niet waren, zou het verlies aan biodiversiteit veel groter zijn.

Verdroging en verontreiniging Ondanks dit mooie resultaat is de totale oppervlakte beschermde natuur in Nederland ontoereikend om bedreigde soorten te behouden. Door bouwprojecten en nieuwe infrastructuur raken dieren en planten verder geïsoleerd. Verontreiniging van bodem, lucht en water en verdroging van natuurgebieden zijn een continue bedreiging voor de biodiversiteit. Zo bloeiden er door het droge voorjaar van 2011 minder orchideeën, had de vlinder het veenhooibeestje moeite zich te handhaven en was er op uitgedroogde graslanden niets te eten voor beschermde weidevogels.

Nieuwe Wet Natuurbescherming beschermt onvoldoende Klimaatverandering zorgt voor nieuwe bedreigingen. Om te overleven moeten temperatuurgevoelige dieren en planten noordwaarts kunnen meebewegen met opschuivende klimaatzones. Dat gaat alleen via groene verbindingen tussen natuurgebieden. Maar in die 'ecologische infrastructuur' ontbreken belangrijke schakels. Met het aankopen van nieuwe natuurgebieden en het aanleggen van robuuste verbindingzones is dit op te lossen. Voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) heeft het huidige kabinet echter nauwelijks geld over. De natuur heeft voor de regering weinig prioriteit. Dat bleek in 2011 ook uit de sterk afgezwakte, nieuwe concept natuurwet en de forse bezuinigingen tot 72% natuurbeleid, die het Rijk tot 2015 in petto heeft.

Natuurbeschermers Jac. P. Thijssse en Eli Heimans in actie bij het Naardermeer.

Motor van de natuurbeweging

- Natuurmonumenten is in 1905 de eerste Nederlandse natuurbeschermingsorganisatie.
- In 1906 is het Naardermeer het eerste beschermde Nederlandse natuurreservaat.
- Vanaf 1927 initieert Natuurmonumenten de oprichting van de Provinciale Landschappen. Natuurbescherming kon vanaf dat moment rekenen op regionale steun.
- Rond 1970 zijn we de drijvende kracht achter de Provinciale Milieufederaties en Natuur & Milieu. Want zonder schoon milieu heeft natuur geen schijn van kans.
- In 2011 voert Natuurmonumenten het protest aan tegen een nieuwe, slechte natuurwet en verzet zich tegen forse bezuinigingen op natuurbeleid die zijn opgenomen in de meerjarenbegroting van het Rijk.
- Met steun van het publiek is Natuurmonumenten al 106 jaar de aanjager van de Nederlandse natuurbeweging.

Sterke natuurbeweging nodig Na 106 jaar strijd is natuurbescherming in Nederland allesbehalve vanzelfsprekend. Een sterke natuurbeweging is juist nu nodig. Om natuurbescherming voor de toekomst veilig te stellen. Maar ook om Nederlanders ervan te verzekeren dat ze in een dichtbevolkt land kunnen blijven genieten van rust, ruimte en mooie natuur.

1.2 Een moderne organisatie

Natuurmonumenten was in 2011 de op een na grootste particuliere natuurbeschermingsorganisatie in Nederland. Eind december telde de vereniging 727.000 leden. De natuur kon verder steunen op ruim 3.500 vrijwilligers, 692 medewerkers, vele enthousiaste bedrijfspartners, de Nationale Postcode Loterij en fondsorganisaties.

Vereniging, bestuur en directie Natuurmonumenten is een onafhankelijke, democratische vereniging die wordt geleid door negen onbezoldigde bestuursleden. De verenigingsraad, het bestuur en de directie bepalen de koers van Natuurmonumenten. Bestuursleden leggen verantwoording af aan de verenigingsraad, die de leden in dertien districtscommissies vertegenwoordigt. Een Commissie van Deskundigen adviseert over het beheer van de gebieden. Een driekoppige directie stuurt de werkorganisatie aan. In november 2011 verkoos de verenigingsraad op voordracht van het bestuur Hans Wijers als nieuwe voorzitter van Natuurmonumenten. Hij nam die functie over van Cees Veerman. Lees verder in [hoofdstuk 5](#) over de organisatiestructuur.

Kostenefficiënt en transparant Natuurmonumenten krijgt financiële steun van leden, donateurs, bedrijfspartners, goededoelenloterijen, fondsen, de Rijksoverheid, de provincies, de Europese Unie, en heeft ook inkomsten uit haar eigendommen. De organisatie wil zo kostenefficiënt mogelijk opereren en is transparant in haar verantwoording over inkomsten en uitgaven. In 2011 besteedde de vereniging totaal 103,4 miljoen euro, onder meer aan grond-aankopen, het beheer van natuurgebieden en gebouwen, fondsenwerving, beleidsbeïnvloeding, personeelskosten en het betrekken van mensen bij de natuur. Lees over onze financiële kerncijfers vanaf [hoofdstuk 7](#).

1.3 De nieuwe positionering: terug naar de bron

Natuurmonumenten heeft de afgelopen jaren in de spiegel gekeken. Dat was nodig. De vereniging verliest al enkele jaren leden en de inkomsten lopen terug. Gebleken is dat dit deels komt omdat Natuurmonumenten te afhankelijk is geworden van de overheid en er zelfs mee geassocieerd wordt. Om goed te kunnen inspelen op maatschappelijke veranderingen en toekomstige uitdagingen, is gekozen voor een nieuwe positionering. Begin 2011 bogen het bestuur en de verenigingsraad zich over 'het Nieuwe Natuurmonumenten'. We bewegen van functioneel en institutioneel naar meer ideëel en - waar het past - soms ook emotioneel. De vier hoofdlijnen zijn: Natuurmonumenten gaat onafhankelijker van de overheid opereren en wil als spreekbuis en als beweging van mensen met hart voor de natuur opkomen voor álle natuur in Nederland. Daarnaast wil Natuurmonumenten een goede beheerder van haar natuurgebieden blijven en met ondernemerschap zelf meer geld verdienen voor de natuur.

De bronst. Uit de serie tv-commercials Komt dat zien.

Grote impact op natuurbescherming

- Tussen 1905 en 2011 heeft Natuurmonumenten in 355 gebieden ruim 104.000 hectare natuur veiliggesteld.
- Als dieren en planten worden bedreigd, laten we van ons horen: in Den Haag, in de provincies, in gemeenten en in Brussel. We bedenken alternatieven of dwingen natuurcompensatie af.
- Door goed natuurbeheer gaat de natuurkwaliteit er in onze gebieden flink op vooruit. Jaarlijks onderzoek toont dat aan.
- Miljoenen Nederlanders recreëren en genieten in onze natuurgebieden.
- Jongeren ervaren bij ons in 'real life' dat natuur dichtbij bescherming verdient, en niet uitsluitend nodig is op verre, exotische locaties.

De vier hoofdlijnen voor vernieuwing zijn:

1. Beweging van mensen met hart voor natuur Natuurmonumenten wil zoveel mogelijk mensen met hart voor de natuur bij de Nederlandse natuur betrekken. Voor veel mensen is natuur een onuitputtelijke bron van inspiratie, schoonheid en verwondering. Natuurmonumenten wil dat beter zichtbaar en voelbaar maken en verwondering over en fascinatie voor natuur aanwakken. We grijpen daarmee terug op het gedachtegoed van Heimans en Thijssen en de idealen van het oorspronkelijke Natuurmonumenten. Net als de eerste natuurbeschermers rond het jaar 1900 willen we verrassen en verleiden met aansprekende natuurverhalen. Als de natuur bedreigd wordt, laten we van ons horen. We zetten dit voornemen kracht bij in publieke en eigen media, in onze acht regionale bezoekerscentra en met boeiende natuuractiviteiten in onze 355 natuurgebieden. Komt dat zien.

2. Spreekbuis voor alle Nederlandse natuur In een tijd waarin de aandacht voor natuur afvlakt en overheden op natuur bezuinigen, wil Natuurmonumenten spreekbuis zijn voor alle natuur in Nederland. Natuurmonumenten zal meer afstand nemen van de overheid en onafhankelijker opereren. Dat is nodig om geloofwaardig te zijn. Om onze ambities te verwezenlijken blijven we de pijlen op de politiek richten om natuurbeleid te kunnen beïnvloeden. Dat doen we zoveel mogelijk samen met een brede achterban. Lees verder over onze politieke lobby in [hoofdstuk 3](#).

3. Goed en deskundig beheerder blijven Als beheerder van 355 natuurgebieden blijven we natuur verwerven, inrichten, goed beheren en onderling verbinden. Daarnaast blijft Natuurmonumenten zich inzetten voor een hoge natuurkwaliteit in de gebieden. Als grootste particuliere eigenaar van rijksmonumenten, blijft ook het gebouwenbeheer in goede handen. Maar we kijken wel hoe we meer kunnen verdienen aan gebouwen. Noodgedwongen zijn we de komende jaren selectiever in het verwerven van nieuwe aankopen. Lees meer in het [hoofdstuk Beheren](#).

4. Ondernemer die kansen grijpt Om natuurambities op peil te houden, stelt Natuurmonumenten zich ondernemender op. Met ondernemerschap gaan we meer geld verdienen voor de natuur. We gaan nieuwe contacten aan met bedrijven en onderzoeken mogelijkheden om meer winst te halen uit onze gebieden en gebouwen. Nieuwe leden werven alleen is niet langer zaligmakend. Voor een sterke natuurbeweging gaan we breder steun zoeken. Lees meer in [hoofdstuk 4](#).

1.4 Verder bouwen aan het Nieuwe Natuurmonumenten

In 2011 is door alle medewerkers en vrijwilligers hard gewerkt aan het Nieuwe Natuurmonumenten. Onze nieuwe positionering kreeg gestalte in een serie uitstekende reclamefilms op tv. In 'Komt dat zien' vertellen boswachters gefascineerd over een natuurfenomeen dat hen boeit, zoals de bronst en de vogeltrek. Het zal ook de komende jaren draaien om het delen en aanwakken van fascinatie en verwondering voor natuur. Natuurmonumenten zal vaker van zich laten horen. Als natuurbelangen in het geding zijn, of als we met partners kansrijke natuurplannen presenteren. Intussen blijven we goed zorgen voor de gebieden en gebouwen die ons zijn toevertrouwd.

Drijvend land. Uit de serie tv-commercial Komt dat zien.

Nieuwe promotietekst gericht op ouders met jonge kinderen: **Natuurbescherming. Sinds 1905.**

Kikkervisjes vangen met de kinderen.
Hutten bouwen in het bos. Oog in oog met de ijsvogel. Natuur is een onuitputtelijke bron van inspiratie en verwondering. Daar moeten we zuinig op zijn en goed voor zorgen. Want in een dichtbevolkt land is natuur extra kwetsbaar. Daarom beschermt Natuurmonumenten 355 gebieden. Overal in Nederland. Voor iedereen. Dat doen we sinds 1905 met steun van vrienden, vrijwilligers, leden en bedrijven. Kijk op natuurmonumenten.nl wat jij voor de natuur kunt doen.

Janet Schaafsma is vrijwillig medewerker jeugdeducatie in Bezoekerscentrum Dwingelderveld. De mbo-studente Wildlife leert kinderen over de natuur en gaat met ze op pad met kaart en kompas, bijvoorbeeld tijdens de Wilde Buiten Dagen.

“Ik kom van de boerderij en leefde als kind in het groen en tussen de dieren. Als klein meisje bespiedde ik in het voorjaar in de sloot al kikkervisjes en verwonderde me erover hoe die groot groeien. Ik merk geregeld dat ik dichterbij de natuur sta dan veel leeftijdgenoten. Zo ben ik vaak hele zondagen van vroeg tot laat in het veld. Dat zou ik liefst dagelijks doen. Als ik 's ochtends naar school ga en richting de trein loop, ben ik al bezig met vogels die ik overal zie of hoor. Ik volg de mbo-richting Wildlife en wil me specialiseren in jeugdeducatie. Ik wil kinderen graag iets meegeven van mijn eigen jeugdervaringen. Dat vind ik belangrijk in een tijd waarin kinderen vooral veel

tijd binnen doorbrengen. In 2011 ben ik daarom jeugdeducatie-vrijwilliger geworden in Bezoekerscentrum Dwingelderveld. Ik ga met kaart en kompas de natuur in, leer kinderen over diersporen en laat ze braakballen uitpluizen. Bijvoorbeeld tijdens de Wilde

“Als klein meisje
bespiedde ik al kikkervisjes”

Buiten Dagen. Bij dat uitpluizen zijn kinderen in het begin vaak wat huiverig. Eenmaal bezig, zijn ze al snel gefascineerd. Soms laat ik kinderen zien dat zeldzame dieren vaak dichterbij leven dan we denken. Zo ontdekte ik laatst een kamsalamander in een poeltje vlakbij het bezoekerscentrum. Die heeft dus helemaal geen last van alle drukte eromheen.”

2 Beheren Natuurgebieden en gebouwen goed blijven beschermen

9

In 2011 bevonden natuur aankopen, inrichten en beheren zich voor het eerst sinds jaren in de gevarenzone. De overheid annuleerde aankoopsubsidies, zodat minder natuur werd veiliggesteld dan eerder overeengekomen. Om de kwaliteit van onze gebieden en monumentale gebouwen te behouden, zijn vanaf 2012 extra inkomsten noodzakelijk.

Inleiding Redden ze het, of redder ze het niet? Die vraag stelden medewerkers van Natuurmonumenten zich vorig jaar bij het uitzetten van knoflookpadden in een poeltje in de zuidelijke IJsselvallei (Gld). Knoflookpadden schrikken hun vijanden af met een stofje dat naar knoflook ruikt. Je zou vermoeden dat ze zich dan wel redden, maar de wat gedrongen amfibieën worden in ons land ernstig bedreigd. Ze zijn voedsel voor vogels en vissen en hebben veel last van overbemesting. Om de reddingsactie in de IJsselvallei mogelijk te maken, was kikkerdril verzameld en opgekweekt. Terreinmedewerkers van Natuurmonumenten lieten de jonge knoflookpadden weer los. Met wat geluk kunnen de padden zichzelf nu weer prima redden.

Meer dassen en otters Bedreigde dieren en planten beschermen en natuur herstellen is, zoals in de IJsselvallei, soms minder ingewikkeld dan het lijkt. Ondanks teleurstellingen is er ook geregeld goed nieuws te melden. Neem het verhaal van de das in de Loonse en Drunense Duinen (NB). Daar bleek na tellingen dat het aantal van 67 waargenomen exemplaren in 2009, was toegenomen tot liefst 83 in 2011. Dit succes is vooral te danken aan de dassenrasters en dassentunnels die Natuurmonumenten heeft aangelegd. Ook met de otter in de Twentse Beneden-Regge gaat het goed dankzij slimme ingrepen die zorgen voor schoon water en voldoende voedsel.

Inleiding

- 2.1 Nieuwe hectares natuur verwerven
- 2.2 Nieuwe hectares natuur inrichten
- 2.3 Cultuurhistorie versterken en gebouwen goed beheren
- 2.4 Kostenbewust beheren
- 2.5 Hoge natuurkwaliteit behouden
- 2.6 Beheren in de toekomst

Natuurherstel is nodig Met praktische ingrepen en gericht beleid zetten onze medewerkers en vrijwilligers zich in voor bedreigde soorten. Zo behouden we, vaak onder breekbare omstandigheden, de biodiversiteit en herstellen de natuurkwaliteit in natuurgebieden en cultuurhistorische landschappen. Vooral in gebieden die nationaal en internationaal van betekenis zijn. Zoals voedselarme venen, vochtige heiden, weidevogelgraslanden, duinen en bosrijke landgoederen. Niet alleen inrichtings- en herstelmaatregelen zijn daarbij belangrijk, ook de intensiteit en de juiste aanpak van beheerwerk bepalen of kwetsbare dieren en planten het redden of niet. Soms zit er niets anders op dan gebieden uit te breiden omdat naastgelegen percelen teveel schade veroorzaken. Bijvoorbeeld omdat het waterpeil er kunstmatig laag wordt gehouden of als er teveel mest wordt uitgereden.

Natuur verwerven, verbinden en beheren Het bewaken van de natuurkwaliteit en het uitbreiden en onderling verbinden van natuurgebieden waren ook in 2011 kernactiviteiten. Door exorbitante bezuinigingen van de Rijksoverheid viel het aantal gebiedsaankopen vorig jaar tegen. Aangezien er ook minder geld vrijkomt voor inrichtings- en projectsubsidies, liep automatisch ook het aantal inrichtingsprojecten terug. Meer dan voorheen deden we voor gebiedsaankopen een beroep op andere financieringsbronnen, zoals de Nationale Postcode Loterij, donaties, schenkingen, legaten en sponsorgelden. Ruilingen, erfpacht, beheer en bruikleen zijn naast reguliere aankopen vaker vervangende vormen van overdracht aan Natuurmonumenten. Met zogeheten Klimaatbuffergelden van het ministerie van Infrastructuur en Milieu konden nog de nodige projecten worden gefinancierd.

Politieke tegenwind Natuurmonumenten moest in 2011 verstandig anticiperen op nieuw overheidsbeleid en politieke tegenwind. Natuur aankopen, inrichten en beheren bevonden zich in de gevarenzone. Over subsidiestelsels is uitvoering overlegd met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie, Interprovinciaal Overleg (IPO) en andere partijen. Samen met andere natuurbeschermingsorganisaties is voor de natuur daadkrachtig gelobbyd. Die inzet resulteerde onder meer in het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). We zijn echter ongelukkig over het schrappen van de aankoop- en inrichtingsubsidies.

2.1 Nieuwe hectares natuur verwerven

De aankoopdoelstelling voor 2011 uit het meerjarenplan was 2.000 hectare natuur verwerven. Door maatschappelijke tegenwind en het intrekken van overheidssubsidies kregen we minder plannen rond dan voorzien en is die doelstelling bijgesteld tot 500 hectare. Toch is Natuurmonumenten er in geslaagd 1.143 hectare nieuwe natuur voor de toekomst veilig te stellen. Hiermee ligt het totaal aantal hectares natuur dat Natuurmonumenten is toevertrouwd op 104.094. De verwachting is dat we in 2012 de huidige verwervingsdoelstellingen niet halen. De Rijksoverheid bezuinigt fors op natuuruitgaven en decentraliseert de verantwoordelijkheid voor natuurbeleid naar de provincies. De verwervingsdoelstelling voor 2012 is verder naar beneden bijgesteld tot een areaalgroei van 250 hectare per jaar. Het realiseren van de oude doelstelling zou door gebrek aan middelen teveel inspanning vragen van onze medewerkers.

Gebiedsuitbreidingen en nieuwe gebieden vanaf 10 hectare 2011

Verdronken Land van Zuid-Beveland (Zld)	344
Duinen van Goeree (ZH)	92
Chaamse Beek (NB)	85
Moergestelse Broek (NB)	56
Uithuizerwad (Gr)	52
Velperwaarden (Gld)	47
Kievitsmoeren (NB)	42
Tienhovense Plassen (Ut.)	36
De Reten (NB)	36
Peizermaden (Dr.)	34
Nieuwkoopse Plassen (ZH)	33
Genhoes (Li.)	31
Vlijmens Ven (NB)	25
Harger- en Pettemerpolder (NH)	24
Maasvallei (Li.)	23
Empese en Tondense Heide (Gld)	22
Mantingerveld (Dr.)	19
Kampina (NB)	18
Biessumerbos (Gr.)	17
Veluwemeerkust (Gld)	16
Polder Noord-Kethel (ZH)	15
Vluchtheuvel (NB)	14
Rijskampen (NB)	13
Imstenraderbos (Li.)	13
Weteringse Broek (Gld)	13
Kettingdijk (Li.)	12
Aalkeetbuitenpolder (ZH)	11
Geleenbeekdal (Li.)	11
Kadelanden (ZH)	10

355 Natuurgebieden

(104.094 hectare natuurgebied in rood aangegeven)

Beheertypen volgens Index Natuur en Landschap (in aantal hectare)

Grootschalige dynamische natuur	18.997
Rivieren	81
Beken en bronnen	32
Stilstaande wateren	6.706
Moerassen	3.338
Voedselarme venen en vochtige heiden	4.876
Droge heiden	3.792
Open duinen	3.866
Schorren of kwelders	817
Vochtige schraal-graslanden	2.267
Droge schraalgraslanden	173
Rijke graslanden en akkers	12.897
Vogelgraslanden	3.531
Vochtige bossen	5.138
Droge bossen	20.949
Bossen met productiefunctie	1.511
Cultuurhistorische bossen	584
Landschapselementen	1.172
Overige gronden	3.161
Nog om te vormen naar natuur	6.031
In beheer bij andere TBO	4.175
Totaal	104.094

Alternatieve financieringsbronnen Natuurmonumenten is voor de financiering van natuuraankopen deels afhankelijk van overheidsbijdragen. Nu die bijdragen veelal wegvallen kijken we kritischer naar ons aankoopbeleid en formuleren we nieuwe prioriteiten voor aankoop en inrichting. Ook wordt gezocht naar alternatieve financieringsbronnen zoals: LIFE+-subsidies uit Brussel, Klimaatbuffergelden, renteloze leningen, ledenacties, legaten en schenkingen, collectes en samenwerking met het bedrijfsleven.

HEMA, Menzis en andere bedrijven droegen in 2011 bij aan een nieuwe natuur-speelplaats op eiland Tiengemeten (ZH). Voor de recreatieve inrichting van de Oosterzijpolder in natuurgebied Nijenburg (NH) is een fondsenwervende actie gehouden, kwam een nalatenschap vrij en is bijgedragen door de provincie Noord-Holland. Met vergelijkbare bijdragen kunnen we onze ambities zeker voor een deel op niveau houden.

Verkregen aankoopsubsidies in 2011 Door overheidsbezuinigingen zijn de EHS-aankoopsubsidies in 2011 lager uitgevallen dan in 2010. In 2011 droegen de provincies en het Rijk met 10,4 miljoen euro bij aan het realiseren van onze verwervingsdoelstelling. Ook de provincies houden voor subsidiering voor natuur binnen de EHS steeds vaker de hand op de knip. Naast gesubsidieerde EHS-gronden koopt Natuurmonumenten percelen aan die buiten de EHS vallen. Deze aankopen dragen bij aan het vergroten, aaneensluiten en robuust maken van onze gebieden. We financieren deze gronden uit eigen middelen en met bijdragen uit overig beschikbare bronnen. In 2011 besteedde Natuurmonumenten 2,6 miljoen euro aan niet- en gedeeltelijk gesubsidieerde aankopen. Hiermee kocht de vereniging onder meer 22 hectare grond aan in natuurgebied Empese en Tondense Heide (Gld), ruim een hectare op de Sint-Pietersberg (Li.), vier hectare in De Tip (Ov.) en twee hectare in natuurgebied Dal van de Roode Beek (Li.).

2.2 Nieuwe en bestaande hectares inrichten

Natuurmonumenten richt verworven (landbouw)gronden in als natuur. Inrichtingsplannen gaan uit van de ecologische potentie van een gebied en omvatten een plan van aanpak voor de uitvoering. Met specifieke ingrepen creëren we gewenste omstandigheden voor flora en fauna. Hiermee verhogen we de natuurkwaliteit en leveren we een belangrijke bijdrage aan behoud en herstel van de Nederlandse biodiversiteit. Met wandel- en fietspaden en uitkijkpunten maken we nieuwe gebieden ook toegankelijk en aantrekkelijk voor bezoekers. Doordat de grondaankopen al in 2010 stagneerden, liepen de voorbereidingen voor onze inrichtingsprojecten in 2011 vertraging op. Toch zijn vorig jaar 42 projecten afgerond of ze bevonden zich in de afrondingsfase. Daarnaast zijn 39 projecten opgestart. Inrichtingsprojecten nemen veel tijd in beslag. Het traject van wijzigingen van het bestemmingsplan, de subsidieaanvraag, inspraakrondes en het verkrijgen van de vereiste vergunningen en ontheffingen duurt jaren. Hieronder twee voorbeelden van projecten waar we natuurherstelmaatregelen vorig jaar konden afronden.

Twee bijzondere inrichtingsprojecten

Zuidkust van Schouwen (Zld) Met de provincie Zeeland en Dienst Landelijk Gebied is 'Brackish Marsh' afgerond. De Engelstalige titel dankt dit project aan cofinanciering (LIFE+) door de Europese Unie. Op de Zuidkust van Schouwen is natuurherstel gerealiseerd van zestig hectare kreken, kwelders en zandplaten die onder invloed staan van brak water. Er is extra broed- en foerageergelegenheid voor kustvogels bijgekomen en het leefgebied van de noordse woelmuis is uitgebreid.

Ankeveense Plassen (NH) In de Stichts Ankeveense Polder is zo'n drie hectare aan petgaten en legakkers gerealiseerd. Daarmee is gestart met herstel van karakteristieke laagveennatuur en heeft het landschap net als vroeger weer een open structuur. De maatregelen zijn gefinancierd met een bijdrage uit het potje 'effectgerichte maatregelen' van het ministerie van EL&I. Het project is onderdeel van een groter plan, dat deels is uitgevoerd.

Drie bijzondere aankopen in 2011

Verdronken Land van

Zuid-Beveland (Zld)

Natuurmonumenten kreeg van Rijkswaterstaat 344 hectare schorren-gebied in erfpacht. Het Verdronken Land van Zuid-Beveland ligt in de kom van de Oosterschelde en is Natura 2000-gebied. We hopen dit buitendijkse gebied in 2012 uit te breiden tot circa 5.000 hectare slikken en platen. Hiermee zijn we straks beheerder van een van de meest robuuste en tot de verbeelding sprekende Nederlandse kustlandschappen.

Vlijmens Ven (NB) Eind 2011

voltooiden we in Noord-Brabant een belangrijke 'afrondingsaankoop' van bijna 20 hectare. In Natura 2000-gebied Vlijmens Ven kunnen we nu starten met het verbeteren van de waterhuishouding en het realiseren van gewenste natuurwaarden. De aankoopkosten zijn gefinancierd door Rijkswaterstaat.

Harger- en Pettemerpolder (NH)

Ook in de Noord-Hollandse Harger- en Pettemerpolder konden we twintig hectare nieuwe natuur verwerven, deels aansluitend op bestaand bezit. De aankoop werd door het ministerie van Infrastructuur en Milieu gefinancierd met zogeheten Klimaatbuffergelden.

Brede coalitie herstelt landgoed Eerde (Ov.)

Natuurmonumenten, de Nationale Postcode Loterij, de provincie Overijssel, de gemeente Ommen, de EU en de Internationale School Eerde (ISE) investeerden in 2011 gezamenlijk in landgoed Eerde. Natuurmonumenten heeft ambitieuze plannen voor herstel en ontwikkeling van het kasteel, het landgoed en het omringende natuurgebied. ISE wil investeren in een nieuw onderwijsgebouw op het landgoed. Projectpartners willen op Eerde een Centre of Excellence oprichten. Voor bedrijven en universiteiten wordt Eerde een kenniscentrum op het gebied van economie en ecologie.

Landgoed Eerde (600 hectare) heeft een bijzondere status in Overijssel en ver daarbuiten. Als erfgoed is het een fraai voorbeeld van een kleinschalig kampen- en heideontginningslandschap. Het landgoed is onderdeel van het Natura 2000-gebied Vecht en Beneden-Regge. In 2011 is gestart met de uitvoering van 15 van 50 uit te voeren herstelprojecten. Het landgoed en het kasteel worden gerenoveerd en gerestaureerd, het park met zijn stelsel van lanen krijgt een opknapbeurt en de Beneden-Regge mag weer meanderen. Als het landschap in oude staat is teruggebracht zal er op het landgoed sprake zijn van duurzame landbouw. Partijen die meefinancieren erkennen de bijzondere status van het landgoed en de hoge natuurwaarden. Dankzij een brede coalitie kunnen we een brug slaan naar het bedrijfsleven.

Verder heeft Natuurmonumenten veertig hectare nieuwe moerasnatuur gerealiseerd in Rodermond en Wink in De Wieden (Ov.), is ven- en heideherstel afgerond in Groote Meer (NB) en zijn natuurwaarden op landgoed Voorstonden (Gld) hersteld.

2.3 Cultuurhistorie versterken

Van de natuurgebieden die Natuurmonumenten beheert, heeft een groot deel ook belangrijke cultuurhistorische waarde, in de vorm van historische cultuurlandschappen, buitenplaatsen, archeologische elementen en monumentale gebouwen. Natuurmonumenten reserveert geld voor restauratie van monumentale gebouwen en herstel van cultuurhistorische landschapselementen. Daarbij maken we ook gebruik van externe financieringsbronnen, zoals de Instandhoudingssubsidies voor Rijksmonumenten. Behoud van natuur en cultuur gaan vaak hand in hand.

GIS-inventarisaties In 2011 is gewerkt aan het inventariseren en vastleggen van cultuurhistorische elementen in een Geografisch Informatiesysteem (GIS-bestand). Zo'n 25.000 hectare met in totaal 6.000 elementen is geïnventariseerd. Een deel is met hulp van vrijwilligers in kaart gebracht. De gegevens gebruiken we bij het opstellen van beheervisies en beheerevaluaties.

Restauratie en onderhoud kastelen en landhuizen Voor buitenplaatsen zijn vijf herstelplannen afgerond. Die waren gericht op behoud van cultuurhistorische waarden op bijvoorbeeld Koningshof in Noord-Holland en Heuven in Nationaal

Park Veluwezoom. Op de 's-Gravelandse Buitenplaatsen (NH) is verder gewerkt aan de uitvoering van het langjarige buitenplaatsenherstelplan. Met een nieuw pad op Land en Bosch kon de vijftigste kilometer worden toegevoegd aan de wandelroute Gooise Buitenplaatsen.

Op landgoed Voorstonden op de Oost-Veluwe is gestart met het herstelplan voor het parkbos, de lanen en waterpartijen. Voor landschappelijk monument De Imbosch op de Veluwe is een herstelplan voor de wallen en lanen in voorbereiding. In het Gelderse Bergherbos is militair erfgoed (loopgraven) zichtbaar gemaakt. In Limburg is gewerkt aan restauratie van Fort Sint-Pieter. Het koetshuis en de orangerie op kasteel Hackfort (Gld) kregen een nieuw leven als brasserie. Ook de aangrenzende historische moestuin is in oude glorie hersteld.

Herstelwerk overige gebouwen De restauratie van Fort Ellewoutsdijk (Zld), het aan de Westerschelde gelegen militaire verdedigingswerk uit 1834, is vorig jaar afgerond. De restauratiekosten zijn grotendeels gesubsidieerd door de Rijksoverheid en de provincie. In Overijssel is bezoekerscentrum De Wieden na een ingrijpende verbouwing heropend. Het oude veenhuisje aan de rand van de Beulakerwijde is uitgebreid en opnieuw ingericht zodat meer bezoekers kunnen worden ontvangen. Op de Brabantse Oude Buisse Heide werd het atelier van Henriëtte en Rik Roland Holst afgelopen jaar gerestaureerd; een week voor de opening brandde het helaas af. Met verzekeringsgeld is de restauratie van dit bijzondere atelier, ontworpen in de stijl van de Amsterdamse school, nog hetzelfde jaar gestart. In 2012 wil Natuurmonumenten het atelier onder andere als recreatiewoning kunnen exploiteren.

Cultuurhistorische landschapselementen In 2011 is weer volop gewerkt aan onderhoud, herstel en onderzoek naar landschapselementen. Inventarisaties zijn afgerond in onder andere het Dommeldal (NB), de Schinveldse Bossen (Li.) en in Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Inventarisaties dienen als basis voor beheerwerk en herstelplannen. Onderzoeken leidden soms tot verrassende vondsten. Zo is in de Schinveldse Bossen een visvijvercomplex teruggevonden van enkele eeuwen oud. Op landgoed Eerde (Ov.) zijn houtwallen en esranden in het Eerder Achterbroek onder handen genomen. Ook is in 2011 het Historisch Pad in Haarzuilens (Ut.) geopend. Dit pad voert langs zes historische locaties waar kunstwerken het verleden van het Wielrevelt verbeelden. Kerkpaden, kastelen en boerderijen uit de ijzertijd krijgen aandacht.

2.4 Kostenbewust beheren

Kostenbewust en efficiënt beheren van natuur, gebouwen en landschapselementen is voor Natuurmonumenten een belangrijk uitgangspunt. Het kabinet maakt het Natuurmonumenten met de nieuwe bezuinigingen moeilijker om kwaliteit te leveren. Subsidies voor het aankopen en inrichten van nieuwe natuur zijn tot een minimum teruggebracht. Daardoor kunnen we geen robuuste gebiedseenheden meer realiseren. Juist dat is essentieel voor kostenefficiënt beheer met een hoge natuurkwaliteit als resultaat. Goed nieuws is dat de provincies de komende jaren een bijdrage leveren aan de kosten van natuurbeheer.

Bijzondere waarnemingen in 2011

Soms keren verdwenen dieren en planten terug omdat water en lucht schoner of natuurgebieden groter zijn geworden. Overzicht van bijzondere waarnemingen in 2011.

- **Bruinrode wespenorchis** gespot op de Sint-Pietersberg. Was sinds 1949 hier niet meer gezien (Li.)
- **Ravenpaar** in Ravenswoud bij het Fochteloërveen (Fr.)
- **Grote keverorchis** terug van weg-geweest in Zwaakse Weel (Zld)
- **Bever** op Tiengemeten, probeerde burcht te bouwen (ZH)
- **Noordse woelmuis** in de Kamerikse Nessen; werd hier als verdwenen beschouwd (ZH)
- **Roerdomp** broedde voor het eerst in natuurontwikkelingsgebied Groene Jonker (ZH)
- **Heivlinders** koloniseerden het Mantingerveld op akker waar nu weer heide bloeit (Dr.)
- **Purperreiger** gespot in Hegewiersterfjild (Fr.)
- **Boommarters** in Groote Meer (NB)
- **Witsnuitlibellen** in De Wieden; zijn kenmerkend voor prima waterkwaliteit (OVv.)

Bever

Natuurbeheer betaalbaar houden Natuurmonumenten doet er alles aan om de hoge kwaliteit van gebouwen en gebieden voor de toekomst te behouden. Zo zijn onder meer voorbereidingen getroffen voor een nieuwe afdeling die biomassa op de markt gaat brengen. Deze biomassa in de vorm van riet, gras en hout komt bij het beheer van gebieden vrij. Als groene energiebron kan biomassa ook bijdragen aan vermindering van onze CO₂-uitstoot. Om natuurbeheer betaalbaar te houden zoeken we ook meer samenwerking met ondernemers rond natuurgebieden en landgoederen. Ook leunen we sterk op vrijwilligers die ons op allerlei manieren helpen. Zonder hun inzet zou de natuurkwaliteit op sommige plekken al naar beneden zijn bijgesteld.

Verkregen subsidies voor beheer en inrichting in 2011 In 2011 gaf Natuurmonumenten 56 miljoen euro uit aan beheer en inrichting van de natuurgebieden. Daarvoor ontving Natuurmonumenten vorig jaar circa 30 miljoen euro aan subsidies voor beheer en projecten. Het resterende deel aan beheerskosten wordt gedekt door de bijdragen van de Nationale Postcode Loterij, bijzondere schenkingen en fondsenwervende acties, en onze overige inkomsten zoals contributies en rente-inkomsten.

Onzekere toekomst Subsidiebijdragen uit het Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) worden verstrekt voor een periode van zes jaar. Daarna is de situatie uiterst onzeker. Ook omdat er jaarlijks geen indexering plaatsvindt, ondanks dat kosten toenemen. Voor de periode na 2016 geldt bovendien dat er alleen een tegemoetkoming in de beheerkosten is als de beheerde natuur binnen de EHS ligt. Voor onze gebieden buiten de EHS moeten we de kosten na 2016 volledig uit eigen middelen financieren. Ons eigen financiële aandeel in het beheer is nu al hoog.

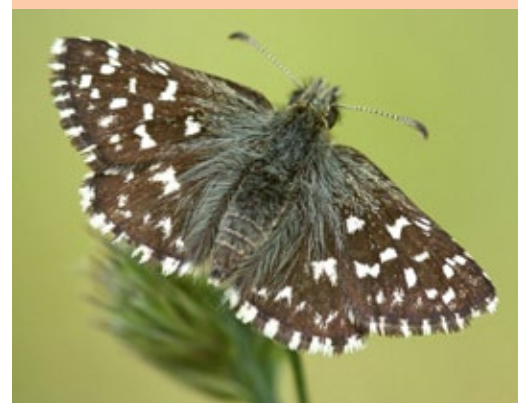
2.5 Hoge natuurkwaliteit behouden

Het behoud van zeldzame dieren en planten en het vergroten van de soortenrijkdom zijn de basis van ons beheerwerk. Met maaien en afvoeren, plaggen, uitdunnen, begrazen, het verbeteren van de waterhuishouding en terugdringen van meststoffen kunnen we natuurwaarden behouden en verhogen. Trendontwikkelingen in flora en fauna volgen we op de voet door met beheermedewerkers en vrijwilligers planten- en diersoorten te inventariseren. Aanvullend specialistisch onderzoek besteden we soms uit. Gegevens slaan we op in onze natuurdatabank. Voor analyse wisselen we gegevens uit met de Gegevensautoriteit Natuur (GaN). Ook is er overleg met de collega-terreinbeheerders zoals Staatsbosbeheer en De12Landschappen, de provincies, de Vlinderstichting en Sovon.

Stevige opgave Ondanks alle inspanningen is het behouden van natuurkwaliteit in ons dichtbevolkte land een stevige opgave. Doordat de randvoorwaarden voor het creëren van een hoge natuurkwaliteit niet optimaal zijn, moeten we alle zeilen bijzetten. Het behouden en overdragen van kennis en het verder ontwikkelen ervan is hierbij een speerpunt voor Natuurmonumenten. Door kennis te delen en kennis en ervaringen uit te wisselen, proberen we de achteruitgang in biodiversiteit zoveel mogelijk te stoppen en te herstellen. Er zijn gelukkig aansprekende successen, zoals de toename van het aantal

↑ Bijzondere waarnemingen in 2011 vervolg

- Aardbeivlinder op Sallandse Heuvelrug, werd hier als uitgestorven beschouwd (Ov.).
- Klapekster op akkers in het Dal van de Ruiten A, dankzij vogelvriendelijk beheer (Gr.)
- Eikenpage gesignaleerd in Harderbos (Fl.)
- Aardtongen in Zwanenwater (NH)
- Kaaszwan Rhodonia placenta in natuurgebied Huis ter Heide (NB) en in De Bijvanck (Gld), dankzij dood hout dat vaker blijft liggen.
- Handjesereprijs op akker van Landgoed Eerde, dankzij extensieve landbouw (Ov.).

Aardbeivlinder

weidevogels in Eemland (Ut.), gunstige resultaten in het heidebeheer en de terugkeer van de kamsalamander in poelen op de Oosterheide (NB).

Specifieke natuurbeheerthema's

Opvallende thema's die onze medewerkers in 2011 bezighielden waren discussies over heidebeheer en weidevogelbeheer in Eemland.

Nieuwe inzichten in het heidebeheer Uit recent onderzoek blijkt dat het plaggen van heide veel negatieve bijeffecten heeft. Vorig jaar is daarom een themadag over dit onderwerp belegd met onderzoekers en heidebeheerders van Staatsbosbeheer en De 12Landschappen. Er is kennis uitgewisseld en er was een veldbezoek waar deelnemers een alternatief beheertype konden bekijken.

Weidevogelbeheer in Eemland Uit broedvogelinventarisaties van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken komt naar voren dat er vorig jaar in Eemland grote aantallen grutto's broedden. Zelfs de kempfaan voelt zich thuis en heeft er jongen grootgebracht. Het succes is een gevolg van intensief natuurbeheer en samenwerking met boeren.

42 natuurkwaliteitstoetsen in 2011

Jaarlijks onderzoekt Natuurmonumenten of natuurbeschermingsmaatregelen effectief zijn of niet. In 2011 toetste Natuurmonumenten de kwaliteit in liefst 42 gebieden in twaalf provincies. Een toelichting op zes toetsen.

Kwaliteitstoets Hegewiersterfjild (Fr.) Het Hegewiersterfjild bij Harlingen is een uitmuntend weidevogelgebied. Het heeft ook een belangrijke functie als hoog-watervluchtplaats voor wadvogels en overwinterende ganzen. Uit onderzoek bleek dat verbeteringen mogelijk zijn. Daarom zijn we eind 2011 gestart met vernatting van het gebied, zodat het 'fjild' geschikt wordt als broedplaats voor weidevogels.

Kwaliteitstoets De Wieden (Ov.) De Wieden is het belangrijkste laagveen-gebied van Noordwest-Europa. Onze beheer- en herstelmaatregelen zijn hier zeer succesvol. Er is een toename geconstateerd van onder meer trilveen, groenknolorchis, weidevogels en lepelaars. De kwaliteit van de hooilanden is daarentegen achteruitgegaan. Blauwgrasland, planten en vlinders verdwijnen, onder meer door stikstofbelasting, een ongunstig waterpeil en onvoldoende waterkwaliteit, waarvoor het waterschap en de provincie verantwoordelijk zijn.

Kwaliteitstoets Oldenaller (Gld) Landgoed Oldenaller is een kampenland-schap met overgangen naar nattere vlakkere gronden langs het IJsselmeer. Het gebied herbergt soortenrijke blauwgraslandjes en natte heide. De belangrijkste uitdaging voor de komende jaren is een minder intensief landgebruik zodat de graslanden en akkers weer tot leven komen.

Kwaliteitstoets Botshol (NH) In de toets is gekeken naar de kwaliteit van de rietlanden. Die worden in Botshol steeds ouder en daardoor botanisch waardevoller. In de ondergroei zit een dikke veenmoslaag, met kamvarens,

Nieuwe recreatie-voorzieningen

Natuurmonumenten zorgde in zes regio's voor tal van nieuwe recreatie-voorzieningen, zodat mensen op nog meer plekken optimaal van de natuur kunnen genieten. Een selectie van de 'oogst' van 2011.

Groningen, Friesland en Drenthe

In de stad Groningen is voor patiënten van het Martini Ziekenhuis een vogelkijkplek geopend aan de vogelrijke Piccardthofplas. In en rond Nationaal Park Dwingelderveld is een nieuw paarden-routenetwerk in gebruik genomen.

Flevoland en Overijssel

Op landgoed Eerde zijn vijftig banken geplaatst, is een wandelroutenetwerk gerealiseerd en is het fietsroutenetwerk geoptimaliseerd. In Witte Veen en Buurserzand zijn vlonderpaden vervangen. In het Voorsterbos is een wandelroute aangelegd langs de twee beken.

Noord-Holland en Utrecht Op de Gooi-se Buitenplaatsen is met vier bruggen een doorgaande route gerealiseerd over de nieuwe eigendommen Land en Bosch en Jagtlust. In Eemland kunnen bezoekers nog meer genieten van weidevogels na het plaatsen van overstapjes, klaphekken, bewegwijzering, bankjes, een picknicktafel en een vogelkijkhut.

moeraswederik, tormentil en welriekende nachtorchis. Dit is een natuurlijke ontwikkeling. Door de veenmosrietlanden 's zomers te maaien, kunnen ze zich ontwikkelen tot botanisch waardevolle moerasheide.

Kwaliteitstoets Voornes Duin (ZH) Voornes Duin is een van de meest waardevolle duingebieden van Noordwest-Europa. Vooral de soortenrijke natte duinvalleien zijn beroemd. Natuurmonumenten streeft naar herstel van open duingebied met droge duingraslanden en natte duinvalleien. Van 2006 tot 2010 is op 45 hectare struweel verwijderd. Een toets maakte in 2011 duidelijk dat soorten als boomleeuwrik, blauwvleugelsprinkhaan, kranswieren en geel walstro volop profiteren van de ingreep.

Kwaliteitstoets Chaamse beken (NB) In het beekdal zijn veel gronden afgegraven om vochtig schrale graslanden te ontwikkelen. Het dotterbloemhooiland van Het Broek is goed ontwikkeld, in de faunastroken die zijn blijven staan leven moerassprinkhanen. Er is leefgebied ingericht voor kamsalamanders en boomkikkers. Na grondig onderzoek zijn vorig jaar driehonderd jonge boomkikkers losgelaten, in samenwerking met de provincie en andere natuurbeheerders.

Landelijke beheerevaluaties

In 2011 deed Natuurmonumenten naast gebiedsevaluaties ook landelijke beheer- en beleidsevaluaties. Op het programma stonden onder meer het beheer van hoogvenen, het gebruik van bijenkasten en een inventarisatie van hoogstamboomgaarden.

Hoogvenen herstellen Er is de laatste twintig jaar veel geïnvesteerd in herstel van Nederlandse hoogvenen. Met Staatsbosbeheer, Landschap Overijssel en het ministerie van Defensie heeft Natuurmonumenten de ontwikkelingen in hoogvenen geëvalueerd. Hoewel hoogveen als ecosysteem traag reageert op ingrepen, is er door de verbeterde waterhuishouding toch al veel vooruitgang geboekt. Zelfs echte hoogveensoorten keren terug. Een belangrijke conclusie is dat er ook bij de te verwachten klimaatverandering perspectief is voor Nederlands hoogveen. Randvoorwaarden in veel gebieden zijn een verdergaande verbetering van de waterhuishouding en een noodzakelijke afname van de stikstofdepositie.

Halvering bijenkasten Uit een telling van het aantal bijenkasten in de gebieden van Natuurmonumenten bleek dat dit aantal ten opzichte van vijftien jaar geleden bijna is gehalveerd. De algemene afname van het imkeren in Nederland, de 'bijenziekte' en een terughoudend beleid van Natuurmonumenten zijn belangrijke oorzaken.

Hoogstamboomgaarden Een andere interne evaluatie leerde dat Natuurmonumenten 147 hoogstamboomgaarden bezit, dat deze over het algemeen goed beheerd worden, maar dat er meer aandacht nodig is voor de afzet van het fruit.

↑ Nieuwe recreatievoorzieningen vervolg

Gelderland In Winterswijk zijn langs wandelroutes bomen met plukfruit geplant. Wandelaars mogen hier straks appels, pruimen en kersen plukken. In Veluwezoom zijn alle dertien grote en kleine parkeerplaatsen opgeknapt en van nieuw wegdek voorzien.

Zuid-Holland en Zeeland Er is een speelplaats aangelegd achter de werkschuur in de Nieuwkoopse Plassen. Door Zwaakse Weel is een pad aangelegd voor rolstoelgebruikers. Een steiger voor natuureducatie voor basisscholieren is in gebruik genomen. Ook is een vlinderpad ingericht. Fort Ellewoutsdijk is na restauratie heropend. Bezoekers kunnen boven op het fort lopen en de bunkers bekijken.

Noord-Brabant en Limburg Er is herstelwerk verricht aan verschillende mountainbikepaden. In de Hollandse Bossen zijn twee wandelroutes gemarkeerd en van informatiepanelen voorzien. In de Reten is een nieuwe theekoepel annex schuilgelegenheid geplaatst langs de Koepelroute. Op landgoed Visdonk zijn wandelroutes, ruiterroutes en mountainbikeroutes gerealiseerd en gemarkeerd met borden.

2.6 Beheren in de toekomst

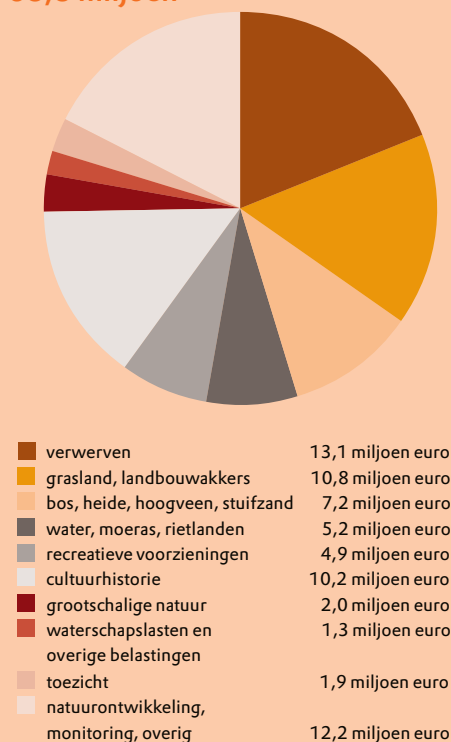
In 2012 gaan we door met het wegwerken van achterstallig onderhoud aan gebouwen. Ook gaan we op zoek naar mogelijkheden om meer inkomsten uit onze gebouwen te halen. Nieuwe, alternatieve inkomstenbronnen zijn nodig nu bezuinigingen, een gewijzigd politiek klimaat en de economische malaise de organisatie raken.

Het aantal gebiedsaankopen en inrichtingsprojecten zal in 2012 naar verwachting afnemen. De complexiteit bij aankopen neemt tegelijkertijd toe nu de overheid niet langer garant staat. Meerdere externe en interne financieringsbronnen zijn nodig voor een enkele gebiedsaankoop. Dat vereist creativiteit en extra inspanningen. De aankoopcriteria om met eigen middelen gebieden te verwerven, zijn bovendien aangescherpt. Een gebied moet vanaf nu zeer waardevolle natuur bevatten die aansluit op percelen die al in eigendom zijn en die efficiënt zijn te beheren.

Voor aankoop- en inrichtingsprojecten is nog EU-geld te verwachten. Maar Europa dekt doorgaans maximaal 50% van de kosten. Het afdwingen van cofinanciering met provincies, waterschappen en andere partijen is in 2012 een grote uitdaging.

Door de invoering van het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) kunnen we enkele jaren op redelijk niveau aan onze beheerverplichtingen voldoen. Samenwerking met Staatsbosbeheer en De12Landschappen op het gebied van planning, beheer en monitoring zal hieraan zeker bijdragen.

Verwerven en beheren: 68,8 miljoen

Programmacoördinator Tiengemeten Bob Hartog zag vorig jaar op het eiland een langgekoesterde wens van Natuurmonumenten in vervulling gaan. Met steun van overheden en bedrijven komt er op het natuureiland een indrukwekkend speelterrein. Speelnatuur op Tiengemeten maakt het aanbod aan recreatieve voorzieningen compleet.

“Het natuurspeelterrein is 4,5 hectare groot en is een ontwerp van landschapsarchitecte Sigrun Lobst. Zij baseert haar ontwerpen vooral op speelgedrag van kinderen. Die willen dingen doen en ontdekken en houden van uitdagingen. Met kruip-door-sluip-door-hindernissen, onlandjes, waterpartijen en materiaal om hutten en vloten te bouwen, komen kinderen straks volop aan hun trekken. Schommels en glijbanen ontbreken, want we willen het zo puur mogelijk houden en geen attractiepark zijn.

De financiën zijn bijeengebracht door de samenwerkende gemeenten in de Hoeksche Waard, de provincie Zuid-Holland, geld uit Brussel (Leader+) en bijdragen van Menzis, Exxon Mobil, Tetra Pak, HEMA,

Siemens en ANWB. Onder aanvoering van beheerder Henk Maijer is het gelukt breed steun te verwerven. Dat Natuurmonumenten een beweging is van mensen en bedrijven met hart voor natuur, hebben we bij de aanleg van het speelterrein volop mogen ervaren.

“Speelnatuur vol uitdagingen, geen attractiepark”

In 2006 is Tiengemeten omgevormd tot natuureiland. Inmiddels zijn ook bijna alle historisch waardevolle boerderijen op het eiland gerestaureerd, en is er van alles te beleven voor jong en oud. Er zijn wandelroutes aangelegd, er is wildernis om in te struinen, er zijn vakantiewoningen, een zorgboerderij, een herberg met camping, twee musea en een bezoekerscentrum. En vanaf juni 2012 kunnen kinderen uit de regio met de pont naar Tiengemeten om er eindeloos te ravotten en de natuur te ontdekken.”

3 Beïnvloeden Natuurbescherming politiek verankeren

20

Zelden was het politiek debat over de natuur meer verhit dan in 2011. Het is dit kabinet menens met de bezuinigingen. Staatssecretaris Bleker sloot een akkoord met provincies dat op termijn leidt tot 72 procent minder budget voor natuur. Hij kwam met een nieuwe Wet Natuurbescherming die de bescherming van diersoorten en natuurgebieden uitkleedt. Natuurmonumenten had er in 2011 de handen vol aan.

Inleiding Tegen de klippen op heeft Natuurmonumenten in 2011 geprobeerd de zaak ten goede te keren. Al meteen na nieuwjaarsdag organiseerden we met andere natuurorganisaties een landelijke wandelactie. In ruim 150 natuurgebieden werden wandelaars welkom geheten door onze boswachters en vrijwilligers.

Rond de Provinciale Statenverkiezingen verleenden we service aan de kiezer door de standpunten van de partijen over de natuur te belichten. In de lobby gingen we uit van eigen kracht. We hebben een alternatief aangedragen voor de bezuinigingen: maak de Ecologische Hoofdstructuur af, maar neem er meer tijd voor. In de publicatie 'Als je van Nederland houdt: ambities Natuurmonumenten 2011-2015' wezen wij onze eigen topprioriteiten aan.

Sluizen Haringvliet open Resultaat boeken was een hele kunst in dit eerste volle jaar van de coalitie, maar we hadden succes. Zo zag het kabinet af van haar voornemen de sluizen van het Haringvliet dicht te houden, dankzij internationale en publicitaire druk, onder andere van Natuurmonumenten.

Natuurmonumenten nam een leidende rol op zich in de discussie over de nieuwe Wet Natuurbescherming. Samen met ruim veertig andere natuurorganisaties dienden we een uitgebreide reactie in. Ook startten we een campagne tegen de

Inleiding

- 3.1 Veiligstellen natuur bij de overheid
- 3.2 Een goede waterhuishouding in natuurgebieden
- 3.3 Klimaatbestendige natuur
- 3.4 Minder verzuring en vermesting
- 3.5 Invloed over de grens
- 3.6 Beïnvloeden in de toekomst

Campagne 'Nee tegen de Blankenburgtunnel'

Met een stevige publiekscampagne tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel heeft Natuurmonumenten in de tweede helft van 2011 haar rol als spreekbuis serieus genomen en waargemaakt. In een paar maanden tijd: zijn ruim 35.000 handtekeningen tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel verzameld; volgden meer dan 500 mensen de campagne via de Facebookpagina van Natuurmonumenten; abonneerden bijna 7.000 mensen zich op de nieuwsbrief Tunnelnieuws en is er intensief en succesvol samengewerkt met bewoners- en milieuorganisaties.

Natuurmonumenten slaagde erin de plannen voor de aanleg van de Blankenburgtunnel landelijk op de kaart te zetten. Zo deden onder andere het RTL-nieuws, NOS-nieuws en Vroege Vogels verslag van de ruim 700 bezoekers die op 8 oktober met elkaar de noodklok luiden voor het behoud van Midden-Delfland. EenVandaag besteedde aandacht aan de uitkomsten van het onderzoek dat TNS-NIPO uitvoerde in opdracht van Natuurmonumenten. Hieruit bleek dat 79% van de omwonenden zich grote zorgen maakt over hun leefomgeving. Natuurmonumenten heeft flink ingezet op de lobby richting gemeenten, provincie en de Tweede Kamer. In de Kamer en in de provincie kreeg Natuurmonumenten spreektijd om haar bezwaren te uiten. Eind 2011 was de strijd nog niet gestreden.

Het NOS Journaal opent met het protest tegen de Blankenburgtunnel

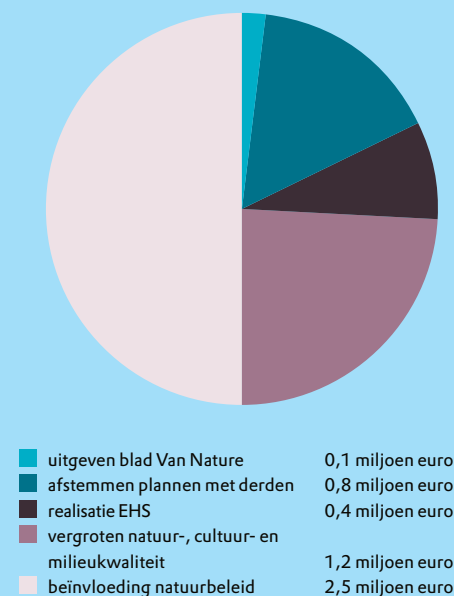
Blankenburgtunnel en namen we het voortouw om een maatschappelijke beweging te creëren voor behoud van het open landschap van Midden-Delfland. Minister Schultz koos met een voorkeursbesluit toch voor dit tracé, maar onze rol in de streek werd hoog gewaardeerd. Zo tekent 'het Nieuwe Natuurmonumenten' zich ook in de lobby duidelijk af. De stille diplomatie maakt plaats voor een actieve rol in het maatschappelijk debat.

3.1 Veiligstellen natuur bij de overheid

Bezwaren tegen Natuurakkoord Op Prinsjesdag bereikte staatssecretaris Bleker een akkoord met het Interprovinciaal Overleg (IPO), de organisatie van en voor provincies, over de decentralisatie van het natuurbeleid. Natuurmonumenten sprak van een waardeloos akkoord voor de natuur en vroeg om aanvullende garanties en waarborgen. Ook meerdere provincies hadden grote bezwaren en stemden niet in met het natuurakkoord. Begin 2012 konden provincies en Rijk het na nieuwe onderhandelingen eindelijk eens worden.

Geen bonusaftrek in Geefwet De Geefwet is een verzameling van fiscale maatregelen om het ondernemerschap in de goedbedoelensector te bevorderen. In de Geefwet is een bonusaftrek van 25% voorzien voor giften aan culturele instellingen. Dit betekent dat particulieren bij een gift van 1.000 euro aan een culturele instelling 1.250 euro mogen aftrekken. Dit mag tot maximaal 5.000 euro. Natuurmonumenten heeft gepleit dat dit fiscale voordeel ook zou moeten gelden voor giften aan Natuurmonumenten. Dit is niet gelukt.

Beïnvloeden: 5,0 miljoen

Nieuwe Natuurwet onvoldoende gewijzigd In de lobby tegen de Wet Natuurbescherming heeft Natuurmonumenten het voortouw genomen door naast een eigen juridisch commentaar, de staatssecretaris een brief te sturen namens meer dan veertig natuur-, landschap- en dierenwelzijnsorganisaties. Verder reageerden bijna 25.000 mensen op de oproep van Natuurmonumenten om een enquête over de Wet Natuurbescherming in te vullen. In het oorspronkelijke ontwerp van de nieuwe Natuurwet was natuur bijna verloren al hun bescherming. Het aantal soorten waarop gejaagd mag worden werd verdubbeld. De wet voldeed niet aan de internationale afspraak om de achteruitgang van biodiversiteit te stoppen. De intensieve lobby van Natuurmonumenten en andere organisaties heeft ervoor gezorgd dat het voorstel om geen bescherming meer te verlenen aan 149 plant- en diersoorten, deels is teruggedraaid. Het blijft betreurenswaardig dat er op meer dieren mag worden gejaagd en dat veel natuurgebieden hun beschermende status verliezen, waardoor nog nauwelijks bezwaar gemaakt kan worden tegen bouwplannen. In de Tweede Kamer zal het debat in 2012 worden voortgezet.

Nieuw Subsidiestelsel Het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) is in 2011 ingegaan. Als gevolg van decentralisatie van het Rijk naar provincies is per provincie een beschikking afgegeven. Na enige vertraging, als gevolg van onder meer de voorgenomen bezuinigingen, zijn van (op één na) alle provincies beschikkingen ontvangen voor een periode van zes jaar.

3.2 Een goede waterhuishouding in natuurgebieden

Onnatuurlijk waterbeheer veroorzaakt grote problemen in natuurgebieden. Zo is veel water verontreinigd door landbouw en industrie; waterdieren gaan op de vlucht en kwetsbare waterplanten krijgen geen kans. Ook treedt verdroging op doordat regen- en smeltwater te snel worden afgevoerd. Kikkers, salamanders en orchideeën hebben het hierdoor onnodig moeilijk. Verharde oevers en waterovergangen vormen een onneembare barrière voor amfibieën, zoogdieren en jonge watervogels. Met effectief waterbeheer en gerichte beleidsinitiatieven streeft Natuurmonumenten in haar gebieden naar een betere waterhuishouding.

Bezuinigingen, ook gevolgen voor water De rijksbezuinigingen op het natuurbeleid hebben nadelige gevolgen voor watergebonden natuur. Door stimuleringsmaatregelen van het vorige kabinet hebben veel waterschappen maatregelen voor schoon en voldoende water gecombineerd met natuurontwikkelingsprojecten. Door de bezuinigingen vallen veel van die plannen in duigen en gebeurde er in 2011 helemaal niets meer. Dat geldt ook voor veel projecten die verdroging bestrijden. Nederland had dit al wel internationaal toegezegd. Natuurmonumenten gaat ervan uit dat Brussel hierop in de loop van 2012 een correctie eist.

2011: te droog en te nat Voorjaar 2011 staat te boek als de droogste lente ooit in ons land geregistreerd. De droogte bleef in de natuur niet zonder gevolgen. Zo heeft de grutto op 'boerenland' voor minder nageslacht gezorgd omdat deze weidevogels niet bij te diep weggekropen voedsel konden komen. In onze eigen

ALS JE VAN NEDERLAND HOUDT AMBITIES NATUURMONUMENTEN 2011-2015

[Lees de brochure
'ambities 2011 – 2015'](#)

De Groenste Politicus

Stientje van Veldhoven (D66) werd door Natuurmonumenten uitgeroepen tot Groenste Politicus 2010-2011. Volgens de jury zoekt het Tweede Kamerlid in debatten telkens naar kansrijke oplossingen. Er zijn moties van haar aangenomen die goed uitpakken voor de natuur. Het viel de jury verder op dat ze zich op debatten zorgvuldig voorbereidt, onder meer door veldbezoeken.

HELP

De natuur in Nederland heeft uw hulp nodig. Staatssecretaris Bleker wil de drie bestaande natuurbeschermingswetten vereenvoudigen en daarom vervangen door één uitgekilde natuurwet. Die wet heeft verstrekende gevolgen voor onze natuur. Voor onze dieren, ons groen, onze ruimte, onze rust en ons weidse uitzicht. En daarmee voor ons welzijn.

We roepen u op om mee te denken. Om ervoor te zorgen dat als die wet er komt, het in elk geval een goed doordachte wet is die ook onze natuur goed beschermt. Grijp de gelegenheid aan om natuurbescherming in Nederland beter te maken; laat dit geen gemiste kans zijn.

Ga naar natuurmonumenten.nl/natuurwet
Vul vóór 18 november 2011 de enquête in en help mee de toekomst van onze natuur te bepalen.

Natuurmonumenten

HENK BLEKER, staatssecretaris van
Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Advertentie waarin Natuurmonumenten het publiek vraagt een enquête in te vullen over de teleurstellende Wet Natuurbescherming van Staatssecretaris Bleker.

weidevogelreservaten konden we de grondwaterstand gelukkig relatief hoog houden. Onder de vele natuurbranden werd ons paradepaardje Fochteloërveen getroffen. Het verlies betrof ruim 100 hectare. Door de verstoring zijn we alle drie de kraanvogellegels kwijtgeraakt. Ook van andere beschermde vogels zijn vele honderden nesten en jonge vogels verloren gegaan. Door wateroverlast. Midden in de broedtijd besloot Rijkswaterstaat een extra waterreserve op te bouwen in het IJsselmeer. Harde westenwind stuwde het water op tegen buitendijkse broedgebieden.

3.3 Klimaatbestendige natuur

Natuurmonumenten participeert in de coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers. Klimaatbuffers zijn gebieden die de gevolgen van klimaatverandering helpen beperken en ons land tegelijkertijd mooier en natuurlijker maken. Natuurmonumenten voert binnen het programma Natuurlijke Klimaatbuffers' zeven projecten uit. Eén is al gerealiseerd: de Punt van Voorne. De andere zes zijn in uitvoering of bevinden zich in een planfase. Over de uitvoering van het klimaatbufferproject Oesterdam werd in 2011 een akkoord gesloten. Het project voorziet vanaf 2012 in het aanleggen van een groot zandlichaam in de Oosterschelde. De grootste bedreiging voor de natuur in het gebied is het verdwijnen van zandplaten. Zowel zeehonden als vogels krijgen het daardoor moeilijk. Afslag vermindert de ruimte om te wandelen of sportvisserij te beoefenen én vormt een bedreiging voor de kustbeveiliging. Zandplaten dempen namelijk de impact van de golven op de dijken. Met het project vergroten we de waterveiligheid op een natuurlijke manier, terwijl natuur en recreatie meeprofiteren. Het zandlichaam van 600.000 kubieke meter zand wordt twee kilometer lang. Staatssecretaris Atsma stelt 2,4 miljoen euro beschikbaar voor het project op een totale begroting van 3,5 miljoen euro. De rest van het bedrag wordt gefinancierd door de provincie Zeeland en uit het programma Natuurlijke Klimaatbuffers.

Voorjaarsforum: economie en ecologie

Niet alleen de mens heeft natuur nodig. Ook voor de economie is natuur van essentieel belang. Dat zei Marjan Oudeman, lid van het Executive Committee van AkzoNobel, vrijdag 15 april op het jaarlijkse Voorjaarsforum van Natuurmonumenten. De groeiende wereldbevolking, de groeiende grondstoffenschaarste en de toenemende welvaart in grote delen van de wereld dwingen bedrijven om duurzaam te handelen. Om meer te doen met minder. Wat kunnen natuurbescherming en bedrijfsleven voor elkaar betekenen bij het streven naar een economisch en ecologisch gezond Nederland? Dat was de vraag die centraal stond op het Voorjaarsforum 2011. Marjan Oudeman schetste dat het bedrijfsleven de beweging naar duurzaamheid al heeft ingezet. Gedwongen door de omstandigheden, maar ook door consumenten en investeerders. Door de belasting van de productie op de omgeving te verminderen wil AkzoNobel een bijdrage leveren aan behoud en herstel van biodiversiteit.

Natte natuur voor droge voeten

De Eelder- en Peizermeden, onder de rook van de stad Groningen, zijn afgelopen jaren ingericht als klimaatbuffer. Het gebied is uniek in ons land. Natuurmonumenten werkte samen met overheden, Staatsbosbeheer en het waterschap. Met het aanliggende Leekstermeergebied vormt het nu De Onlanden, een natuurgebied van formaat en de grootste waterberging van ons land. Nog net niet afgerond, bleek dat de hevige regen de berging onlangs hard nodig had. De natte natuur in de kop van Drenthe zorgde voor droge voeten in de stad Groningen. De Onlanden zal zich ontwikkelen tot nat en vogelrijk natuurgebied en recreatieve trekker voor Groningers. Om natuurbeleving te versterken, kreeg Natuurmonumenten een innovatief ontwerp voor een uitkijktoren cadeau. We zoeken bedrijven die de bouw mogelijk willen maken. Kijk [hier](#) voor meer informatie.

3.4 Minder verzuring en vermesting

Stikstof is slecht voor de biodiversiteit. Te veel stikstof zorgt voor arme, monotone natuur. In veel beschermde natuurgebieden worden door te hoge stikstofconcentraties natuurdoelstellingen niet gehaald. De overheid wil het stikstofprobleem oplossen met een aanpak waarin ecologische en economische belangen samengaan: de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Het ministerie van EL&I heeft samen met de provincies de aanpak vorig jaar verder uitgewerkt. Onderdeel hiervan was een inhoudelijke gebiedsanalyse. Daaruit bleek dat voor het merendeel van de 134 PAS-gebieden het stikstofprobleem oplosbaar is. Volgens Rijk en provincies is er slechts een beperkt aantal gebieden waar stikstof een knelpunt blijft. Eind 2011 hebben alle provincies en maatschappelijke organisaties met de aanpak ingestemd. Natuurmonumenten zegt 'ja' tegen de PAS, maar vindt dat de aanpak zich in de praktijk eerst moet bewijzen. Volgens Natuurmonumenten heeft de staatssecretaris nu geen enkele reden meer om definitieve aanwijzingsbesluiten voor Natura 2000-gebieden nog langer uit te stellen. Deze aanwijzingen zijn belangrijk omdat hiermee de natuurdoelen formeel vastgelegd worden, zodat beheerplannen kunnen worden afgemaakt. De Kamer wilde echter eind 2011 niet instemmen met het aanwijzen van een groot aantal gebieden. Met name omdat de staatssecretaris toen onvoldoende helderheid kon geven over de financiering van alle noodzakelijke PAS-maatregelen, als gevolg van de impasse rond het Natuurakkoord van Rijk en provincies.

Premier Mark Rutte en directeur Natuurbeheer Teo Wams in gesprek bij de stand van de Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers, tijdens het Nationaal Deltacongres. De coalitie is een samenwerkingsverband van Vogelbescherming, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Wereld Natuurfonds, ARK, de Waddenvereniging en De12Landschappen.

3.5 Invloed en samenwerking over de grens

Natuur is grenzeloos. Om Europese natuur te beschermen is internationale samenwerking noodzakelijk. Natuurmonumenten bundelt de krachten in internationale overlegorganen en deelt kennis en ervaringen met buitenlandse natuurorganisaties.

Steun van Europese partners Nu de Nederlandse natuur in het nauw komt door nationale besluiten blijkt het belang van internationale wetten, afspraken en verplichtingen. Door internationale druk kwam Nederland terug op het

intrekken van het Kierbesluit, zodat de Haringvlietdam toch op een kier gaat. Dat is gunstig voor trekvisen als zalm en paling. Via onze internationale netwerken zijn internationale partners op de problematiek en de noodzaak van actie gewezen

Status Kaderrichtlijn Water Natuurmonumenten heeft de Europese Commissie geïnformeerd over de gevolgen van de bezuinigingen en het decentralisatie-akkoord op de Kaderrichtlijn Water (KRW). Ook is gesproken met de Commissie over de juridische mogelijkheden en onmogelijkheden van uitstel van KRW-verplichtingen.

Natura 2000 en LIFE+ Met andere organisaties is in Brussel aandacht gevraagd voor Natura 2000- en LIFE+-subsidies. Tijdens deze gecoördineerde actie van leden van het European Environmental Bureau is gepleit voor uitbouw van het LIFE-instrument. Er is al sprake van een kleine verbetering, maar het werkelijke doel is om dit zeer succesvolle Europese instrument substantieel te vergroten.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) De Europese Commissie heeft in november 2011 de eerste wetgevingsvoorstellen gedaan voor vergroening van het GLB. Zo'n dertig procent van de directe betalingen aan boeren krijgen een groen randje. De daarmee samenhangende maatregelen in Nederland gaan Natuurmonumenten niet ver genoeg.

Samenwerking en kennisuitwisseling Op de jaarbijeenkomsten van Eurosite en Europarc is besloten samen op te gaan in een nieuwe organisatie. In oktober namen medewerkers van Natuurmonumenten deel aan World Wetland Day. Er is bijgedragen aan een project dat 'ecosysteemdiensten' in Natura 2000-gebieden inzichtelijk moet maken.

Taskforce Biodiversiteit De Taskforce Biodiversiteit, waarin we zitting hadden, heeft in december haar werkzaamheden afgerond en een eindadvies aangeboden.

3.6 Beïnvloeden in de toekomst

Natuurmonumenten strijdt voor een Wet Natuurbescherming die de natuur beschermt en niet beschadigt. Dat blijven we ook komend jaar doen. Bij het akkoord tussen kabinet en provincies blijven we aandringen op betere voorwaarden, voordat het Rijk het natuurbeleid overdraagt aan twaalf provincies. Daaraan hebben we in 2012 onze handen vol. Tegelijkertijd kijken we verder. De trend dat de overheid haar handen van de natuur aftrekt, lijkt niet te stuiten. Daarom bezinnen wij ons op nieuwe manieren om met andere partners verder te bouwen aan de natuur.

Het debat over natuur is verschoven van een ecologisch en uitvoeringsgericht debat naar een gepolariseerd politiek-maatschappelijk debat. Daarbij past een nieuwe strategie. Natuurmonumenten steekt meer energie in het politieke discours. Relaties met politici van alle partijen worden verdiept. Publiciteit en mobilisatie van het publiek winnen aan betekenis. Zo ontwikkelt Natuurmonumenten zich juist op het vlak van beleidsbeïnvloeding tot spreekbuis en beweging.

Natuurmonumenten in het nieuws

2 januari 2011: Publieksactie coalitie Hart voor de Natuur tegen kabinetsbezuinigingen op natuur o.a. in Nationaal Park Veluwezoom (in regionale pers). **2 en 3 mei:** Ganzenakkoord (ANP, NOS, Trouw, Agrarisch Dagblad, Volkskrant, Nu.nl). **26 mei:** Herstel hoogveen in Korenburgerveen bij Winterswijk (Omroep Gelderland, De Gelderlander, Trouw). **14 juni:** Stientje van Veldhoven (D66) Groenste Politicus (ANP, Nu.nl, Novum, Agrarisch Dagblad, Boerderij). **20 juni:** Blekers polderdoolhof, opinieartikel van Jan Jaap de Graeff en Björn van der Boom in Volkskrant n.a.v. Hedwige-kabinetsbesluit. **24 juni:** Natuurmonumenten zet in op ruim vijftig natuurgebieden (KRO-radio Goedemorgen Nederland, PZC, Agrarisch Dagblad, ANP, Nu.nl, Vroege Vogels). **3 augustus:** Lancering handtekeningenactie tegen Blankenburgtunnel bij eendenkooi Aalkeetbuiten (ANP, Telegraaf, AD, omroep WOS). **13 september:** Hans Wijers, vertrekkend bestuursvoorzitter bij AkzoNobel en oud-D66-minister, voorgedragen als voorzitter van Natuurmonumenten. Wijers volgt Cees Veermanop (NOS, Telegraaf, Volkskrant, NRC-H, Trouw, FD, AD, ANP, Nu.nl en Novum) De verenigingsraad steunt half november unaniem zijn benoeming. **14 september:** Herstel Nederlands-Belgisch natuurgebied Plateaux-Hageven ten zuiden van Valkenswaard (Omroep Brabant, Volkskrant). **27 september:** EenVandaag over effect bezuinigingen staatssecretaris Bleker (Natuur) vanuit Kamerikse Nessen. **8 oktober:** Publieksmanifestatie bij Vlaardingen tegen plannen voor Blankenburgtunnel (NOS Journaal, RTL Nieuws, Vroege Vogels, NRC-H, ANP, Nu.nl). **9 november:** Natuurenquête Wet Natuurbescherming via advertentie in Volkskrant (AD, Trouw en Parool). **30 november:** Boswachters weren zich tijdens debat over natuurbeleid/Bleker (NOS Radio en NOS Journaal).

Grote vraag was vorig jaar: gaan de Haringvlietsluizen wel of niet op een kier? Het kabinet weigerde gehoor te geven aan eerdere toezeggingen. Senior beleidsmedewerker Paul Vertegaal en collega Bjørn van den Boom organiseerden namens Natuurmonumenten het protest. Met succes.

“Al in 2000 besloot de Nederlandse overheid de Haringvlietsluizen op een kier te zetten. Zalm, paling en andere vissen kunnen dan vanuit zee de rivier optrekken en er ontstaat een natuurlijker overgang tussen zout en zoet water. Dat is goed voor de natuurgebieden langs het Haringvliet, maar ook voor de bergbeken in Zwitserland en de Ardennen. Nederland heeft in Europa glasheldere toezeggingen gedaan in een keiharde Europese wet. Maar na verschillende keren uitstel bleek in het regeerakkoord ineens dat Nederland afzag van de uitvoering van het kierbesluit. Het kabinet zorgde nationaal en internationaal voor veel irritatie. Ook omdat bovenstroomse Rijnlanden al hadden geïnvesteerd. Natuurmonumenten heeft vanaf het begin gelobbyd voor ‘de kier’. We wisten bij welke organisaties we moesten aankloppen. Lieten ons informeren door de Internationale Rijncommissie en hadden overleg met

Rijkswaterstaat, de provincie Zuid-Holland en hoge ambtenaren van Duitse deelstaten. Via internationale ngo’s bereikten we regeringsfunctionarissen van Zwitserland en Frankrijk. Directeur Natuurbeheer Teo Wams informeerde de Europese Commissie over de beleidsmaatregelen van de Nederlandse regering.

“Lobbywerk voor het kierbesluit tot in Zwitserland”

Het meeste internationale lobbywerk voltrok zich in stilte. Toch kreeg het kabinet snel in de gaten dat het bakzeil zou halen. Want ‘de kier’ was de enige mogelijkheid om aan internationale verplichtingen te voldoen. Na vragen uit het Europarlement dreigde de Eurocommissaris voor Milieu met maatregelen als Nederland zijn verplichtingen niet zou nakomen. Op 24 juni 2011 besloot de Tweede Kamer om het kierbesluit alsnog uit te voeren. Dat was niet gebeurd als Natuurmonumenten, samen met Sportvisserij Nederland, de druk niet in korte tijd had opgevoerd.”

4 Betrekken mensen en bedrijven binden met fascinatie en verwondering

27

In 355 natuurgebieden en acht bezoekerscentra verbindt Natuurmonumenten mensen en bedrijven met de natuur. Dat doen we met boeiende natuuractiviteiten, recreatieroutes en inspirerende mediaproducties. Zo creëren we een beweging van mensen met hart voor de natuur.

Inleiding In 2011 is door Natuurmonumenten enthousiast gewerkt aan de praktische invulling van een nieuw Natuurmonumenten. Met het communicatie-concept 'Komt dat zien' introduceerden we in 2011 een nieuwe manier van communiceren met het publiek. Het is een letterlijke uitnodiging aan alle Nederlanders om de natuur te bewonderen. In Komt dat zien is een hoofdrol weggelegd voor de boswachters van Natuurmonumenten en hun passie voor de natuur. Door het publiek steeds opnieuw te verrassen en te verleiden met hun authentieke en gepassioneerde verhalen over bijzondere natuurfenomenen, willen we meer mensen bij de natuur betrekken. Die verhalen zijn gewoon in Nederland te vinden, in natuurgebieden dicht bij huis. Met bijzondere natuurverhalen wil Natuurmonumenten mensen in woord en beeld raken, ontroeren, inspireren en binden. Want voor iedereen geldt: hoe meer je weet, hoe meer je ziet, en hoe meer je ziet, hoe meer je van natuur geniet en hoe waardevoller die natuur wordt.

Het eerste resultaat is binnen: het kijkerspubliek werd in het najaar verrast met een prachtige serie televisiecommercials over natuur in eigen land. In 'Komt dat zien' vertellen boswachters aanstekelijk over de bronst, de vogeltrek, drijvend land en het leven van de das. Het filmpje De Bronst werd door het kijkerspubliek van de Ster genomineerd voor een Gouden Loeki van de maand.

Inleiding

4.1 Meerjarenplan 2011-2013

4.2 Mensen boeien en binden

4.3 Bedrijven betrekken

4.4 Steun verwerven in de toekomst

Minder uitstroom leden De afdeling Ledenservice installeerde vorig jaar een zogeheten 'retentieteam'. Teamleden gaan een goed gesprek aan met mensen die hun lidmaatschap willen opzeggen en overtuigen hen ervan dat steun voor natuur hard nodig is. In de laatste drie maanden van 2011 zorgde dit vierkoppige team voor behoud van dertien procent van de leden die het lidmaatschap wilden opzeggen. Hiermee is een begin gemaakt met het stabiliseren van de ledenuitstroom. Dat hier ook meer voor nodig is bleek uit de cijfers die eind 2011 bekend werden. Natuurmonumenten verloor 40.000 leden ten opzichte van 2010. Dat verlies is minder groot dan in 2010. Bovendien bleven onze inkomsten op peil. Zo leverde een 'familiemailing', met als doel meer leden van één familie lid maken, eind 2011 maar liefst 4.000 nieuwe leden op, waaronder opvallend veel jonge mensen. In 2012 willen we een verdere stabilisering van de ledenstand bereiken.

Sterker profileren Door Natuurmonumenten nadrukkelijker te presenteren als spreekbuis voor alle natuur in Nederland en door de organisatie sterker te profileren als motor van de natuurbeweging, zetten we alles op alles om het tij te keren. Voldoende leden en steun voor natuurbescherming is door alle overheids-bezuinigingen juist nu extra hard nodig. De eerste aanzet hiervoor is vorig jaar januari gegeven. Natuurmonumenten was een van de kartrekkers van de publieks-campagne Hart voor Natuur (zie kader), dat op 2 januari tienduizenden belangstellenden trok in 150 natuurgebieden. Doel van de actie: het kabinet duidelijk maken dat forse bezuinigingen op de natuur rampzalig zijn. Ook de daaropvolgende maanden kreeg Natuurmonumenten de achterban in beweging en was de organisatie spreekbuis voor natuurbelangen in landelijke en regionale media.

HEMA en andere bedrijfspartners Veel energie is gestopt in het afsluiten en voorbereiden van een reeks samenwerkingscontracten met nieuwe bedrijfs-partners zoals HEMA. Naast extra inkomsten leverde dat ook veel zichtbaarheid op. Zo verkochten vierhonderd HEMA-filiaal in 2011 maandenlang veertig producten met een Natuurmonumenten-logo. Veel van die producten zijn opgenomen in het permanente HEMA-assortiment (zie het interview met Kirsten Roldaan). Om voldoende geld te verdienen voor natuur en natuurrecreatie blijven de fondsenwervers ook de komende jaren innovatief en ondernemend opereren.

Beperking ledenuitstroom

Het aantal contactmomenten met leden bedroeg in 2011 ruim 121.644 via telefoon, e-mail en brieven. In 2010 lag het aantal contactmomenten met 99.000 beduidend lager. Het aantal klachten bedroeg 3.336. Er was meer werk door de uitgifte van het nieuwe handboek '365 x de natuur in'. In mei ontvingen circa 730.000 leden een exemplaar. De publicatie zorgde voor veel positieve, maar ook voor 1.300 negatieve reacties. Verder kwamen kritische vragen binnen over onze fondsenwerving, onze deelname aan de PvdA-manifestatie in de Amsterdamse Rode Hoed en de lobby rond de aanleg van de Zuid-Hollandse Blankenburgtunnel. Om de ledenuitstroom te stoppen is in 2011 een 'retentieteam opgericht'. Teamleden gaan een goed gesprek aan met mensen die hun lidmaatschap willen opzeggen en proberen hen ervan te overtuigen dat steun voor natuur hard nodig is. In de laatste drie maanden van 2011 zorgde het team voor behoud van dertien procent van de leden die hun lidmaatschap wilden opzeggen. In 2011 bekeken we dagelijks de fora van social media om te beoordelen in welke mate, toon en inhoud Natuurmonumenten ter sprake kwam. Zo konden we sneller en adequater reageren op actuele kwesties.

Hart voor Natuur

Boswachters, natuurgidsen en vrijwilligers ontvingen op zondag 2 januari 2011 in heel Nederland zo'n 40.000 natuurliefhebbers bij de publieksactie Hart voor Natuur. In zo'n 150 natuurgebieden brandde een kampvuur en werd warme chocolademelk en glühwein geschonken. Ook politici toonden hun betrokkenheid. Met de publieksactie riep de coalitie Hart voor Natuur de overheid op niet te bezuinigen op de natuur. In deze coalitie sloegen ruim dertig natuur- en milieuorganisaties de handen ineen om natuurgebieden en bijzondere landschappen voor de toekomst veilig te stellen. Natuurmonumenten was een van de initiatiefnemers.

In Nationaal Park Veluwezoom vormden honderden mensen een groen hart waarmee zij de actie letterlijk ondersteunden. Bezoekers konden hun e-mail-adres achterlaten voor vervolgacties. Via www.hartvoornatuur.nu kon dat eind 2011 nog steeds. De publieksactie was het begin van een estafetteactie richting de Provinciale Statenverkiezingen begin maart.

4.1 Meerjarenplan Communicatie, Fondsenwerving en Ledenservice (CFL) 2011-2013

In 2011 stond Natuurmonumenten op een zestiende plaats in de imago-rubriek van ChariCom, het permanente onderzoek van Heliview Research naar merken en goede doelen. We blijven achter op andere grote goede doelen zoals Greenpeace, het WNF en KWF. De kracht van het merk Natuurmonumenten nam tot vorig jaar af, door een gebrek aan 'zichtbaarheid'. De organisatie richtte zich te veel op - en was te zeer afhankelijk van de overheid. De ledenwerving en ledenbinding werden daardoor steeds moeilijker, evenals het aangaan van langjarige partnerovereenkomsten met bedrijven. Verandering is in gang gezet. We gaan de naamsbekendheid vergroten en meer leden en bedrijven aan ons binden. In het meerjarenplan CFL 2011-2013 staan drie doelstellingen die tot de gewenste resultaten moeten leiden.

1. Natuurmonumenten streeft naar verbetering van het imago en wil hoger eindigen in het onderzoek van Heliview Research. Hiervoor gebruiken we het nieuwe communicatieconcept Komt dat zien.
2. Natuurmonumenten wil de achterban versterken door leden aan de organisatie te binden en door binnen drie jaar een substantieel aantal nieuwe contacten (leads) te vinden en te houden. We verzamelen van zoveel mogelijk natuurliefhebbers mailadressen, zodat we in contact kunnen komen en blijven met mensen met hart voor natuur. Netwerkcontacten, of in Facebookjargon 'vrienden', kunnen ook eenmalig bijdragen aan de doelstellingen en zijn daarom in potentie net zo waardevol als leden.
3. De diversiteit van financieringsbronnen wordt uitgebreid en de eigen inkomsten met ondernemerschap verhoogd, zodat we de natuur ook kunnen blijven beschermen bij teruglopende overheidssubsidies.

Voor het meerjarenplan is extra budget is uitgetrokken. Lees hiervoor [de meerjarenbegroting](#).

4.2 Mensen boeien en binden

Naast de januariactie Hart voor Natuur en de unieke serie tv-commercial, organiseerde Natuurmonumenten in 2011 tal van publieksactiviteiten en was het volop actief op sociale media. Met publiekscampagnes, natuuractiviteiten en inspirerende mediaproducties boeien en binden we zoveel mogelijk natuurliefhebbers. Een overzicht.

Volop activiteiten in acht bezoekerscentra In de bezoekerscentra van Natuurmonumenten organiseerden boswachters, excursieleiders en vrijwilligers honderden activiteiten. Van reguliere vaar-, fiets- en wandeltochten en exclusieve wildspotdagen tot braakballen pluizen en bosavontuur voor kinderen. Net als in 2010 verwelkomden onze bezoekerscentra in 2011 zo'n 900.000 bezoekers. Bezoekerscentrum De Wieden beleefde in 2011 na een metamorfose een herstart. In Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek werd volop gewerkt aan een gedaanteverwisseling.

Boomplantdag in De Ramenberg bij Apeldoorn.

Wilde Buiten Dagen Rennen, springen, vuurtje maken, boompje klimmen, hutten bouwen, kikkervisjes vangen, diersporen ontdekken en braakballen pluizen. Voor gezinnen met jonge kinderen introduceerde Natuurmonumenten door heel Nederland de Wilde Buiten Dagen. Met spannende opdrachten leren, ontdekken en spelen kinderen een dag in de natuur. Zo wil Natuurmonumenten meer kinderen bij de natuur betrekken, zodat ook toekomstige generaties zich in ons land over wilde dieren en (vleesetende!) planten blijven verwonderen. De Wilde Buiten Dagen trokken in 2011 bijna 2.000 jonge bezoekers. Dat was een verdrievoudiging ten opzichte van 2010. Dat is vooral te danken aan betere promotie. In 2012 bouwen we onze kinderactiviteiten verder uit en zijn er opnieuw drie keer per jaar Wilde Buiten Dagen.

Boomplantdagen Op woensdag 30 maart plantten 300 basisschoolkinderen samen met Natuurmonumenten-vrijwilligers 4.000 jonge bomen in het Zuid-Limburgse Absbroekbos. In november zijn op de Veluwe Ramenberg door honderden deelnemers ruim 800 eiken, beuken, linden en meidoorn geplant, zodat de dieren van de Veluwe in de toekomst kunnen schuilen. Ook elders verzorgden we Boom voor Boom Fonds-boomplantdagen. De helft van het aankoopbedrag per boom was voor behoud van het Harapan Regenwoud in Indonesië.

Libelle Zomerweek Tienduizenden moeders, dochters en vriendinnen bezochten in mei de Libelle Zomerweek op het Almeerderstrand. Honderden Libelle-lezeressen kwamen af op het paviljoen van Natuurmonumenten en lieten zich fotograferen in onze XXL-schommelbank.

Nijmeegse Vierdaagse Tijdens de Nijmeegse Vierdaagse verwelkomden onze medewerkers tienduizenden wandelaars in de natuurgebieden Sint-Jansberg en Mookerheide (Li.). Er zijn 10.000 rolletjes druivensuiker uitgedeeld met daarop het organisatielogo.

Nationale Picknickweek van De Telegraaf, HEMA en Natuurmonumenten.

Campagne Blankenburgtunnel Exact 33.460 handtekeningen tegen de aanleg van de Blankenbrugtunnel in Midden-Delfland zijn door Natuurmonumenten op maandag 10 oktober overhandigd aan minister Melanie Schultz van Haegen. Aan de overhandiging ging een internetactie en publieksmanifestatie vooraf. Lees meer in [hoofdstuk3](#).

Nationale Picknickweek Van 30 mei tot 5 juni organiseerde Natuurmonumenten in samenwerking met HEMA en De Telegraaf voor de eerste keer de Nationale Picknickweek. In tal van natuurgebieden waren activiteiten gekoppeld aan lunches in de buitenlucht.

Aantal Facebookvrienden stijgt

Facebook, Twitter, LinkedIn en YouTube worden door Natuurmonumenten volop ingezet. Bijna 4.000 mensen volgden eind 2011 als 'vriend' de Natuurmonumenten-Facebookpagina's. Dat waren er zo'n 3.300 meer dan in 2010! Toch lopen we nog achter op het WNF (14.000 vrienden) en Greenpeace Nederland (8.000). Onze Facebookvrienden deelden in 2011 hun mooiste natuurherinneringen en natuurfoto's en ondersteunden de acties van Natuurmonumenten.

Op YouTube was vooral onze tv-commercial over de bronst met ruim 4.000 views populair. Op LinkedIn discussieerden onze medewerkers over actuele kwesties en op Twitter hadden tientallen boswachters samen enkele duizenden followers. Boswachter Andre Donker verdubbelde zijn persoonlijke achterban met 2.000 volgers en werd eind 2011 op de voet gevolgd door ruim vierduizend 'fans'. Om de razendsnelle ontwikkelingen op het gebied van sociale media bij te benen en in goede banen te leiden is door Natuurmonumenten binnen de organisatie een Social Media Helpdesk gestart.

4.3 Bedrijven betrekken

Om in een tijd van overheidsbezuinigingen en teruglopende ledenaantallen natuurambities te kunnen blijven realiseren, moet Natuurmonumenten zelf meer geld 'verdienen'. Fondsenwerving komt als activiteit centraler in de organisatie te staan en Natuurmonumenten gaat ondernemender opereren.

Diversificatie inkomsten Naast subsidies van Europa en het Rijk ontvangt Natuurmonumenten via de afdeling CFL inkomsten van particulieren, bedrijven en de Nationale Postcode Loterij. Ook major donors, stichtingen en fondsen zijn een belangrijke inkomstenbron. Tenslotte komen er middelen binnen via eenmalige giften, erfenissen en legaten. Het doel voor de komende jaren is de diversiteit van het aantal inkomstenbronnen vergroten en de inkomsten binnen drie jaar te verhogen.

Nieuwe partnerschappen Het aangaan van overeenkomsten met nieuwe partners zoals HEMA (zie [testimonial Kirsten Roldaan](#)) kreeg volop aandacht. Er werd in 2011 druk gewerkt aan een reeks vergelijkbare samenwerkingsovereenkomsten. In het geval van HEMA leverde dit naast zichtbaarheid in vierhonderd winkels ook een bijdrage op voor de natuurspeelplaats op natuureiland Tiengemeten. Nieuwe partnerschappen kunnen ook bestaan uit meerdere partners, zoals bij de Nationale Picknickweek, waar Natuurmonumenten samenwerkte met HEMA en

Restyling eigen media

Voor Natuurbehoud is in 2011 een nieuw format en een nieuwe naam ontwikkeld, geheel in lijn met de nieuwe positionering. Puur Natuur zal met

ingang van voorjaar 2012 met verhalen en dito foto's inspireren, verwonderen en verrassen.

De website www.natuurmonumenten.nl bleek niet meer te voldoen aan onze online ambities. In 2011 is gestart met de voorbereidingen voor een nieuwe opzet.

De halfjaarlijkse Vrijwilligerskrant ging naar 3.500 vrijwilligers. Het personeelsblad Stuifmail viel op de mat bij alle medewerkers en verscheen in 2011 tien maal.

De papieren versie van vakblad Van Nature leeft voort als regulier verschijnende online nieuwsbrief.

Het aantal abonnees op de digitale Natuurbrief steeg tot boven de honderdduizend. Ook zijn de Natuurbrief Junior en enkele digitale actienieuwsbrieven verstuurd.

Relatiedag

Enthousiaste gezichten op de relatiedag voor partners die Natuurmonumenten jaarlijks organiseert. De locatie in 2011 was verrassend: een potstal waar normaal gesproken brandrode runderen staan. De stal is onderdeel van de Groote Modderkolk, een biologische (zorg)boerderij aan de rand van de Veluwe bij Loenen (Gld). Vertegenwoordigers van de Nationale Postcode Loterij, Menzis, HEMA, Libelle, PostNL, ING en andere partners van Natuurmonumenten kregen een rondleiding over het erf en uitleg over het Nieuwe Natuurmonumenten. Samen met al deze bedrijven maken we ons sterk voor natuurbescherming en natuurbeleving.

De Telegraaf. Om meer van dergelijke samenwerkingsoverkomsten te kunnen afsluiten komt regionaal en landelijk binnen de hele organisatie meer de nadruk te liggen op het creëren van een breed netwerk in het bedrijfsleven.

Partnerschappen 2011

Nationale Postcode Loterij Tijdens het Goed Geld Gala werd bekendgemaakt dat de Nationale Postcode Loterij Velperwaarden, honoreerde met een bedrag van 2,1 miljoen euro. Met de Velperwaarden gaat Natuurmonumenten een natuurgebied realiseren dat functioneert als een klimaatbuffer. Het project biedt ruimte aan de rivier in natte winters en is voor het publiek toegankelijk in warme zomers.

Met de jaarlijkse bijdrage van 13,5 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij kon Natuurmonumenten tal van natuurprojecten realiseren. In totaal ging 45% naar verwerving en beheer van natuurgebieden, 35% naar het betrekken van het publiek bij de natuur en 20% naar het beïnvloeden van de politiek, beheer en administratie.

Landal GreenParks en Natuurmonumenten zijn in 2011 een nieuwe vijfjarige samenwerkingsovereenkomst aangegaan. Een partnerschap waarbij natuur- en vakantiebeleving hand in hand gaan. Onder de noemer 'Ontdek wat groen kan doen' worden jaarlijks duizenden gasten van Landal GreenParks actief bij de natuur betrokken. Naast de sponsorbijdrage ontvangt Natuurmonumenten 5 euro per boeking via haar media.

ING ING is al jarenlang een gewaardeerde partner van Natuurmonumenten. Om de ING-medewerkers actief bij de natuur te betrekken is in 2011 een ING Boomplantdag georganiseerd op de Ramenberg (Veluwe). Daarnaast kunnen cliënten van ING via de ING-Rentepuntenwinkel lid worden van Natuurmonumenten en doneren aan het Boom voor Boom Fonds.

Menzis De nadruk van de samenwerking lag het afgelopen jaar op het gezamenlijke domein 'Groen is Gezond'. Wetenschappelijk is bewezen dat groen gezond

Natuurmonumenten en HEMA trotse winnaars van de Telegraaf SponsorRing.

is. De Wilde Buiten Dagen kregen via zichtbaarheid en aanbiedingen op de individuele verzekerden van Menzis een extra impuls. Verder is 74.650 euro verdeeld onder het gebied De Onlanden bij Groningen, informatiepanelen langs de wandelroute van het Groningse Martini Ziekenhuis naar de Piccardthofplas en het zogeheten Paaipad.

PostNL Met het thema 'Groene Post' compenseert PostNL de CO₂-uitstoot middels distributie van klanten, die hiervoor betalen en waarbij PostNL de bijdrage verdubbelt. PostNL wil duurzaam investeren in de natuur in Nederland. Als innovatief compensatieproject is een essentiële damwand gefinancierd, die in 2012 wordt geplaatst in het Fochteloërveen. Door gecontroleerde vernatting van veen wordt CO₂-uitstoot voorkomen en koolstof vastgehouden. PostNL levert jaarlijks een financiële bijdrage aan het Klimaatbos dat in 2008 door Natuurmonumenten in Flevoland is aangelegd. Daarnaast was PostNL in 2010 en 2011 onze huisleverancier van post.

Arla Foods BV Sinds juli 2010 ondersteunt zuivelproducent Arla het beheer van Landgoed Oldenaller in Putten. In 2011 hebben we samen op pakken zuivel natuurweetjes geplaatst die aan een QR-code waren gekoppeld. De QR-code was een aantal maanden zichtbaar op de dagverse zuivelproducten van Arla. De natuurweetjes-website voor mobiele app. is goed bezocht in de maand december. Er zijn toen 3.159 unieke bezoekers geweest die gemiddeld tweeënhalf 'weetje' raadpleegden.

Overige sponsorrelaties AKD advocaten & notarissen levert ons pro-Deo-diensten en geeft gratis juridisch advies. Het outdoor kledingmerk **Bergans** heeft producten als prijs beschikbaar gesteld en geeft een financiële bijdrage. Ook is een aantal Bergans-producten via de webshop van Natuurmonumenten te koop. **Remember in Green** biedt de mogelijkheid een gedenkboomje te planten dat groeit op de as van een overleden dierbare. Met **Goede Doel Bedels** is naast de zilveren bedel ook de gouden bedel op de markt gebracht. **Miko Koffie Service** levert op het hoofdkantoor fairtrade Puro koffie en maakt haar klanten lid van Natuurmonumenten. Steun kregen we ook van: **Arval BV**, **Europcar Autoverhuur BV**, **Fujifilm Manufacturing Europe BV**, **Vivara** en **Edding Legamaster BV**.

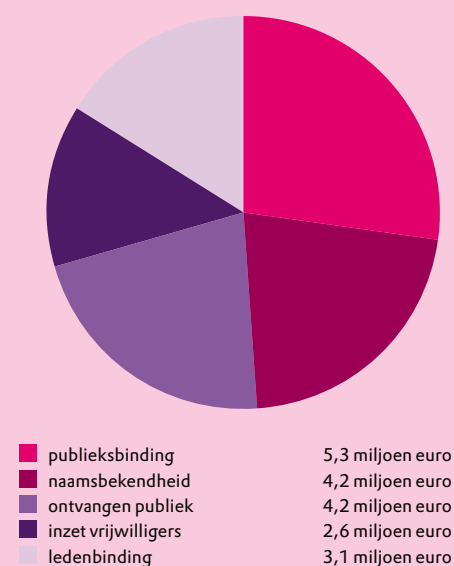
4.4 Steun verwerven in de toekomst

De komende jaren bouwt Natuurmonumenten verder aan een nieuwe organisatie. De medewerkers zetten alles op alles om via zichtbaarheid meer mensen en bedrijven te binden. Investeren in een beter imago zal leiden tot een grotere aantrekkingskracht voor potentiële leden en donateurs. Dat zal ertoe leiden dat de ledendaling stopt en we weer licht zullen groeien. Daardoor nemen de fondsenwervende inkomsten toe. In uiteenlopende media blijft Natuurmonumenten mensen uitnodigen zich te verwonderen over en gefascineerd te raken door de Nederlandse natuur. Zo zien mensen dat natuur niet iets is van verre continenten of exotische documentaires, maar dat juist de natuur dicht bij huis bijzonder waardevol is en bescherming verdient.

Opbrengst seizoensmailingen

Natuurmonumenten stuurt vier keer per jaar een giftverzoek naar de achterban. Dit zijn giftvragen voor specifieke projecten of beheerwerk met een bepaald thema. Het betreft extra inkomsten naast de jaarlijkse contributie-inning. In 2011 zijn drie giftverzoeken gedaan voor een gebiedsverwerving, een natuurlijke verbinding tussen twee afzonderlijke gebieden en extra steun voor de otter. Er is in totaal 1.492.050 euro voor deze doelen binnengekomen.

Betrekken: 19,4 miljoen

In 2011 verkocht de HEMA veertig avontuurlijke en educatieve jeugdproducten met een Natuurmonumenten-logo. HEMA en Natuurmonumenten wonnen hiermee de Telegraaf-SponsorRing Publieksprijs. Design- en conceptmanager Kirsten Roldaan vertelt over de unieke samenwerking.

“Hema had het thema kind en natuur al enige tijd op een verlanglijstje staan. Kinderen zijn voor ons een belangrijke doelgroep. HEMA wil op een leuke en inspirerende manier invulling geven aan een educatieve rol, met als doel om meer kinderen naar buiten en in beweging te krijgen. Natuurmonumenten verzorgt in heel Nederland jeugdactiviteiten en is dus een autoriteit op dit gebied. Daarom heb ik de organisatie benaderd om samen na te denken over producten die kinderen stimuleren op pad te gaan.

In het voorjaar lagen er zo’n veertig producten in de HEMA-vestigingen, waaronder schepnetjes, verrekijkers, kompassen, survivalboekjes, uitdeelcadeautjes, knutselpakketten en natuurwaaiers met natuurweetjes. De verpakkingen verwijzen naar de website van

Natuurmonumenten, waar speurtochten zijn te downloaden. Het assortiment liep zo goed, dat we een deel op het schap hebben gehouden. Ook is de actie in het najaar herhaald. In 2012 nemen we de best lopende producten in het assortiment op. Het logo van Natuurmonumenten blijft dus zichtbaar binnen HEMA.

“Het logo van Natuurmonumenten blijft zichtbaar binnen HEMA”

Succesvol samenwerken met maatschappelijke organisaties is inspirerend en levert meerwaarde op voor beide partijen. HEMA vindt het, naast de totstandkoming van het assortiment, ook belangrijk invulling te geven aan maatschappelijke verantwoordelijkheid. Om die reden heeft HEMA, nog voor er een product verkocht was, een bijdrage toegezegd voor de grote natuurspeelplaats op Tiengemeten. Daar kunnen kinderen binnenkort heerlijk ravotten.”

5 Besturen Een actieve en betrokken organisatie

35

Het bestuur van Natuurmonumenten bepaalt de koers en de hoofdlijnen van het beleid en legt deze ter goedkeuring voor aan de verenigingsraad. De directie voert dat beleid uit en geeft dagelijks leiding aan de organisatie. Het bestuur boog zich in 2011 over het Nieuwe Natuurmonumenten. Ook vroegen de gevolgen van de financieel-economische ontwikkelingen veel aandacht.

Inleiding Begin 2011 bogen het bestuur en de verenigingsraad zich over 'het Nieuwe Natuurmonumenten'. Daaruit kwamen vier hoofdlijnen voort: Natuurmonumenten wil een goede beheerder van haar natuurgebieden blijven, wil meer ondernemer zijn en onafhankelijker van de overheid worden, een beweging vormen van mensen met hart voor de natuur en spreekbuis zijn voor alle natuur in Nederland. In 2011 vroegen ook de financieel-economische ontwikkelingen en de gevolgen daarvan veel aandacht, met name van de bestuurscommissie Financiën. In november benoemde de verenigingsraad op voordracht van het bestuur Hans Wijers tot de nieuwe voorzitter van Natuurmonumenten. Cees Veerman nam bij die gelegenheid afscheid als voorzitter.

5.1 Verantwoordingsverklaring 2011

Als houder van het CBF-keurmerk voor erkende goede doelen geeft Natuurmonumenten invulling aan drie principes: scheiding tussen de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren; optimale besteding van middelen en optimale relaties met belanghebbenden. In de volgende samenvatting leest u hoe wij invulling geven aan deze principes.

Inleiding

- 5.1 Verantwoordingsverklaring 2011
- 5.2 Inzet van het bestuur in 2011
- 5.3 De verenigingsraad
- 5.4 Dertien actieve districtscommissies
- 5.5 Werken bij Natuurmonumenten
- 5.6 Natuurmonumenten klimaatneutraal
- 5.7 Besturen in de toekomst

Het eerste principe - Scheiding tussen de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren Het democratische verenigingskarakter van Natuurmonumenten waarborgt dat de verenigingsorganen - verenigingsraad, bestuur en directie - zorgvuldig en transparant zijn samengesteld. De leden kiezen in hun district afgevaardigden, die samen de verenigingsraad vormen. De verenigingsraad besluit over de benoeming en het ontslag van de bestuursleden en over de algemene beleidskaders. Ook houdt de verenigingsraad toezicht op de wijze waarop het bestuur opereert en op de vraag of dat gebeurt binnen de vastgestelde beleidskaders. Het bestuur heeft statutair gezien alle bevoegdheden die nodig zijn om de organisatie te besturen, maar draagt in de praktijk een deel van zijn bevoegdheden over aan de directie. De bestuurlijke taak bestaat deels uit het toezicht houden op de directie. De directie bereidt de hoofdlijnen van het beleid voor, voert het vastgestelde beleid uit en geeft leiding aan de werkorganisatie.

Het tweede principe - Optimale besteding van middelen In het Toekomstbeeld 2023 liggen de ambities van Natuurmonumenten vast voor de lange termijn. Voor de eerste zes jaar is dit Toekomstbeeld vertaald in een meerjarenplan met een financieel sluitende meerjarenverkenning. In 2009, halverwege de uitvoering van dit meerjarenplan, is de zogenoemde Tussenbalans opgemaakt. Daaruit kwam naar voren dat Natuurmonumenten bij de uitvoering op koers lag en dat het plan en de daarin geschetste hoofdlijnen nog geheel relevant zijn; een wezenlijke bijstelling was niet nodig. Eind 2009 werden wij echter geconfronteerd met teruglopende ledenaantallen en was de groei van het aantal nieuwe hectares natuur minder dan begroot. In 2010 en 2011 zetten deze trends zich door. Doordat de provincies de afgesproken gelden uit het nieuwe Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer ook inderdaad hebben toegekend, verwachten wij het beheer van onze gebieden de komende jaren goed te kunnen uitvoeren. Voor de toekomst houden wij echter rekening met teruglopende overheidsbijdragen, ook voor het beheer. In 2012 wordt een nieuw meerjarenplan gemaakt. Daarin worden verschillende scenario's opgenomen. Somberder is het beeld voor het afmaken van de Ecologische Hoofdstructuur en het aankopen van meer natuur. Wij zullen moeten zoeken naar andere manieren om onze ambities op dit niveau te realiseren. Uit natuurbeheerevaluaties blijkt dat grote robuuste gebieden niet alleen kostenefficiënter zijn te beheren, ze leveren ook een hogere natuurkwaliteit op. Dat is winst voor de biodiversiteit.

Het derde principe: optimale relaties met belanghebbenden Natuurmonumenten is een grote, landelijke vereniging met natuurgebieden in heel Nederland. De organisatie onderhoudt relaties met leden en vrijwilligers, niet-leden die onze gebieden bezoeken of er op excursie gaan, sponsors en andere zakelijke relaties (Nationale Postcode Loterij), burens rond natuurgebieden (omwonenden en agrariërs), universiteiten, onderzoeksbureaus, onderwijsinstellingen, bestuurders (lokaal, landelijk, internationaal), collega-terreinbeheerders en collega-natuur- en milieuorganisaties. Met al deze stakeholders wil Natuurmonumenten open en integer communiceren. Dat is van cruciaal belang voor een maatschappelijke organisatie die in de samenleving wil wortelen en een breed draagvlak voor natuur wil creëren.

Hoe wordt de vereniging bestuurd?

De verenigingsraad, het bestuur en de directie bepalen de koers van de vereniging Natuurmonumenten.

Verenigingsraad In de twaalf provincies en in Amsterdam vormen door leden gekozen afgevaardigden dertien districtscommissies. Die commissies onderhouden het contact met de leden. De 84 districtsafgevaardigden vormen samen de verenigingsraad. De raad zorgt ervoor dat de stem van leden doorklinkt in de koers van de vereniging. De verenigingsraad stelt de hoofdlijnen van het beleid vast, keurt het jaarverslag goed en benoemt de bestuursleden.

Bestuur Het bestuur is samengesteld uit negen onbezoldigde bestuursleden en heeft de algemene leiding over Natuurmonumenten. Het bestuur vervult deze taak in de vorm van 'besturen op hoofdlijnen, maar met behoud van betrokkenheid'. Het bestuur kent de volgende drie bestuurscommissies: Beheer, Financiën, en Verenigingszaken en Marketing. De commissies bereiden onderwerpen op hun vakgebied meer gedetailleerd voor en adviseren het voltallige bestuur. Daarnaast treedt de Commissie voor de Directie namens het bestuur op als werkgever voor de directie. Een speciale auditcommissie bereidt bestuursbesluiten voor op het gebied van financiële verslaglegging, risicoanalyse en risicobeheersing.

Twee van de hoofdlijnen van het Nieuwe Natuurmonumenten zijn gericht op optimale relaties met belanghebbenden: wij willen een beweging zijn van mensen met hart voor de natuur en willen spreekbuis zijn voor alle natuur in Nederland. Hoewel leden het hart van de vereniging blijven ziet Natuurmonumenten haar achterban ook breder dan alleen de leden. Zo kunnen mensen hun betrokkenheid bij Natuurmonumenten ook tonen: als vrijwilliger, als bezoeker van onze gebieden en bezoekerscentra, als deelnemer aan excursies en activiteiten, als abonnee van digitale nieuwsbrieven of als geïnteresseerde via Twitter en Facebook.

Het gebruik van social media (o.a. LinkedIn, Facebook, Twitter, Hyves, YouTube) neemt een grote vlucht in onze maatschappij, ook bij Natuurmonumenten. Er zijn naast de officiële twitteraccount@natuurmonument bijna honderd collega's die twitteren en bloggen. Natuurmonumenten is ook actief op YouTube en Facebook.

Onze persvoorlichters onderhouden goede contacten met de pers; proactief, met persberichten en persbijeenkomsten, en reactief met reacties op vragen van de pers. Dit zorgde in 2011 voor veel publiciteit.

5.2 Inzet van het bestuur in 2011

Het bestuur vergaderde in 2011 zes keer. Daarnaast hield het twee themabijeenkomsten. In maart bezocht het bestuur het Drents-Friese Wold, met als thema de keuze tussen een beheer gericht op het behoud van cultuurlandschap dan wel een meer natuurlijk beheer en de dilemma's die zich daarbij voordoen. In september was het doel het landgoed Vilsteren in Overijssel, waar bestuurslid Liesbeth Cremers het hedendaags beheer op eeuwenoud cultuurgood door particuliere eigenaren toelichtte.

Eind 2010 had Cees Veerman laten weten dat hij na vier jaar afscheid wilde nemen als voorzitter van Natuurmonumenten. Bestuur en verenigingsraad waren blij dat zij Hans Wijers bereid vonden zich de komende jaren als voorzitter in te zetten voor de natuur en voor Natuurmonumenten. In november benoemde de raad hem tot voorzitter. De verenigingsraad besloot tevens Martin Wassen voor een tweede termijn van vier jaar te benoemen tot bestuurslid.

In november ontstonden in het bestuur drie vacatures: Marijke Augusteijn, Gijs ten Kate en Annemarie Moons traden af. De verenigingsraad besloot de vervulling van deze drie vacatures aan te houden totdat het functioneren en de omvang van bestuur en verenigingsraad nader zijn bekeken.

Januari: de positionering Het bestuur boog zich over wat toen de nieuwe positionering en nu het Nieuwe Natuurmonumenten heet, en over de voorbereiding van dit onderwerp voor de verenigingsraad. Het onderschreef de vier hoofdlijnen voor het Nieuwe Natuurmonumenten: beheerder, ondernemer, beweging en spreekbuis. Het vroeg de directie om de opdracht voor Natuurmonumenten voor de komende jaren te verduidelijken in relatie tot de vier hoofdlijnen en deze met aansprekende voorbeelden te illustreren. Ook bepleitte het om voor de organisatie helder te maken wat anders moet en wat achterwege kan blijven. Afgesproken is dat het bestuur in iedere vergadering stil zou staan bij de voortgang van het realiseren van het Nieuwe Natuurmonumenten.

↑ Hoe wordt de vereniging bestuurd? vervolg

Directie De directie is belast met het voorbereiden van de hoofdlijnen van beleid en de overige bestuursbesluiten. De directie geeft leiding aan de werkorganisatie en voert het vastgestelde beleid uit. Zij legt verantwoording af aan het bestuur en zorgt dat het bestuur goed geïnformeerd blijft over de actuele gang van zaken.

Kijk [hier](#) voor de samenstelling van het bestuur, inclusief nevenfuncties, de bestuurscommissies, de verenigingsraad, de vertrouwenscommissie van de verenigingsraad en de directie, inclusief nevenfuncties.

Hans Wijers, de nieuwe voorzitter van Natuurmonumenten

Bestuur en directie van links naar rechts en van boven naar beneden: Harrie Penders, Sandra Maas, Feike Tibben, Liesbeth Cremers, Fedde Koster, Jos Kuijpers, Jan van den Belt, Jitske de Jong, Teo Wams, Hans Wijers, Jan Jaap de Graeff en Martin Wassen.

Maart: beheer Wormer- en Jisperveld en herijking Ecologische

Hoofdstructuur Het Wormer- en Jisperveld, het grootste aaneengesloten veen-weidegebied van West-Europa, vereist een arbeidsintensief en kostbaar beheer. In 2006 was na uitgebreide discussie in het bestuur besloten de samenwerking met de boeren bij dit beheer te intensiveren. Het bestuur heeft echter signalen ontvangen dat dit in de praktijk wisselende resultaten voor de natuur oplevert. Het bestuur besloot de directie te vragen nu al, vooruitlopend op de voor 2012 afgesproken evaluatie, een quick scan te laten uitvoeren. Het bestuur nam verder kennis van de stand van zaken rond de herijking van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) door de overheid. Het stemde in met de voor Natuurmonumenten belangrijkste aandachtspunten: veilig stellen van de financiële middelen voor het beheer en een opening voor verdere realisering van de EHS, ook na 2018.

Juni: beheer Wormer- en Jisperveld, verwervingsbeleid en

het Nieuwe Natuurmonumenten In de junivergadering werd het resultaat van de quick scan naar het beheer van het Wormer- en Jisperveld besproken. Het bestuur uitte waardering voor de quick scan en stemde in met het weer in eigen beheer nemen van de gronden van de beheerboerderij. Het wisselde ook van gedachten over het verwervingsbeleid. Afgesproken is dat na de herijking van de EHS opnieuw gekeken zal worden naar het beleidskader voor verwervingen door Natuurmonumenten. Het bestuur stond verder stil bij de voortgang van het

Nieuwe Natuurmonumenten en de dilemma's die zich daarbij voordoen. Ook de meerwaarde die districtscommissies kunnen hebben in relatie tot het Nieuwe Natuurmonumenten, kwam daarbij aan de orde. Het bestuur besprak ook het eigen functioneren. Zo was de omvang van het bestuur onderwerp van gesprek. Ook wil het bestuur dieper ingaan op strategische onderwerpen. De verenigingsraad heeft wensen voor een beter functioneren. Afgesproken is dat bestuur en verenigingsraad in 2012 nader onder de loep worden genomen onder leiding van de nieuwe voorzitter.

September: communicatieconcept en communicatiestrategie, meerjarenverkenning en begroting Het bestuur toonde zich enthousiast over het nieuwe communicatieconcept en de nieuwe communicatiestrategie die gepresenteerd werden, gericht op het vergroten van de fascinatie voor en verwondering over de natuur. Hiermee, aldus het bestuur, spreken we tot het hart van de mensen en raken we ze, en dat is de eerste stap in het binden van mensen aan Natuurmonumenten. Overigens heeft Natuurmonumenten, als beweging, een bredere achterban dan alleen de leden. Mensen zijn ook op andere manieren bij ons betrokken, bijvoorbeeld als vrijwilliger of bezoeker. Het bestuur stelde de begroting voor 2012 en de financiële meerjarenverkenning 2012-2017 vast. Het stemde van harte in met een op financieel gebied voorzichtige opstelling in deze onzekere tijden.

November: overheidsbeleid en natuurvisie Zowel het akkoord tussen Rijk en provincies over de decentralisatie van het natuurbeleid – dat overigens nog aan de provincies moest worden voorgelegd – als de nieuwe Wet Natuurbescherming werden beoordeeld als slecht voor de natuur. Topprioriteit voor Natuurmonumenten, aldus het bestuur, zijn voldoende financiën voor het beheer van onze natuurgebieden en, onmiddellijk daarna, het op de kaart houden van de Ecologische Hoofdstructuur, inclusief de ecologische verbindingen. Het bestuur stemde voorts in met het ontwikkelen van een inhoudelijke visie op de natuur in Nederland voor de middellange en lange termijn, een stip aan de horizon voor het post-EHS-tijdperk. In het voorjaar van 2012 wordt de visie aan bestuur en verenigingsraad voorgelegd. Het voorstel om in 2012 een andere opzet voor het Voorjaarsforum uit te proberen, leidde tot een discussie en kanttekeningen. Besloten werd de huidige opzet van het Voorjaarsforum vooralsnog te handhaven.

December: voorbereiding nieuwe meerjarenplan, nieuwe opzet bestuur en verenigingsraad, Natuurbehoud en jeugadviesraad Het bestuur stemde in met de voorgestelde aanpak voor de voorbereiding van het nieuwe meerjarenplan. Het ziet daarin graag verschillende scenario's opgenomen: een scenario met wat we minimaal willen bereiken, een scenario met extra mogelijkheden, maar ook een slechtweerscenario. We gaan onzekere jaren tegemoet. Een eerste, oriënterende discussie werd gevoerd over het functioneren van bestuur en verenigingsraad. Besloten werd een werkgroep van bestuurs- en verenigingsraadsleden in te stellen, onder leiding van de voorzitter, die de discussie en voorstellen voor verbetering verder gaat voorbereiden.

Het bestuur stemde in met het voorstel om de bladformule voor Natuurbehoud te wijzigen. Tot slot besloot het tot opheffing van de jeugdadvisraad. Het jeugd-beleid is nu meer gericht op een andere groep jeugdigen, de basisschoolkinderen, dan de leeftijdscategorie die in de jeugdadvisraad zit.

Activiteiten bestuurscommissies

Bestuurscommissie Beheer De bestuurscommissie Beheer kwam zesmaal bijeen. Belangrijke onderwerpen waren het beheer van het Wormer- en Jisperveld en de resultaten van een quick scan, de visie op ganzen in Nederland, het ontwikkelen van de Natuurvisie en deel 1 van de evaluatie van het gebouwenbeheer. Ook stond de commissie enige keren stil bij het overheidsbeleid voor natuur en de gevolgen daarvan voor Natuurmonumenten. Tijdens een werkbezoek aan het Waterloopbos in Flevoland werden de commissieleden geïnformeerd over wat 'ondernemer zijn' betekent voor recreatie en natuurwaarden.

Auditcommissie De auditcommissie kwam tweemaal bijeen. In aanwezigheid van de accountant werden in maart het jaarverslag, de jaarrekening en het accountantsverslag over de jaarrekening besproken. In december kwam de managementbrief van de accountant over de interim-controle aan de orde, evenals een tweetal audits: over de aanbestedingsprocedure bij drie grote projecten en over verdienmodellen versus fiscaliteit.

Bestuurscommissie Financiën De bestuurscommissie Financiën vergaderde elf maal, waaronder vier telefonische vergaderingen. Belangrijke onderwerpen waren de stand van zaken op de financiële markten en de beleggingsportefeuille, met een stop-loss procedure voor de aandelenportefeuille, aandacht voor duurzame bedrijfsobligaties, mission related investments en de regioverdeling van de obligatieportefeuille. Ook de jaarrekening, financiële meerjarenverkenning en begroting kwamen aan de orde. Vaste agendapunten waren tussentijdse financiële resultaten, beleggingsoverzichten en cashflowprognoses. In mei en november legden de vermogensbeheerders verantwoording af over de beleggingsresultaten. En de commissie liet zich door middel van presentaties informeren over de fondsenwerving en over het P&O-beleid bij Natuurmonumenten.

Bestuurscommissie Verenigingszaken en Marketing De bestuurscommissie Verenigingszaken en Marketing kwam zevenmaal bijeen. Belangrijke onderwerpen waren het Nieuwe Natuurmonumenten en in dat kader ook de meerwaarde van districtscommissies, het meerjarenplan voor de afdeling Communicatie, Fondsenwerving en Ledenservice (CFL) voor de jaren 2011-2013 en de resultaten van de leden- en fondsenwerving, de nieuwe communicatiestrategie, Natuurbehoud nieuwe stijl en het jeugdbeleid en de jeugdadvisraad. Een van de commissieleden bracht een werkbezoek aan Den Haag om zich te informeren over de wijze waarop de politieke lobby vorm krijgt.

In 2011 publiceerde Natuurmonumenten een nieuwe brochure over schenken en nalaten.

‘Harmdag’ in het Drents-Friese Wold

Harm Piek, senior beleidsmedewerker van de afdeling Natuur en Landschap, komt in de buurt van zijn (pre)pensioen. Tijdens zijn loopbaan bij Natuurmonumenten heeft hij veel kennis opgebouwd over ecosystemen en flora en fauna in de gebieden van Natuurmonumenten. Hij heeft een brede algemene ecologische veldkennis. Daarnaast heeft Harm Piek een eigen manier om beheerproblemen in gebieden te benaderen. Daarbij is een brede integrale manier van kijken een belangrijk uitgangspunt. Om een deel van deze kennis voor de organisatie te behouden, ook na Harms’ pensionering, is het initiatief genomen om zogeheten ‘Harmdagen’ te organiseren. Op deze dagen bezoekt Harm met collega’s een van de gebieden van Natuurmonumenten, waar hij goed thuis is. Hij vertelt over een gebied, bespreekt specifieke problemen en schept ruimte voor discussie. Op 22 maart 2011 was er voor het bestuur een Harmdag in het Drents-Friese Wold, ten noordwesten van Diever. Het thema was de keuze tussen een meer natuurlijke of een meer cultuurlandschappelijke inrichting van dit gebied, en de dilemma’s die zich daarbij voordoen.

Harm Piek

Commissie voor de Directie Deze commissie treedt op als werkgever van de directie en voerde in dat kader de jaarlijkse functioneringsgesprekken met de directieleden, afzonderlijk en gezamenlijk. Ook nam de commissie in 2011 het initiatief tot een zelfevaluatie van het bestuur. Die kwam in juni aan de orde in de voltallige bestuursvergadering.

Commissie van Deskundigen Het functioneren van de Commissie van Deskundigen is in 2011 geëvalueerd. Dat leidde tot het besluit van het bestuur om advisering door de Commissie tot een verplicht onderdeel van de beleidsvoorbereiding te maken. De directie dient jaarlijks een overzicht op te stellen van de beleidsvoorbereiding en de evaluaties die in het komende jaar aan de orde zijn, waarna het bestuur aangeeft in welke gevallen zij advisering door de Commissie van Deskundigen verplicht stelt. In december 2011 is dat voor het eerst gebeurd.

Overleg met externe (natuur)organisaties De directies van De12Landschappen, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten overleggen periodiek met elkaar, zo’n vier keer per jaar. Eén keer per jaar vindt een bestuurlijk overleg plaats, met bestuursleden - in het geval van Staatsbosbeheer leden van de Raad van Toezicht - en directeurs van de drie organisaties. Onderwerpen van gesprek waren in 2011 de ontwikkelingen en actualiteit op het gebied van de overheidsbezuinigingen, het natuurbeleid en natuurbeheer, en de onderlinge samenwerking. In november vond een gesprek plaats van het bestuur met een delegatie van de Nationale Postcode Loterij, over deze goedbedoelenloterij en over de ontwikkelingen rond loterijen.

5.3 De verenigingsraad in 2011

De verenigingsraad vergaderde dit jaar drie maal. Naast de twee gebruikelijke vergaderingen, voorafgegaan door de vragenuurtjes Financiën en Beheer, werd een extra vergadering gehouden over het Nieuwe Natuurmonumenten. Het themaoverleg kwam hierdoor dit jaar te vervallen. Tijdens de jaarlijkse excursie bracht de raad een bezoek aan het Fochteloërveen. Dit bezoek was een vervolg op de evaluatie beheer hoogveengebieden, uit 2010. De frequentie van het voorzittersoverleg is dit jaar verhoogd van één naar twee bijeenkomsten, twee maanden voorafgaand aan de verenigingsraadsvergaderingen. Deze aanpassing in werkwijze is gedaan zodat de voorzitters meer betrokken worden bij de agenda-setting en opzet van de raadsvergaderingen. De vertrouwenscommissie werd door het bestuur geraadpleegd over de invulling van de vacature van voorzitter van de vereniging, drie aan te houden vacatures en een herbenoeming.

Voorjaarsvergadering Tijdens de voorjaarsvergadering is het jaarverslag goedgekeurd. De raad verleende decharge aan het bestuur over het in 2011 gevoerde beleid aan de hand van, een speciaal voor dit doel, opgestelde verantwoordingsnotitie. De raad stond stil bij het beleid rond overzomerende ganzen en nam een besluit over de omgang met het toenemende aantal ganzen. In het kader van de leden- en fondsenwerving werd gediscussieerd over het begrip ‘achterban’. De verenigingsraad steunt het idee dat dit begrip ruimer gedefinieerd dient te worden. Verder werd de beleidsnotitie bestrijdingsmiddelen vastgesteld. Het betreft geen beleidsverandering maar een betere uitwerking van bestaand beleid. Tenslotte kondigde voorzitter Cees Veerman tijdens deze vergadering aan geen tweede termijn als voorzitter van de vereniging te ambiëren.

Najaarsvergadering Tijdens de novembervergadering is uitvoerig gesproken over de financiële situatie van de vereniging. De actualisering van het meerjarenplan, de financiële meerjarenverkenning en de begroting 2012 passeerden de revue. In aansluiting op de discussie tijdens de voorjaarsvergadering over de achterban, stond de raad stil bij dit onderwerp in relatie tot de ledenontwikkeling. De strategie voor het stabiliseren van het ledenaantal en het vergroten van de betrokkenheid bij de vereniging wordt door de raad onderschreven. De raad wisselde verder van gedachte over de voortgang van de invoering van het Nieuwe Natuurmonumenten. De eerste bouwstenen voor een nieuw op te stellen natuurvisie werden vervolgens gepresenteerd aan de raad. Op verzoek van de verenigingsraad werd stilgestaan bij de politieke ontwikkelingen. De raad deed daarbij een oproep aan bestuur en directie om met andere organisaties actie te voeren tegen de kabinetsplannen. Ook werd de heer Wijers benoemd tot voorzitter van onze vereniging en de heer Wassen is herbenoemd.

Klankbordgroep belangenbehartiging Ook dit jaar belegde de directie twee bijeenkomsten voor verenigingsraadsleden over zaken rond belangenbehartiging. Tijdens de eerste bijeenkomst werden de deelnemers bijgepraat over de bezuinigingen van de overheid en de herijking, gevolgd door een reflectie op de Statenverkiezingen van afgelopen maart. De tweede bijeenkomst behandelde de strategie van onze externe belangenbehartiging in het huidige

MVO in de bedrijfsvoering

Natuurmonumenten hecht groot belang aan een maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering. De vereniging is zelf ontstaan vanuit een ideële doelstelling: het beschermen en behouden van natuurgebieden voor onszelf en voor toekomstige generaties, vanuit de overtuiging dat natuur onmisbaar is voor het welzijn van mensen. Het spreekt vanzelf dat Natuurmonumenten let op verantwoord sociaal beleid en duurzaamheid. Er loopt een Klimaatneutraal-programma, er is sprake van verantwoord papiergebruik en verantwoord drukwerk, de bedrijfskantine verkoopt biologische snacks en zuivel, uit de koffiemachines komt Max Havelaar-koffie en we verkopen FSC-hout uit onze bossen. Ook in ons beleggingsbeleid speelt duurzaamheid een rol.

tijdgewricht met aansluitend een toelichting op de brochure 'Als je van Nederland houdt; ambities 2011-2015'. Ook is een presentatie gehouden over de actuele politieke ontwikkelingen.

Extra verenigingsraadsvergadering over het Nieuwe Natuurmonumenten

Dit jaar verviel het themaoverleg om ruimte te bieden aan een extra vergadering van de verenigingsraad. Deze vergadering werd geheel gewijd aan de nieuwe positionering van de vereniging. Om het bijzondere van dit onderwerp te benadrukken, was de opstelling van de zaal in de vorm van een hart. Het symboliseerde het hart dat de vereniging heeft voor de natuur. Daarnaast hadden veel deelnemers een foto of 'kreet' over de natuur meegebracht wat voor hen uiting gaf aan de motivatie actief te zijn voor de natuur. Tijdens de vergadering werd de invulling van het Nieuwe Natuurmonumenten gepresenteerd. Daarnaast discussieerde men in groepen over de gepresenteerde vier hoofdlijnen en de rol hierin van de districtscommissieleden. Er zijn suggesties over invulling en implementatie verzameld. De nieuwe richting voor de toekomst, meer samenwerking met andere partijen, een duidelijker opstelling in het publieke debat, meer eigen geld verdienen en het blijven beheren van onze natuurgebieden, is tijdens deze dag vastgesteld door de verenigingsraad. De rol van districtscommissies binnen het Nieuwe Natuurmonumenten is later met de voorzitters nader uitgewerkt.

Observatietoren in Karding bij Groningen.

5.4 Dertien actieve districtscommissies in 2011

Twaalf provinciale districtscommissies (dc's) plus dc-Amsterdam beïnvloeden het beleid van de vereniging Natuurmonumenten. Dc's houden tot acht keer per jaar beraad over landelijk en regionaal natuurbeleid en consulteren periodiek de leden in zogeheten klankbordgroepen.

Groningen: Start consultatierondes omwonenden natuurgebieden

Begin 2011 is een groep vrijwilligers gevraagd hoe Natuurmonumenten zich in de provincie Groningen beter kan positioneren. Na een avond brainstormen is geadviseerd vooral goed te luisteren naar de omgeving en niet direct een oordeel te vellen of klaar te staan met afwijzende meningen. Voor natuurontwikkelingsgebied Karding is dit voorstel in praktijk gebracht. Met medewerkers van het regiokantoor is in november een bijeenkomst belegd voor buurtverenigingen. Aan vertegenwoordigers is gevraagd hoe zij natuurgebied Karding zouden inrichten. Het blijkt dat omwonenden best tevreden zijn met de inrichting, al mag het wel wat spannender hier en daar. Ook vragen ze Natuurmonumenten meer te laten zien wat de vereniging met Karding van plan is. Om zichtbaarder te zijn is samenwerking met scholen en scoutinggroepen als mogelijkheid genoemd. De wens is uitgesproken om voor het gebied in 2012 een klankbordgroep op te richten. Voor natuurgebieden rondom Delfzijl zijn we gestart met vergelijkbare consultatierondes. Vanaf 2012 gaat de dc met een jaarplan werken en worden dc-leden gekoppeld aan de Groningse natuurgebieden.

Friesland: Excursie in weidevogelgebied Lionerpolder en nieuw jaarplan

In 2011 is het contact met leden uitgebreid aan de orde geweest. De nieuwe positionering schrijft voor dat Natuurmonumenten meer mensen bij de natuur

wil betrekken. Dc-Friesland zoekt sinds vorig vaker contact met mensen die hun betrokkenheid tonen. Deze verbreding kreeg na acht vergaderingen al aardig de vorm van een 'spreekbuis'. In de laatste bijeenkomst is met de regiodirecteur afgesproken welke concrete activiteiten de dc gaat ontplooiën naast de gebruikelijke bestuurs- en verenigingszaken. Dc-Friesland heeft een missie, visie en strategie geformuleerd voor een jaarplan. De klankbordbijeenkomst in maart werd slechts door enkele leden bezocht. Op de jaarlijkse ledenvergadering werd een nieuwe voorzitter gekozen. De jaarlijkse excursie ging naar weidevogelgebied de Lionserpolder en zorgde voor enthousiasme onder de deelnemers. De dc slaagt er steeds beter in om website-informatie actueel te houden. Mede dankzij vaste medewerkers in de regio die veel input leverden over ontwikkelingen in de natuurgebieden. De dc was present bij alle regiobijeenkomsten en betrokken bij twee kwaliteitstoetsen.

Drenthe: Wens tot meer regionale samenwerking natuurbeheerders

In een bijeenkomst van de klankbordgroep van dc-Drenthe is gesproken over het Nieuwe Natuurmonumenten. In grote lijnen zijn de vier hoofdlijnen onderschreven. Wel waren er vraagtekens bij een onderbelicht thema: verdergaande samenwerking tussen natuurbeherende organisaties, te beginnen in Drenthe. Meer samenwerking kan tenminste een deel van de teruglopende overheidsbijdragen opvangen. Deze opvatting is voorgelegd aan het verenigingsbestuur. In een tweede bijeenkomst wisselden dc-leden met de regiodirectie van gedachten over mogelijke posten waarop Natuurmonumenten kan bezuinigen bij structureel teruglopende inkomsten. Dat zijn volgens de dc: eigendommen niet meer zelf beheren, de inzet van vrijwilligers vergroten en gebieden uitruilen.

Aan de jaarvergadering in september in de schaapskooi bij Dwingeloo namen 120 leden deel. De dc belichtte de actuele activiteiten en de regiodirecteur vertelde over het werk in de Drentse gebieden. Wat opviel was de enorme hoeveelheid werk die al in gang was gezet voordat staatssecretaris Bleker bezuinigingen afkondigde. Zoals de uitbreiding van het Fochteloërveen, het afronden van waterberging annex natuurgebied De Onlanden en de teruggave van landbouwenclave het Noordenveld aan het Dwingelderveld. Aan dit laatste gebied was de jaarlijkse excursie gekoppeld.

De dc besloot een actieve bijdrage te leveren aan het Nieuwe Natuurmonumenten. Prioriteit krijgen: 'spreekbuis zijn' voor Natuurmonumenten in Drenthe en omwonenden meer betrekken bij natuurgebieden. Het Mantigerveld is daarbij uitverkoren als pilot.

Overijssel: Veel aandacht voor het korhoen In 2011 kreeg het korhoen veel aandacht van de districtscommissie. De laatste exemplaren op de Sallandse Heuvelrug staan op het punt te verdwijnen. De districtscommissie organiseerde daarom begin april een excursie voor leden. Doel: een glimp opvangen van deze bijzondere dieren. De belangstelling was enorm. In totaal hadden 260 personen zich aangemeld. Slechts zestig mensen konden de excursie bijwonen. Tijdens een lange wandeling zijn drie van de vier hanen gezien. Het korhoen was ook onderwerp van een raadpleging onder de leden van de e-mailklankbordgroep. Ruim veertig mensen gaven aan het beschermingsbeleid van Natuurmonumenten te

Boerenwormkruid in Polder Lappenvoort in Groningen.

ondersteunen. Een ander onderwerp van aandacht was de uitvoering van het herinrichtingsplan op landgoed De Colckhof. Samen met dc-Flevoland is een werkbezoek gebracht. Beheerders vertelden boeiend over herstelwerk en maakten duidelijk dat het landgoed hierdoor voor de toekomst behouden blijft. Ook voor leden is een excursie naar De Colckhof georganiseerd. In 2011 vergaderde de dc zesmaal, waarvan tweemaal met dc-Flevoland als voorbereiding op de vergadering van de verenigingsraad. De jaarvergadering was in kasteel Eerde. Een wandeling rond het kasteel vormde een plezierige afsluiting.

Gelderland: Vier jaar Permanente Contactgroepen De Permanente Contactgroepen (PCG) van dc-Gelderland geven beheerders in beheereenheden gevraagd en ongevraagd advies. Er zijn inmiddels drie groepen geformeerd. Gelderland vervult hiermee een voortrekkersrol binnen Natuurmonumenten. Uit de PCG-evaluatie van vorig jaar bleek dat de deelnemers tevreden zijn over het functioneren. Leden krijgen meer informatie, zodat er meer begrip is voor het beheer. Beheerders kunnen over hun werk vaker proefballonnen oplaten. De dc heeft via de PCG het contact met leden aangehaald. Ook bleek dat PCG's leden meer bij de gebieden betrekken. Een aantal leden gaf aan meer tijd in de contactgroepen te willen steken dan de huidige vier tot vijf jaarlijkse bijeenkomsten. De keuze van de besproken onderwerpen, van de regionale omgang met bezoekers, tot de nationale herpositionering, wordt als goed ervaren. Al mogen de leden wel wat meer invloed krijgen op de onderwerpkeuze. Duidelijk werd dat PCG-leden de huidige zittingsduur van vier jaar als te kort ervaren. Er is een voorkeur voor geleidelijke verjonging boven een abrupt einde van het lidmaatschap. De dc heeft de zittingsduur verlengd naar zes jaar en wil om de twee jaar een derde van de leden vervangen. De verjonging is eind 2011 gestart. In 2012 wordt een vierde contactgroep in het leven geroepen.

Flevoland: Waterloopbos en 'gemeentegroen' volop in de belangstelling Dc-Flevoland nam actief deel aan het evenement H2ode, een ontdekkingstocht vol theatrale en poëtische verrassingen in het Waterloopbos. Het Waterloopbos was ooit het expertisecentrum van het Waterloopkundig Laboratorium (nu Delta-res) en beschikt over schaalmodellen van onder meer de Deltawerken. Doel van H2ode was bewoners van Flevoland en Noordwest-Overijssel bewust maken dat er dicht bij huis een uniek bos ligt. Ook was het evenement bedoeld om de 2.500 bezoekers te binden aan Natuurmonumenten. Mensen bleken bereid financieel bij te dragen aan het behoud van industrieel erfgoed in het Waterloopbos. Verder is vorig jaar met de regiodirecteur van gedachten gewisseld om bewoners van Lelystad en Almere Natuurmonumenten-natuur aan te bieden. Het beheren van 'gemeentegroen' vraagt echter een ander type beheer dan Natuurmonumenten voor ogen heeft. De insteek is nu om in dergelijke gebieden arrangementen aan te bieden onder de paraplu van Natuurmonumenten. Met leden van de klankbordgroep zijn de volgende thema's besproken: overzomerende ganzen, gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen, de achterban van Natuurmonumenten en de nieuwe positionering. Er was in 2011 een teambuildingsdag in het Voorsterbos en excursies naar de Vreugderijkerwaard en landgoed de Colckhof. De ledenvergadering met excursie was op het Vogeleiland.

Korhoen in Nationaal Park Sallandse Heuvelrug.

Utrecht: Hoe te reageren op de veranderingen? 'Hoe te reageren op veranderingen' was in 2011 het terugkerende agendapunt tijdens de vergaderingen van dc-Utrecht. De overheidsbezuinigingen op natuurbeleid, een nieuwe natuurwet, klimaatverandering, de nieuwe positionering: alles draait om aanpassen en veranderen. In een Utrechtse klankbordbijeenkomst in Vredenburg werd op 20 januari 2011 gediscussieerd over de positie van de vereniging. Het belangrijkste volgens de aanwezigen is meer draagvlak verkrijgen voor de natuur. Maar hoe worden we meer een beweging van natuurliefhebbers en krijgen we het natuurbelang weer voor het voetlicht? Geen gemakkelijke thema's. Duidelijk werd dat iedereen binnen de vereniging hierin een eigen rol heeft en dat we er niet langer vanuit mogen gaan dat anderen het wel oppikken.

Op 24 september 2011 vond er een mooie fiets-, boot- en vogelexcursie plaats in samenwerking met 'De Eemlijn', een bootverbinding tussen Amersfoort en Spakenburg. Het themaonderwerp was: hoe de Eemlijn te verbinden met Natuurmonumenten. Er zijn prachtige filmpjes gemaakt. Zo'n zestig personen namen aan de excursie deel. Duidelijk werd dat de twee organisaties elkaar iets te bieden hebben.

Noord-Holland: Gebiedsgebonden contactgroepen en inrichting

landgoederen Belangrijk thema in 2011 was de nieuwe positionering van Natuurmonumenten. Het versterken van de band met de achterban speelt daarin een belangrijke rol. Het Nieuwe Natuurmonumenten was onderwerp van een levendige dialoog met leden tijdens de jaarvergadering in de Nieuwkoopse Plassen in mei en op de bijeenkomst voor leden van de e-mailklankbordgroep in september in het Naardermeer.

Dc-leden hebben in 2011 met omwonenden van Nijenburg bij Heiloo gesproken over herstelwerkzaamheden op het landgoed. Ook op Beekestijn, bij Velsen, wisselden we met omwonenden van gedachten over de inrichting van het landgoed. Er zijn ook plannen uitgewerkt voor het oprichten van 'gebiedsgebonden contactgroepen', om leden en omwonenden op Texel en rond het Zwanenwater, Nijenburg en Beekestijn, meer te betrekken bij het beleid van Natuurmonumenten. Verslagen van onze bijeenkomsten staan op de [Natuurmonumenten-webpagina van de dc-Noord-Holland onder 'Nieuws'](#).

Amsterdam: Herinrichting polder IJdoorn en het Nieuwe Natuurmonumenten

De dc kwam in 2011 tien keer bijeen, waarvan vijf keer openbaar. Tijdens de openbare bijeenkomsten was er telkens een presentatie. De voorjaarslezing van Harm Piek van de werkorganisatie ging over 'Natuurbeheer en klimaatverandering'. De lezing in het najaar was van Artis-professor Erik de Jong en ging over 'Natuur, cultuur en landschap'. Beide lezingen werden goed bezocht en er is levendig gediscussieerd. Ook was in 2011 aandacht voor de herinrichting van polder IJdoorn, in relatie tot de plannen van Staatsbosbeheer met het vuurtoreneiland nabij Durgerdam. De dc is vooral bezorgd over mogelijke verstoring in de broedtijd. Over het Nieuwe Natuurmonumenten en de veranderende rol van de dc is gesproken tijdens dc-vergaderingen en twee brainstorm-bijeenkomsten met de dc's Noord-Holland en Utrecht. Bij de flashmob-actie Hart voor de Natuur op 19 februari op de Dam waren vrijwel alle dc-leden aanwezig.

De e-mailnieuwsbrief is een steeds groter succes: we tellen momenteel

Flashmob-actie Hart voor de Natuur op 19 februari op de Dam.

1752 abonnees! In december heeft de dc-Amsterdam op Facebook een groep gemaakt, die in principe alleen toegankelijk is voor dc-leden.

Zuid-Holland: Volop betrokken bij acties rond de Blankenburgtunnel

In 2011 was de districtscommissie actief betrokken bij de acties die Natuurmonumenten samen met andere organisaties voerde tegen de kabinetsplannen rond de aanleg van de Blankenburgtunnel. In samenhang daarmee organiseerde de dc ook een raadpleging onder de leden van de e-mailklankbordgroep. Daaruit bleek dat meer dan tachtig procent van de respondenten vindt dat Natuurmonumenten meer van dergelijke acties moet organiseren; en dan vooral gericht tegen het huidige natuurbeleid van het kabinet. Daarnaast organiseerde de dc nog twee ledenenquêtes, eenmaal over de 'achterban' en eenmaal over het beleid en de positionering van 'het Nieuwe Natuurmonumenten'. De dc maakt daarbij gebruik van een nieuwe elektronische enquête-tool, die Natuurmonumenten verwierf en waarvan nu alle dc's gebruik kunnen maken. De e-mailklankbordgroep telde eind 2011 meer dan 260 leden.

Behalve een drukbezochte jaarbijeenkomst in mei, met een korte jaarvergadering en vervolgens een prachtige excursie over Tiengemeten, organiseerde de dc in november opnieuw twee ledenavonden, een in Dordrecht en een in Zuid-Beijerland. Spreker prof. Joost Schrijnen, programmadirecteur Zuidwestelijke Delta, vertelde tweemaal een boeiend verhaal over een veilig, veerkrachtig én vitaal zuidwestelijk deltagebied. De dc-Zuid-Holland hecht veel waarde aan optimale communicatie met de leden van Natuurmonumenten in Zuid-Holland. Daarom bracht de dc in het verslagjaar vijf edities van de elektronische 'Nieuwsmail dc-Zuid-Holland' uit en zorgde voor actuele dc-pagina's op de Natuurmonumenten-website.

Zeeland: Natuurbeleid in Zeeland blijft gemoederen bezighouden

Om de koers voor de toekomst te bepalen zochten we contact met dc-collega's en werkeenheden in Zeeland en Zuid-Holland. Het is verstandig van elkaar te leren, zeker rond de thema's van het Nieuwe Natuurmonumenten. Net als de landelijke organisatie is ook dc-Zeeland op zoek gegaan naar een toekomstbestendige koers. Daarover is onderling en met directeur Jan Jaap de Graeff gediscussieerd. In de komende jaren willen we meer integratie met de werkende en denkende organen in Zeeland, vaker de natuur in met leden en grotere events organiseren. Het begin is er. Leden zijn uitgenodigd voor een excursie in Noord-Beveland en er is een dag buiten gewerkt (snoeien) met vrijwilligers. Natuurbeleid in Zeeland bleef intussen de gemoederen bezighouden. Het dossier Hedwigepolder, die in 2011 werd gespaard door Bleker, kreeg een vervolg. Vervangende polders voor ontpoldering zijn nu polders bij Ritthem, waarover overigens het laatste woord in Europa nog niet was gezegd. Fort Ellewoutsdijk werd heropend, de zandhonger in de Oosterschelde wordt bij de Oesterdam bestreden en de provincie Zeeland bleek creatief met de Ecologische Hoofdstructuur te kunnen omgaan, waardoor de ontwikkeling van een aantal natuurgebieden is veiliggesteld.

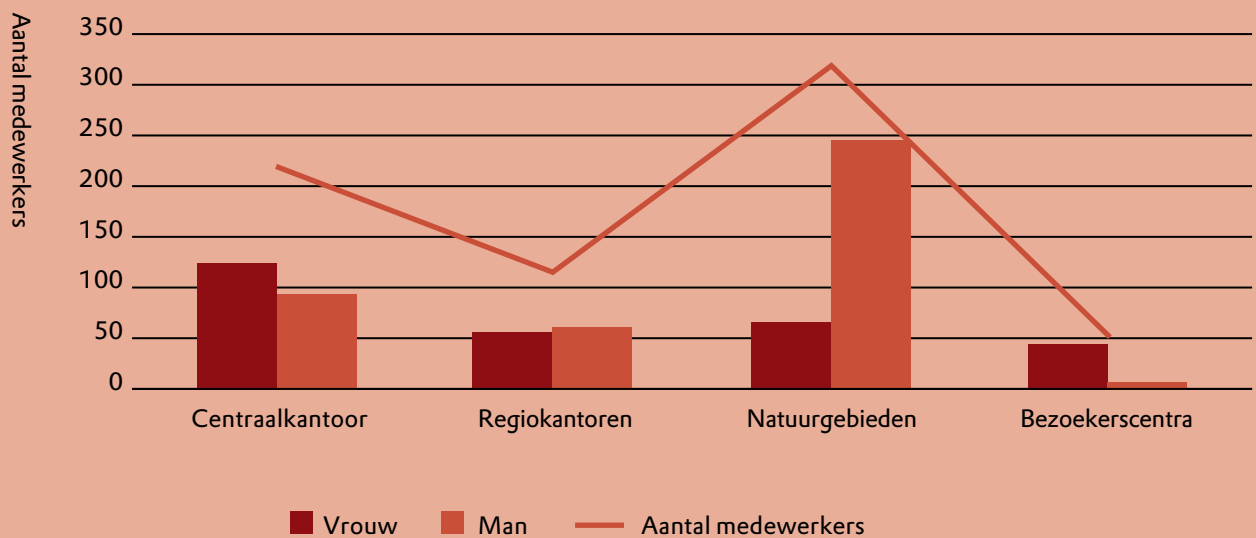
Noord-Brabant: Invulling geven aan spreekbuis en beweging zijn

Voor de districtscommissie Noord-Brabant was 2011 een dynamisch jaar. Naast allerlei personele wisselingen zijn we druk geweest met de vraag: wat betekenen

Spandoek tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel.

Aantal medewerkers (m/v) per locatie (31 dec. 2010)

de veranderingen die Natuurmonumenten doormaakt voor het werk van onze districtscommissie? Met andere woorden: hoe gaan wij als dc regionaal invulling geven aan de vier rollen: 'beheerder', 'spreekbuis', 'beweging' en 'ondernemer'? De beantwoording hiervan stond ook in het teken van het Jaarplan 2012. Het opstellen hiervan heeft intern en binnen de werkorganisatie geleid tot levendige discussies. Het is uiteindelijk een mooi richtinggevend jaarplan geworden. Het accent komt te liggen bij de rollen van 'spreekbuis' en 'beweging'. Veel nadrukkelijker dan voorheen willen wij aansluiting zoeken bij lokale initiatieven en vaker in contact komen met Brabantse leden. Daartoe is al een drukbezochte ledenavond georganiseerd rondom de natuur- en milieuconsequenties van de omlegging van de N69 bij Valkenswaard en Eindhoven. Komend jaar richten we ons, via onder meer Facebook, op communicatie met natuurcontactgroepen die zijn georganiseerd rondom natuurgebieden. Ook gaan we nog meer met lokale belangengroepen kritische informatieavonden organiseren. Verder willen we met de regionale werkorganisatie optrekken tegen beleidsplannen die natuur en milieu aantasten, zoals schaliegaswinning in de omgeving van Boxtel.

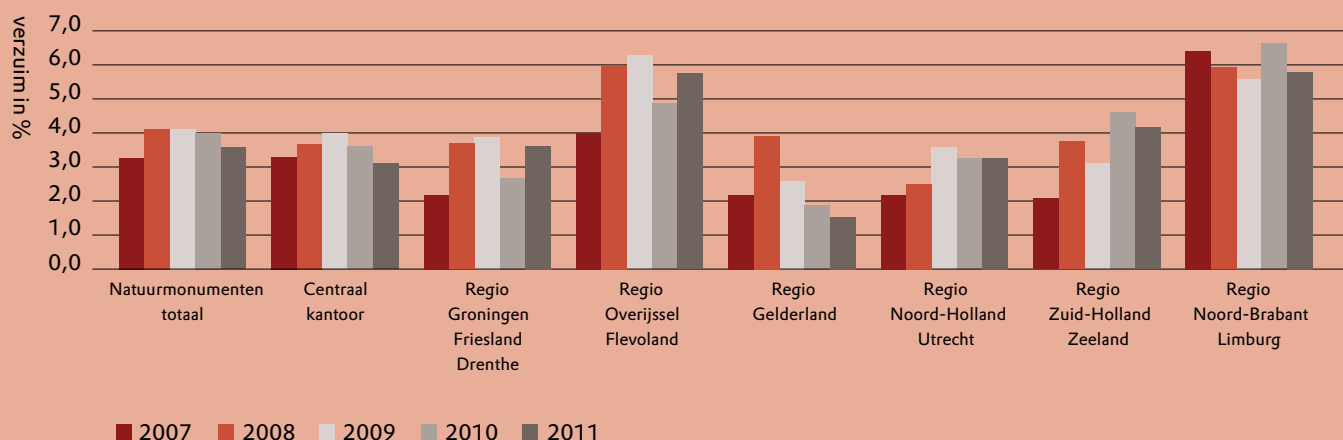
Grensmaas

Limburg: Actieve inbreng in regionale natuurdossiers

Ook dc-Limburg was in 2011 druk met de vraag: 'Hoe geven we in Limburg inhoud aan het Nieuwe Natuurmonumenten. Wat betekent dit voor de rol en de taken van de dc?'. Onderwerp van gesprek was ook hoe wij gesprekspartner kunnen zijn voor de regiodirectie en de beheerders rond standpunten die Natuurmonumenten regionaal inneemt en het type natuurbeheer in onze gebieden. In 2011 heeft de dc-Limburg deze rol actief ingevuld. Zo was er inbreng in de dossiers rond de Ringweg Parkstad, de Grensmaas en de ontwikkelingen rondom de ENCI en de Sint-Pietersberg. Ook het communicatiebeleid rondom deze dossiers was regelmatig onderwerp van discussie. Als onderdeel van het

Ziekteverzuimcijfers Natuurmonumenten 2007-2011

N.B. Het ziekteverzuim in deze tabel is exclusief Wao/Wia en zwangerschapsverzuim.

Nieuwe Natuurmonumenten is met de Limburgse beheerders afgesproken dat dc-leden 'aandachtsfunctionaris' worden van enkele belangrijke natuurgebieden. De dc zal meer dan voorheen door de werkorganisatie in Limburg betrokken worden bij natuurvisies en kwaliteitstoetsen. De totstandkoming van een natuurvisie en kwaliteitstoetsen stonden op de agenda van de klankbordgroep. De visie rond de natuurgebieden Weert-Zuid en Kempen is gedegen onder de loep genomen. Met name over de inzet van grote grazers liepen de meningen uiteen.

Kijk hier voor informatie over de activiteiten van de districtscommissies

5.5 Werken bij Natuurmonumenten in 2011

Eind 2011 werkten er bij Natuurmonumenten 692 mensen in vaste en tijdelijke dienst. Vaste medewerkers stelden zich in op de doelstellingen van het Nieuwe Natuurmonumenten.

Pilots en proeftuinen In het voorjaar van 2011 is in de verenigingsraad de nieuwe koers 'Samen voor onze natuur' vastgesteld. Bouwen aan dit Nieuwe Natuurmonumenten kreeg in 2011 vorm met pilots en proeftuinen en was volop in uitvoering. Medewerkers leren door te experimenteren. Er zijn geen structuurveranderingen doorgevoerd; die kosten vooral veel energie en papier. De koers wordt vertaald naar inhoud en resultaten. Wel zijn er aanpassingen op de sturing, doelstellingen en planvorming bij de afdelingen Communicatie, Fondsenwerving en Ledenservice en Extern Beleid.

Transitieteam In 2011 is met alle medewerkers in werkoverleggen besproken wat het Nieuwe Natuurmonumenten inhoudt. Het ging daarbij om informeren, uitleggen, betrekken en inspireren, zodat duidelijk is wat de gewenste veranderingen zijn en wat medewerkers kunnen bijdragen. Hoogtepunt was een medewerkersbijeenkomst op landgoed Schaep en Burgh waar onder meer de nieuwe communicatiestrategie is gepresenteerd.

Veranderingen worden ondersteund door een 'transitieteam'. Dat beoordeelt initiatieven voor pilots, adviseert, ondersteunt en monitort veranderingsprocessen. Een belangrijk aspect hierbij is resultaatgerichtheid: een initiatief mag niet alleen 'goed voelen', maar moet vooral een positieve kostenbaten-verhouding hebben. In 2011 zijn hiertoe zo'n zeventig workshops competentieontwikkeling georganiseerd voor teams van regio's en afdelingen.

Vrijwilligers: onmisbare collega's Naast competente vaste medewerkers zijn ook goede en enthousiaste vrijwilligers onmisbaar voor het werk van Natuurmonumenten. Het groeiend aantal vrijwilligers bij Natuurmonumenten zorgt voor een waardevolle ondersteuning van de organisatie. Vrijwilligers helpen hooien of snoeien in onze gebieden, doen aan inventarisatie, administratie, gastheerschap of promotiewerk en denken actief mee in onze regionale natuurlobby. Vrijwilligers waarborgen met hun inzet het werk dat anders blijft liggen in een tijd van overheidsbezuinigingen en dalende inkomsten.

Stijgende lijn Eind 2011 verwelkomde Natuurmonumenten de 3.559e vrijwilliger! Een prachtig resultaat in het Europees jaar van de Vrijwilliger. Hiermee is de doelstelling uit het meerjarenplan van 2007-2012 gehaald, namelijk een verdubbeling van het aantal vrijwilligers. De komende jaren willen we de stijgende lijn vasthouden. Ook willen we ons richten op het betrekken van jongeren en het invoeren van nieuwe vrijwilligerstaken. In 2011 is al een geslaagd experiment gedaan met collectanten in Zuid-Holland. Ook gaan we meer vrijwilligers vragen om bij te dragen aan werving en promotie.

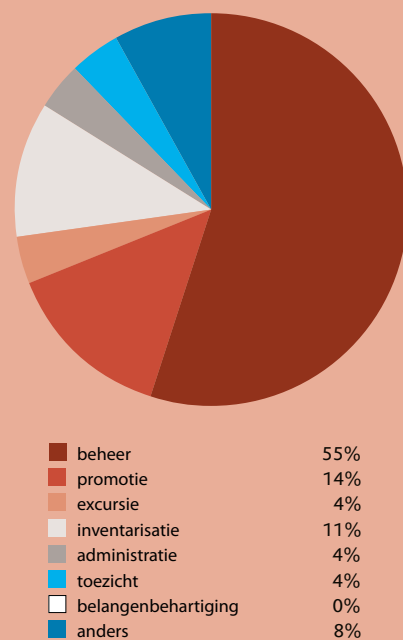
Maatschappelijke stages Maatschappelijke stages krijgen steeds meer onze aandacht. Sinds september 2011 zijn jongeren uit het voortgezet onderwijs verplicht minimaal 30 uur vrijwilligerswerk te doen. Natuurmonumenten heeft met andere groene organisaties een pilot gedraaid voor groene stages, binnen het samenwerkingsverband Betrokken bij Buiten. We gaan hiermee door omdat we jongeren graag wil laten kennismaken met de natuur. Vrijwilligerswerk en maatschappelijke stages sluiten naadloos aan bij een van de hoofdlijnen van het Nieuwe Natuurmonumenten: 'een beweging zijn van mensen met hart voor de natuur'.

Vrijwilligerskrant en website In 2011 ontvingen alle vaste vrijwilligers twee keer de Vrijwilligerskrant, plus een extra uitgave, gesponsord door zorgverzekeraar Menzis. De krant biedt vrijwilligers nieuws, inspiratie en informatie over praktische zaken. Op speciale vrijwilligerspagina's op [onze website](#) is te lezen over vrijwilligerskortingen, kleding, het vrijwilligershandboek en de laatste nieuwtjes. Medewerkers die met vrijwilligers werken vinden op onze intranet-pagina's informatie over arbeidszaken, vrijwilligersbeleid en de communicatie en organisatie rond vrijwilligers.

Medewerkers met dienstverband in 2011

Medewerkers met dienstverband (vast en tijdelijk)	692
Mannelijk	58%
Vrouwelijk	42%
Fte's	556
Fulltime	40%
Parttime	60%
Nieuw in dienst	47
Uit dienst	33
Doorgestroomde medewerkers	14
Wijzigingen in deeltijd	62
Vast dienstverband (in fte's)	462
Tijdelijk dienstverband (in fte's)	94
Gemiddelde leeftijd in 2011	46,8

Inzet vrijwilligers in 2011, in mensdagen en per taakveld

5.6 Natuurmonumenten klimaatneutraal

De leden van Natuurmonumenten verwachten van de werkorganisatie voorbeeldgedrag op het gebied van een schone, verantwoorde bedrijfsvoering. Het is daarom onze doelstelling om in 2020 klimaatneutraal te zijn. Dat zal zich vertalen in ongeveer een halvering van onze klimaatvoetafdruk en beëindiging van het gebruik van fossiele brandstoffen.

In 2011 was onze klimaatvoetafdruk 2684 ton CO₂ (zie grafiek). Dat is 9 % meer dan in 2010. Dit werd voornamelijk veroorzaakt door een vijfjaarlijkse publicatie. Zonder deze publicatie zou de voetafdruk 3% minder zijn. Grootste posten in onze klimaatvoetafdruk zijn dienstvervoer (44 %), gebouwen (25 %) en onze tijdschriften (28 %).

Dienstvervoer Aan het beperken van de CO₂-uitstoot via het dienstvervoer kunnen alle medewerkers en vrijwilligers een steentje bijdragen. Daarom is in 2011 in een gedragscampagne gefocust op terugdringing van het aantal 'vervuilende' dienstkilometers. Als doelstelling voor 2011 is 5% reductie van de CO₂-uitstoot via dienstvervoer aangegeven. De reductie bedroeg uiteindelijk 2 %. Dat is een redelijk resultaat, gelet op het feit dat een aantal gebieden is uitgebreid, waardoor het aantal reiskilometers in 2011 met 1% toenam. Dit blijft een speerpunt in ons klimaatbeleid.

Tijdschriften In 2011 is 69 % meer CO₂ uitgestoten als gevolg van de productie van onze tijdschriften en overige publicaties. Dat is voornamelijk het gevolg van de publicatie van '365 dagen de natuur in'. Deze natuur- en recreatiegids over onze gebieden wordt iedere vijf jaar toegezonden aan alle leden.

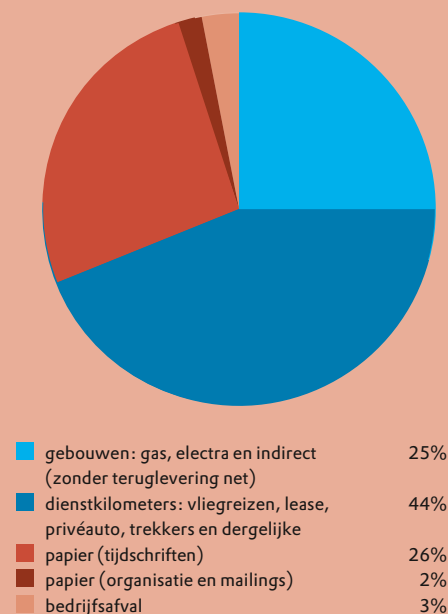
Energiegebruik van gebouwen Het energiegebruik is in 2011 flink verminderd, namelijk met 6%. Eén oorzaak daarvan is de zachte winter van 2011 ten opzichte van 2010, waardoor het gebruik van aardgas is verminderd. Bovendien beginnen de maatregelen die in het verleden zijn genomen nu zichtbaar te worden. Zo is in het bezoekerscentrum Nieuwkoop een enorme bezuiniging bereikt door aquaria niet meer elektrisch te koelen, maar met water uit de Nieuwkoopse plassen. Ook is er een CO₂-meter geplaatst, waardoor de ventilatie alleen aan gaat als dat nodig is. In de kantoren in 's Graveland is een behoorlijke besparing op gas bereikt door plaatsing van nieuwe HR-ketels in Villa Labora. Ook in Gooilust, het regiokantoor van de regio Noord-Holland en Utrecht, heeft beter inregelen van de installatie een flinke gasbesparing opgeleverd.

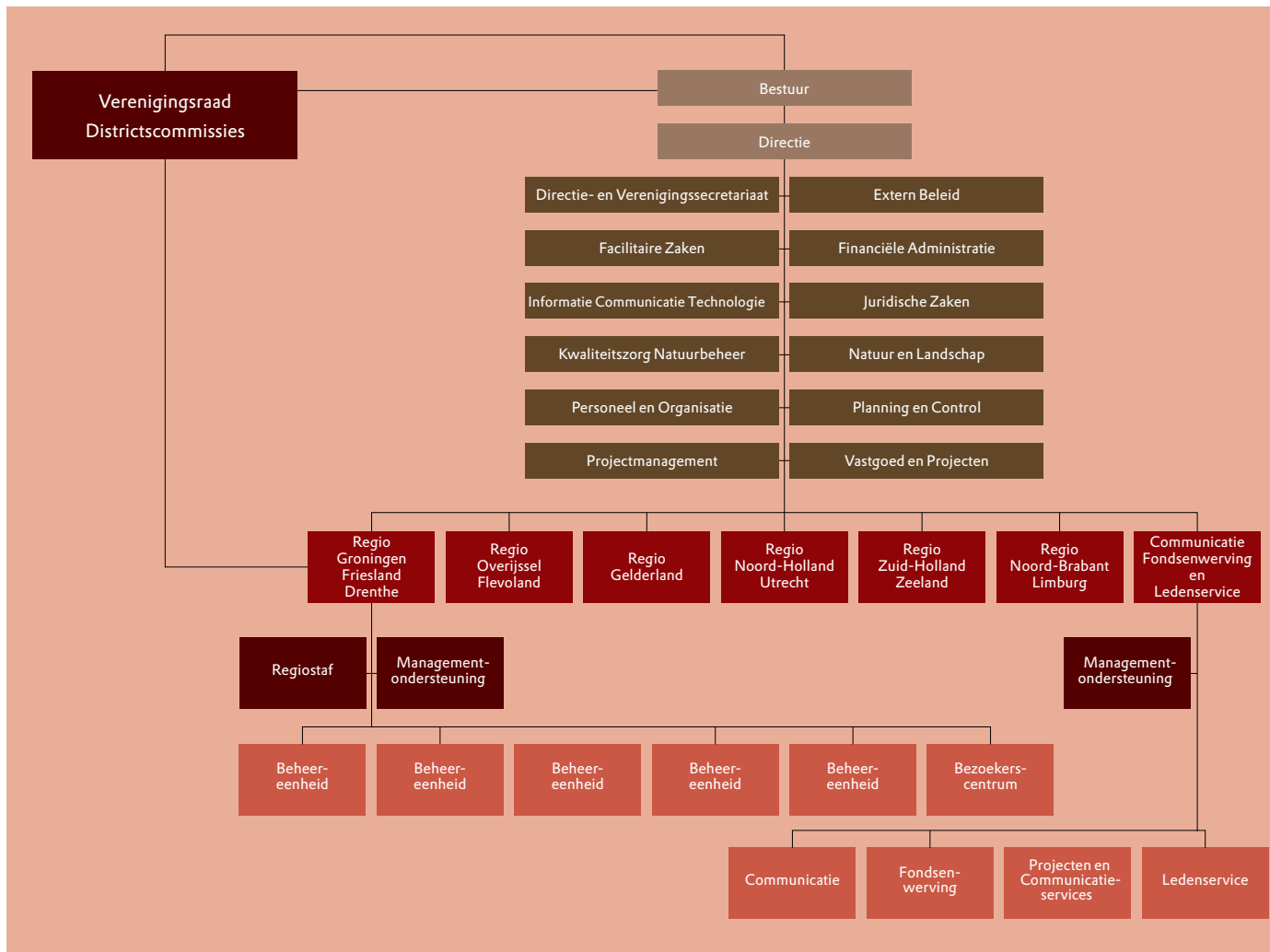
Tenslotte is het elektriciteitsgebruik van heel Natuurmonumenten met 2% gedaald ten opzichte van 2010.

5.7 Besturen in de toekomst

Natuurmonumenten heeft te maken met twee belangrijke uitdagingen: meer leden binden en werven en zoeken naar extra financieringsbronnen voor het beheer van natuurgebieden en onderhoud van monumentale gebouwen. Het aantal leden van Natuurmonumenten loopt terug door een vergrijzend ledenbestand en doordat mensen zich minder dan vroeger voor lange tijd binden aan

Bedrijfsvoering: 2.684 ton CO₂

een vereniging. Ook de huidige financieel-economische crisis heeft zijn weer-
slag. Om nieuwe generaties aan te spreken werken we aan het Nieuwe Natuur-
monumenten. De organisatie wil midden in de samenleving staan, luisteren naar
mensen die ons steunen en beweging en spreekbuis zijn voor alle mensen met
hart voor de natuur. De nieuwe positionering moet extra steun voor de natuur en
voor Natuurmonumenten opleveren.

Tegelijkertijd zijn de financieel-economische ontwikkelingen allesbehalve
gunstig en bezuinigt de overheid op natuurbeleid. Om een goed beheerder van
natuurgebieden te blijven moeten we dan ook op zoek naar extra inkomsten,
want het is onze eerste prioriteit beschermde natuurgebieden te behouden voor
toekomstige generaties. Natuurmonumenten zal daarom onafhankelijker van
de overheid en vooral ondernemender gaan opereren. Zo kunnen we creatief
nieuwe financieringsbronnen aanboren. In 2011 zijn de eerste stappen op dit pad
gezet, in 2012 en daarna gaan we de plannen verder vormgeven.

“Dit is voor mij een bijdrage aan de toekomst van onze samenleving”

Econoom Jan van den Belt (65) is penningmeester in het bestuur van Natuurmonumenten en als zodanig voorzitter van de bestuurscommissie Financiën. In 2011 is in deze commissie het beleggingsstatuut aangepast, zodat in turbulente financiële tijden het vermogen van de vereniging zorgvuldig beheerd blijft.

Twintig werkdagen per jaar kost het penningmeesterschap Van den Belt. Hij heeft het er graag voor over. “Ik heb altijd een voorliefde gehad voor de natuur. Naast enkele commissariaten, zet ik me graag in voor Natuurmonumenten. Deze organisatie knokt voor de goede zaak waar en wanneer het nodig is, en draagt in dialoog met anderen op een nette manier positieve oplossingen aan. Dit is voor mij een bijdrage aan de toekomst van onze samenleving.”

“Het zijn onstuimige tijden. Toen de beurs van augustus tot september in een vrije val verweekte leek, telefoneerde ik twee, soms wel drie keer per week met financieel directeur Fedde Koster en andere leden van de commissie financiën. Verscherpte dijkbewaking is en blijft nodig. De inkomsten staan door ledenverlies onder druk. De achterban houdt dankzij de recessie de hand op de knip, wat we terugzien in onze inkomsten. Overheidssubsidies op verwervingen zijn door het kabinet grotendeels afgeschaft. Tenslotte heerst er sinds 2008 een onzeker beursklimaat, waardoor

rendementen op beleggingen sterk fluctueren. De bestuurscommissie Financiën maakte in 2011 veel werk van interne audits en controles en vroeg externe deskundigen om advies over de financiële markten. Het beleggingsstatuut is mede op basis van dit advies in 2011 aangepast. We beleggen nu minder in aandelen en meer in obligaties. Ook is een stop-loss ingevoerd op beleggingen in aandelen, zodat we mogelijke verliezen beperken.”

“Ondanks onder druk staande inkomsten en aanscherping van het financieel beleid, zijn investeringen nodig. Bijvoorbeeld in het Nieuwe Natuurmonumenten. Natuurmonumenten moet als natuurorganisatie voor het publiek weer herkenbaar en aantrekkelijker worden. Daarvoor is de komende jaren extra geld uitgetrokken. Om de begroting in balans te houden is in 2011 gekeken of kostenbeperkingen nodig zijn. Er zijn geen overhaaste beslissingen genomen maar we blijven de ontwikkelingen nauwgezet volgen.

Natuurmonumenten heeft een eigen vermogen dat inkomsten genereert die voor de exploitatie gebruikt worden. Tegelijkertijd is dit een reserve voor mogelijke financiële tegenvallers. Dat is het eigen vermogen van de leden waarmee we natuurbescherming en natuurbeheer in de toekomst kunnen veiligstellen. We moeten met dit vermogen zorgvuldig om blijven gaan.”

6 Risicomanagement Risico's bewaken, beperken en beheersen

54

Natuurmonumenten erkent het feit dat haar activiteiten risico's met zich mee brengen.

Met risicomanagement zet de organisatie zich ervoor in die risico's systematisch te identificeren, te bewaken, te beperken en te beheersen.

Inleiding Een organisatiebrede risicoanalyse en de bespreking hiervan door het bestuur leidde in 2011 tot het identificeren van zeven toprisico's. Het bestuur stelde daarbij vast dat het ging om risico's in brede zin, op nogal verschillende gebieden en van verschillende niveaus. Het bestuur constateerde verder dat de risicoanalyse vooral geleid heeft tot herkenning van bestaande risico's, en niet tot heel nieuwe inzichten en dat al acties worden ondernomen.

6.1 Risico's van beheer en beleid

De negatieve effecten van milieuvorwaarden (mest, fosfaat, water) op de kwaliteit van onze gebieden Het herstel van de milieucondities in en om onze gebieden is van zeer groot belang voor de kwaliteit van en biodiversiteit in die gebieden. Voor het aanpakken van verdroging en het verminderen van de stikstofdepositie en fosfaatbelasting zijn wij echter in hoge mate afhankelijk van andere partijen: de Rijksoverheid, de provincies, waterschappen en de landbouw. Het gaat hierbij dus bij uitstek om een probleem dat aangepakt moet worden via beleidsbeïnvloeding, vaak in samenwerking met partners als Staatsbosbeheer, De 12 Landschappen, Natuur & Milieu en de milieufederaties. Schoon water en het realiseren van een anti-verdrogingsbeleid staan hoog in de prioriteiten in onze lobbyagenda. Voor de ammoniakproblematiek richten wij ons met name op het oplossen van deze problematiek in onze Natura 2000-gebieden. Daarnaast wordt ingezet op een gebiedsgerichte aanpak in de regio's.

Inleiding

- 6.1 Risico's van beheer en beleid
- 6.2 Financiële en juridische risico's
- 6.3 Reputatierisico's: imago schade en reputatiemanagement
- 6.4 Operationele risico's
- 6.5 CBF-keurmerk en FSC-certificaat
- 6.6 Risicomanagement in de toekomst

Belangentegenstelling tussen Natuurmonumenten en partners zoals de

landbouw Natuurmonumenten heeft in het landelijk gebied te maken met partijen zoals de landbouw. Daarbij is sprake van gemeenschappelijke belangen, zoals het behoud van het landschap en de open ruimte en het tegengaan van verstedelijking en verrommeling. Maar er is ook sprake van forse belangen- tegenstellingen. Natuurmonumenten kiest in beginsel een constructieve opstelling en is niet gebaat bij een regelrechte confrontatie met de landbouw. Maar soms is het nodig om duidelijk te maken waarvoor wij staan en wat onze grenzen zijn: wij geven stem aan de natuur en staan op de bres voor de waarde van die natuur. Behalve met de partijen in het landelijk gebied speelt ook de publieke opinie hierbij een rol. Deze problematiek, die op landelijk, maar ook op regionaal niveau speelt, krijgt vanwege het belang ervan al veel aandacht. Het gaat hierbij veelal om maatwerk en het zoeken van het juiste evenwicht.

Het huidige kabinetsbeleid In het najaar van 2011 werd de precieze invulling van de plannen uit het coalitieakkoord voor de natuur en het natuurbeleid duidelijk. Behalve om een forse bezuiniging (zie hoofdstuk 6.2) gaat het daarbij ook om een aantasting van de kwaliteit van de natuur. De Ecologische Hoofdstructuur wordt ingekrompen en de ecologische verbindingzones staan op de tocht. In de ontwerp-Wet Natuurbescherming, zoals die eind december 2011 voorlag, verliezen 149 soorten planten en dieren hun bescherming en wordt het aantal soorten voor de plezierjacht uitgebreid. Voor de korte termijn streven wij ernaar om, in samenwerking met collega-organisaties, beide onderwerpen in positieve zin te beïnvloeden. Voor de lange termijn verkennen wij de mogelijkheden met collega-terreinbeheerders, andere maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Wij houden er rekening mee dat wij ons meer moeten richten op de provincies, met Brussel als reddingsboei.

6.2 Financiële en juridische risico's

Wegvallen van politiek draagvlak en als gevolg daarvan van inkomsten

Dit is, in het licht van de huidige financieel-economische crisis en de bezuinigingen die door de Rijksoverheid worden doorgevoerd, een uiterst actueel en urgent thema. Het nieuwe Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) is ingevoerd, waardoor de financiering van het beheer vooralsnog is zeker gesteld. Maar geld voor natuuraankopen en het inrichten van die natuur is er nauwelijks. Het natuurbeleid wordt overgedragen aan de provincies, maar met forse bezuinigingen op het bijbehorende budget. Aan onze opstelling ten opzichte van het overheidsbeleid en het beïnvloeden daarvan, zowel van Rijk als provincies, wordt momenteel in hoge mate prioriteit gegeven, evenals aan het zoeken van nieuwe en andere wegen om aan financiering te komen.

Nieuwe Europese PNB-subsidieregeling In 2011 heeft de Europese Commissie goedkeuring verleend aan een nieuwe subsidieregeling voor grondverwerving voor natuurbeschermingsorganisaties, waaronder Natuurmonumenten. Deze nieuwe regeling komt in de plaats van de oude subsidieregeling, de zogeheten PNB-regeling. Naar aanleiding van een ingediende klacht is de Europese Commissie

De top risico's zijn:

1. De negatieve effecten van milieu-voorwaarden (mest, fosfaat, water) op de kwaliteit van onze gebieden (zie 6.1 Risico's van beheer en beleid).
2. Belangentegenstelling tussen Natuurmonumenten en partners zoals de landbouw (zie 6.1 Risico's van beheer en beleid).
3. Imagoschade (zie 6.3 Reputatierisico's).
4. Wegvallen van politiek draagvlak en als gevolg daarvan van inkomsten (zie 6.2 Financiële en juridische risico's).
5. Wegvallen van inkomsten uit de leden- en fondsenwerving en sponsoring (zie 6.2 Financiële en juridische risico's).
6. De omgang met het vermogen (zie 6.2 Financiële en juridische risico's).
7. Te weinig systematisch benutten van (toekomstige) kansen en mogelijkheden, te weinig oog voor innovatie en verdienmodellen (zie 6.2 Financiële en juridische risico's).

Deze risico's zijn grotendeels strategisch en financieel-juridisch van aard. Daarnaast besteden we in dit hoofdstuk aandacht aan twee operationele risico's: frauderisico's en de inzet van ICT-systemen.

een onderzoek gestart naar de toepassing van de oude regeling en heeft hierover vragen gesteld aan het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. We zien de uitkomsten van dit onderzoek met vertrouwen tegemoet.

Wegvallen van inkomsten uit de leden- en fondsenwerving en sponsoring Ook dit is een uiterst actueel thema nu we, mede ten gevolge van de crisis, te kampen hebben met een forse verlaging van de ledenstand. Ook dit onderwerp heeft de volle aandacht van de directie en het bestuur. In 2011 is gestart met het vormgeven aan het Nieuwe Natuurmonumenten. Daarnaast is een meerjarenplan 2011-2013 opgesteld waarin de energie gericht wordt op drie doelstellingen: versterken van het imago en de zichtbaarheid, versterken van de achterban en vergroten van de inkomsten.

De omgang met het vermogen Het beleggingsbeleid en de omgang met het vermogen staan permanent op de agenda van de bestuurscommissie Financiën, die hierover rapporteert aan het bestuur.

Te weinig systematisch benutten van (toekomstige) kansen en mogelijkheden, te weinig oog voor innovatie en verdienmodellen Dit is een breed onderwerp dat meerdere aspecten omvat en dat, mede in het licht van de bezuinigingen van de overheid en het teruglopende ledenaantal, aandacht krijgt. Er ligt een verband met de hoofdlijn 'ondernemer' van de nieuwe positionering. Voor de implementatie hiervan is een programma 'ondernemen' gestart waarin diverse initiatieven en pilots op dit gebied worden onderzocht en gecoördineerd. Daarbij worden onderscheiden landelijke ondernemersinitiatieven (vastgoed voor vergaderen en recreatie, biomassa, houtverkoop), lokale ondernemersinitiatieven (tuinderij Land en Boschzigt, baggerbedrijf Overijssel/Flevoland, grondbedrijf Gelderland) en gebiedsexperimenten gericht op een efficiëntere en goedkoper exploitatie.

6.3 Reputatierisico's: imagoschade en reputatiemanagement

Voor onze reputatie en geloofwaardigheid is het van groot belang dat wij open, zorgvuldig en transparant zijn in onze handelwijze en berichtgeving, met name over onderwerpen die tegenstrijdige reacties oproepen, zoals het niet bijvoeren van dieren in de winter, het vangen en doden van ganzen en het beleggen in aandelen. Om het risico op imagoschade zoveel mogelijk te beperken moet de hele organisatie zich bewust zijn van het belang van een open, zorgvuldige en adequate berichtgeving en optreden naar buiten toe. In dit verband zijn de spelregels een aantal jaren geleden vastgesteld voor de persvoorlichting; die regels gelden voor de hele organisatie. Verder moeten wij beschikken over goede en alerte persvoorlichters, moeten wij doeltreffend gebruik maken van onze media (Ledenblad Natuurbehoud/Puur Natuur, Van Nature Online en onze website) en speelt de ledenservice als aanspreekpunt een belangrijke rol.

6.4 Operationele risico's

Frauderisico's Het voorkomen van fraude wordt beheerst door toepassing van functiescheiding, procedures voor in- en verkoop van producten en diensten, beperking van bevoegdheden door mandateringsregelingen, centralisatie van administratie en financiële handelingen. Dit wordt getoetst door het uitvoeren van interne audits. Er is door het management geen fraude geconstateerd en er is ook geen vermoeden van mogelijke fraudegevallen.

Inzet van ICT-systemen De interne bedrijfsvoering steunt voor een groot deel op ICT-systemen. De continuïteit van deze systemen wordt geborgd door het toepassen van een gedegen back-up systeem en het beschikbaar houden van uitwijkmogelijkheden.

6.5 CBF-keurmerk en FSC-certificaat

Natuurmonumenten hecht grote waarde aan onafhankelijke certificaten als verantwoordingsinstrumenten richting leden en samenleving. Wij beschikken al geruime tijd over het CBF-keurmerk. De Code Goed Bestuur voor Goede Doelen is opgenomen in het reglement van het CBF-Keur. Vijf van de zes regio's van Natuurmonumenten zijn sinds 2011 FSC-gecertificeerd. Het FSC-certificaat, onder meer de kwaliteitsnorm voor duurzaam beheerde bossen en een richtlijn voor werkprocessen, geldt nog niet voor de regio Zuid-Holland-Zeeland. Ook voldoet Natuurmonumenten aan de criteria voor het Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL).

We streven ernaar de diverse keurmerken en certificaten zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. Dit zorgt voor minder werk en meer transparantie.

6.6 Risicomanagement in de toekomst

Het afgelopen jaar heeft de noodzaak van risicomanagement onderstreept, maar heeft ook de mogelijkheden en onmogelijkheden daarvan duidelijk gemaakt. We leven in uiterst onzekere tijden, en het is de kunst om ons daar zo goed mogelijk op voor te bereiden. Flexibiliteit, creativiteit en snel kunnen schakelen tussen verschillende scenario's zijn daarbij gewenst. Het bestuur stelde vast dat de zeven geïdentificeerde toprisico's in voldoende mate onderkend worden en aandacht krijgen. Besloten is dat het bestuur ieder najaar nagaat hoe het hiermee gesteld is en of de activiteiten en initiatieven ten opzichte van deze risico's het gewenste resultaat hebben gehad, en ook of zich nieuwe risico's voordoen die aandacht verdienen.

7	Financiële resultaten en beleid	58
8	Jaarrekening 2011	63
9	Begroting 2012 en financieel meerjarenplan 2012-2017	90

Financieel resultaat 2011

Natuurmonumenten besteedde in 2011 totaal €103,4 miljoen. Hiervan werd €93,1 miljoen uitgegeven aan: het verwerven van natuurgebieden (€13,1 miljoen), het beheer van natuurgebieden (€55,7 miljoen), de beleidsbeïnvloeding (€5,0 miljoen) en het betrekken van het publiek bij de natuur (€19,3 miljoen). De rest van de bestedingen was voor wervingskosten (€5,8 miljoen) en beheer en administratie (€4,5 miljoen).

De vereniging sloot 2011 af met een overschot van €3,0 miljoen, terwijl in de begroting een tekort van €2,5 miljoen werd verwacht. Dat kwam vooral omdat in de begroting de opbrengsten voorzichtig waren ingeschat. De totale inkomsten uit beleggingen ad €3,1 miljoen (bestaande uit €6,5 miljoen direct rendement en €3,4 miljoen koersverlies) waren €2,7 miljoen lager dan begroot. De rest van baten en lasten waren in grote lijnen in overeenstemming met de beschikbare ruimte in de begroting 2011.

Vanuit het batig saldo is €3,0 miljoen aan de Bestemmingsreserve gedoteerd voor de kosten van de implementatie van 'het Nieuwe Natuurmonumenten'.

Inkomsten en bestedingen in 2011 (x€1 miljoen)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Inkomsten			
Inkomsten fondsenwerving	33,0	31,9	29,6
Aandeel acties derden	17,0	14,1	14,6
Overheidssubsidies	40,7	33,7	39,6
Directe baten effecten	6,5	5,8	6,0
Koersresultaat effecten	3,4-	0,0	5,8
Inkomsten terreinbeheer	11,4	11,0	10,9
Overige baten	1,2	2,0	5,5
Totaal inkomsten	106,4	98,5	112,0
Bestedingen			
Verwerven natuurgebieden	13,1	8,3	20,8
Beheren natuurgebieden incl. beleving en recreatie	55,7	58,8	53,4
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	5,0	5,3	5,1
Betrekken van het publiek bij de natuur	19,3	18,0	15,5
Totaal bestedingen	93,1	90,4	94,8
Wervingskosten	5,8	6,1	6,0
Kosten beheer en administratie	4,5	4,5	4,6
Totaal bestedingen	103,4	101,0	105,4
Overschot	3,0	2,5-	6,6

De inkomsten toegelicht

De totale inkomsten van €106,4 miljoen waren in 2011 €7,9 miljoen hoger dan begroot en €5,6 miljoen lager dan in 2010.

- De inkomsten uit fondsenwerving bedroegen €33,0 miljoen. Dat is €1,1 miljoen hoger dan in de begroting van 2011. Zie voor een verdere uitsplitsing van de opbrengsten de staat van baten en lasten op pagina 64. Ten opzichte van 2010 waren de inkomsten uit fondsenwerving €3,4 miljoen hoger. De inkomsten uit giften en schenkingen, inclusief fondsenwervende acties waren €4,5 miljoen hoger dan in 2010. Belangrijkste extra bijdragen kwamen uit de ontvangen vrijwillige bijdragen voor het nieuwe Natuurboek dat in 2011 aan alle leden werd verstrekt (€2,9 miljoen) en enkele grote giften van particulieren.
- Het aandeel acties derden (€17,0 miljoen) bestaat voor €16,4 miljoen uit opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij. Daarnaast is €0,6 miljoen ontvangen uit puzzelacties met derden. In de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij is een extra bijdrage begrepen van €2,1 miljoen voor het gebied Vaalwaard.
- De overheidssubsidies (€40,7 miljoen) waren nagenoeg gelijk aan 2010. De uitkomsten waren €7,0 miljoen hoger dan begroot. In de begroting is nog sterker rekening gehouden met lager uitvallende subsidies.

- Het **resultaat beleggingen** kwam in 2011 uit op een totaalrendement (bankrente, couponrente, dividenden en koersresultaten) van 1,9% (vorig jaar 6,5%). Het rendement op aandelen bedroeg -4,3%, op staatsobligaties 4,4%, op bedrijfsobligaties 2,1% en op banktegoeden 1,7%. Dat komt neer op een totaal positief resultaat van €3,1 miljoen, onderverdeeld in €6,5 miljoen direct rendement en €3,4 miljoen nadelig koersresultaat. In de begroting hield Natuurmonumenten rekening met een rendement van €5,8 miljoen. Vanwege de landencrisis in de eurozone zijn in 2011 de staatsobligatieleningen van een aantal risicolanden omgeruild voor leningen aan landen met een sterker debiteurenprofiel.
- De **inkomsten terreinbeheer** (€11,4 miljoen) waren nagenoeg conform begroting en conform 2010.
- De **overige baten** betreffen de verkoopopbrengst van gebouwen (€0,7 miljoen) en van gronden en productierechten (landbouwquota €0,5 miljoen) die niet direct bijdragen aan onze kernactiviteiten.

Baten uit beleggingen (x€1.000)	2011	2010	2009	2008	2007
Obligatierente	5.434	4.960	2.696	2.106	2.855
Dividend	915	678	687	662	1.197
Gerealiseerd koersresultaat	1.017	-1.189	-191	553	-6.933
Ongerealiseerd koersresultaat	-4.461	6.948	11.741	-26.030	6.755
Deposito's en liquide middelen	107	359	2.847	3.585	2.591
Bruto beleggingsresultaat	3.012	11.756	17.780	-19.124	6.465
Kosten beleggingen	394	213	238	184	251
Netto beleggingsresultaat	2.618	11.543	17.542	-19.308	6.214
rendement beleggingen	1,9%	6,5%	10,7%	-10,0%	3,1%
gemiddeld rendement 2007-2011 in %	2,4%				
gemiddeld rendement 2007-2011 bedrag	3.722				

De bestedingen toegelicht

De totale bestedingen kwamen in 2011 uit op €103,4 miljoen. Dat is €2,4 miljoen hoger dan begroot en €2,0 miljoen lager dan in 2010.

- De **verwervingskosten van natuurgebieden** bedroegen €13,1 miljoen. Dat is €4,8 miljoen meer dan begroot, maar €7,7 miljoen minder dan in 2010 als gevolg van de stop door de overheid op verwervingssubsidies. In paragraaf 2.1 leest u meer over de verwervingen in 2011 op pagina 10.
- De kosten voor het **beheer van de natuurgebieden** kwamen uit op €55,7 miljoen. Dat is €3,1 miljoen minder dan begroot. Dit vloeide voort uit lagere projectkosten waar ook lagere subsidiebatens tegenover staan. In paragraaf 2.2 tot 2.5 wordt nader ingegaan op de impact van de inspanningen en resultaten van het beheer.

Naar tabel: [Inkomsten en bestedingen in 2011](#)

- Voor **beïnvloeding van overheidsbeleid** (€ 5,0 miljoen) gebruikten we nagenoeg geheel het bedrag uit de begroting van 2011. In hoofdstuk 3 wordt nader ingegaan op het blijvend agenderen van het natuurbeleid.
- De kosten voor **betrekken van het publiek** bij de natuur bedroegen € 19,3 miljoen. Dat is € 1,3 miljoen meer dan de begroting aangaf. Dit betreft o.a. de kosten voor de verbouw van Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek. T.o.v. 2010 waren de kosten € 3,8 miljoen hoger. In 2011 waren er extra kosten voor het nieuwe Natuurboek dat aan alle leden werd verstrekt (€ 1,5 miljoen) en werd er extra geld uitgegeven aan de profilering (€ 0,4 miljoen), wat ten laste van de Bestemmingsreserve Het Nieuwe Natuurmonumenten werd gebracht. In hoofdstuk 4 leest u alles over hoe we mensen en organisaties verbinden met Natuurmonumenten.
- De **wervingskosten** (€ 5,8 miljoen) bestaan grotendeels uit de kosten voor eigen fondsenwerving. De kosten voor fondsenwerving (€ 4,4 miljoen) bedroegen 13,3% van de inkomsten uit fondsenwerving (in 2010 was dat 16,0%). Dit cijfer ligt ruim onder de 25% CBF-norm. In 2011 is net als in 2010, in afwachting van 'het Nieuwe Natuurmonumenten', minder aan fondsenwerving uitgegeven.
- De **kosten voor beheer en administratie** kwamen met € 4,5 miljoen exact uit op het begrotingsbedrag. Hieronder vallen de kosten van de directie en de centrale stafafdelingen Financiën en Bedrijfsvoering.

Het algemene financiële beleid

Via het opstellen van meerjarenverkenningen wordt door het bestuur vastgesteld hoeveel financiële ruimte er beschikbaar is voor het realiseren van de doelstellingen van Natuurmonumenten. Deze verkenningen worden jaarlijks geactualiseerd. De eerstkomende jaarschijf van de meerjarenverkenning vormt de begroting voor het komende jaar. Binnen die begroting wordt er via een stelsel van normkosten vastgesteld hoeveel budget elke regio en/of afdeling binnen Natuurmonumenten beschikbaar heeft voor het realiseren van de doelstellingen. Over het vrijgeven van deze deelbegrotingen beslist de directie. Beslissingen over verwervingen van natuurgebieden worden genomen door de directie en het bestuur. De actuele financiële resultaten worden op kwartaalbasis gevolgd en waar nodig bijgestuurd. Daarbij worden ook niet-financiële parameters, zoals bijvoorbeeld het aantal verworven hectares, ledenaantallen en inzet van vrijwilligers in beschouwing genomen. Na afloop van het kalenderjaar wordt de jaarrekening vastgesteld door het bestuur en gecontroleerd door de externe accountant. Vervolgens wordt de jaarrekening ter goedkeuring voorgelegd aan de verenigingsraad.

Het financieel beleid t.a.v. beleggingen

Het beheer van de beleggingsportefeuille is onder condities uitbesteed aan drie externe vermogensbeheerders. De opdracht aan deze vermogensbeheerders is rendement te leveren binnen een door Natuurmonumenten vastgesteld risicoprofiel. De strategische beleggingsmix bestaat uit 60% staatsobligaties van Euro-landen, 20% bedrijfsobligaties en 20% aandelen. Natuurmonumenten belegt de portefeuille bijna volledig op duurzame wijze. De vermogensbeheerders letten bij hun selectie op het milieubeleid, governance en sociale aspecten van de fondsen.

Naar tabel: [Inkomsten en bestedingen in 2011](#)

Hierover wordt op kwartaalbasis gerapporteerd. Daarbij worden fondsen uitgesloten die beleggen in bedrijven die voor meer dan 5% van hun activiteiten werkzaam zijn in de wapenindustrie, kernenergie, tabaksindustrie, gokken, bont-handel en porno. Daarop zijn in bijzondere gevallen uitzonderingen mogelijk, dit ter beoordeling aan de Financiële Commissie van het Bestuur. Vervolgens wordt het principe 'best-in-class' gehanteerd bij de selectie van bedrijven. Natuur-monumenten heeft haar beleggingsbeleid vastgelegd in een beleggingsstatuut.

Beloning bestuurders

De bestuursleden van Natuurmonumenten verrichten hun werkzaamheden onbezoldigd. Ook verstrekt Natuurmonumenten geen leningen, voorschotten of garanties aan de bestuursleden. Wel kunnen zij de gemaakte reiskosten declareren.

Beloning leden van de directie

De werkorganisatie van Natuurmonumenten wordt geleid door: de algemeen directeur, de directeur Natuurbeheer en de directeur Financiën en Bedrijfsvoering. Conform de arbeidsvoorwaarden van Natuurmonumenten ontvangen de directieleden geen dertiende maanduitkering of andere bonusregelingen. Er zijn aan de directie geen leaseauto's, leningen, voorschotten of garanties beschikbaar gesteld. De directiesalarissen zijn gebaseerd op de schalen bij de Rijksoverheid en voldoen aan de Adviesregeling Directiefuncties Goede Doelen Organisaties die is opgenomen in de gedragscode Goed Bestuur voor Goede Doelen.

8.1 Balans per 31 december 2011 (na verwerking van saldo van baten en lasten)

Activa (x€1.000)	31-12-2011		31-12-2010	
B1 Materiële vaste activa				
B1a Natuurgebieden en opstallen	p.m.		p.m.	
B1b Ruilgronden	3.276		3.135	
B1c Gebouwen, inventaris en machines	21.846		20.394	
		25.122		23.529
B2 Voorraden		143		205
B3 Vorderingen		38.924		34.594
B4 Effecten en overige beleggingen		180.902		182.188
B5 Liquide middelen		3.279		284
Totaal activa		248.370		240.800
B6 Ministerie EL&I inzake leningen verwervingssubsidies				
restant hoofdsom		267.331		273.424
saldo lopende lening		1.647		13.967
Passiva (x€1.000)				
B7 Reserves en fondsen				
Bestemmingsreserves				
B7a Reserve als bron van inkomsten	173.430		174.019	
B7b Bestemmingsreserve Het Nieuwe Natuurmonumenten	4.076		1.500	
		177.506		175.519
Fondsen				
B7c Bestemmingsfondsen	14.481		13.475	
		14.481		13.475
		191.987		188.994
B8 Schulden				
B8a Langlopende schulden		4.414		4.036
B8b Kortlopende schulden		51.969		47.770
		56.383		51.806
Totaal passiva		248.370		240.800
B9 Ministerie EL&I inzake leningen verwervingssubsidies				
restant hoofdsom		267.331		273.424
saldo lopende lening		1.647		13.967

8.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011

(x€1.000)

	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Ra Baten uit eigen fondsenwerving			
Ra1 Contributies van leden	18.848	19.000	19.573
Ra2 Ontvangen giften en schenkingen	6.879	5.300	2.422
Ra3 Erfstellingen en legaten	5.713	6.200	6.137
Ra4 Resultaat verkoop artikelen	310	400	343
Ra5 Sponsoring en bedrijfsgiften	1.290	1.000	1.163
	33.040	31.900	29.638
Rb Aandeel in acties van derden	17.036	14.100	14.577
Rc Overheidssubsidies	40.681	33.700	39.612
Rd1 Directe baten uit beleggingen	6.456	5.800	5.997
Rd2 Koersresultaat uit beleggingen	3.444-	-	5.759
Re Inkomsten terreinbeheer	11.346	11.000	10.884
Rf Overige baten	1.243	2.000	5.522
Totaal inkomsten	106.358	98.500	111.989
Rg Besteed aan de doelstellingen			
Rg1 Verwerving natuurgebieden	13.063	8.250	20.854
Rg2 Beheer natuurgebieden	55.693	58.800	53.360
Rg3 Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	4.972	5.350	5.067
Rg4 Betrekken van het publiek bij de natuur	19.365	18.000	15.497
	93.093	90.400	94.778
Rh Wervingskosten			
Rh1 Kosten eigen fondsenwerving	4.417	4.800	4.737
Rh2 Kosten subsidies overheden	1.005	1.100	1.068
Rh3 Kosten beleggingen	394	200	213
	5.816	6.100	6.018
Ri Beheer en administratie			
Ri1 Kosten beheer en administratie	4.456	4.500	4.610
Totaal bestedingen	103.365	101.000	105.406
Overschot 2011	2.993	2.500-	6.583

Bestemming resultaat (x€1.000)		
Toegevoegd/onttrokken aan	2011	2010
Reserve als bron van inkomsten	589 -	4.997
Bestemmingsreserve Het Nieuwe Natuurmonumenten	2.576	1.500
Bestemmingsreserve achterstallig onderhoud gebouwen	-	362 -
Bestemmingsfondsen	1.006	448
Totaal overschot	2.993	6.583

De bestemming van het resultaat in 2011 voerde Natuurmonumenten uit conform het besluit van het bestuur. Zie ook onder Overige gegevens: Bestemming van het resultaat op pagina 86. Na de mutaties in de bestemmingsfondsen en bestemmingsreserves resteert uiteindelijk een negatief saldo van €0,6 miljoen dat is onttrokken aan de Reserve als bron van inkomsten.

8.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Als houder van het keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF-Keur) is de jaarrekening van de vereniging Natuurmonumenten opgesteld en ingericht conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen. Alle activa en passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij hieronder anders is vermeld. De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben. De jaarrekening 2011 is opgesteld overeenkomstig de richtlijn RJ 650.

B1a Natuurgebieden en opstallen

Gezien het bijzondere karakter van de activa natuurgebieden en daarop gelegen opstallen, schrijft Natuurmonumenten deze na verwerving geheel af en noteert ze als p.m. op de balans. We stoten deze gebieden en opstallen namelijk in principe niet meer af. Bovendien hebben de gebieden en opstallen in hun totaliteit geen of zelfs een negatieve opbrengstwaarde. Ook natuurgebieden en eventuele bijbehorende opstallen verkregen uit erfstellingen en legaten neemt Natuurmonumenten als p.m. op.

B1b Ruilgronden

De ruilgronden van Natuurmonumenten liggen veelal buiten de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Deze gronden worden in de toekomst geruild met gebieden binnen de EHS. Vaak krijgt Natuurmonumenten die EHS-gebieden alsnog gesubsidieerd. De ruilgronden zijn gewaardeerd tegen de totale verkrijgingswaarde, onder aftrek van ontvangen subsidies en van een voorziening voor waardedaling.

B1c Gebouwen, inventaris en machines

Hieronder vallen aangeschafte bedrijfsmiddelen zoals investeringen in gebouwen, inventaris en computers, installaties en machines en werktuigen die nodig zijn voor de exploitatie van de natuurgebieden. Deze worden gewaardeerd op aanschafwaarde minus lineaire afschrijving. Overeenkomstig de algemene jaarverslaggevingsrichtlijnen worden verkregen subsidies op deze investeringen direct in mindering gebracht op de aanschafwaarde. De bedrijfsgebouwen schrijft Natuurmonumenten in twintig jaar af. Inventarissen en machines worden in drie, zes of tien jaar afgeschreven.

Financiële instrumenten:

Financiële instrumenten omvatten investeringen in aandelen en obligaties, handels- en overige vorderingen, liquide middelen, handelsschulden en overige te betalen posten. Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde. Na de eerste opname worden financiële instrumenten op de hierna beschreven manier gewaardeerd.

B2 Voorraden

De voorraden betreffen artikelen die Natuurmonumenten verkoopt in bezoekerscentra en op bestelling. Deze voorraden zijn gewaardeerd tegen kostprijs onder aftrek van een voorziening voor incourantheid.

B3 Vorderingen

De vorderingen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, onder aftrek van een voorziening voor mogelijke oninbaarheid. De te verwachten maar nog niet ontvangen erfstellingen en legaten zijn vastgesteld aan de hand van betrouwbare berichtgevingen over de omvang.

B4 Effecten en overige beleggingen

De aandelen en bedrijfsobligaties worden gewaardeerd op marktwaarde. Een van de aandelenfondsen heeft de US-dollar als valuta. Om het valutarisico t.o.v. de euro af te dekken wordt er een valuta-hedge ingezet met dezelfde omvang. Zowel voor het betreffende aandelenfonds als de valuta-hedge wordt op balansdatum de reële waarde aangehouden.

De obligaties in staatsleningen zullen worden aangehouden tot het moment van aflossing en gewaardeerd op nominale waarde. Noteren de staatsobligaties bij aanschaf onder of boven pari, dan wordt het verschil ten opzichte van de nominale waarde toegevoegd c.q. onttrokken aan de verkrijgingswaarde.

Dit gedurende de resterende looptijd van de betreffende obligatielening.

De overige beleggingen bevatten ook liquide middelen die binnen het mandaat van de vermogensbeheerders kunnen worden aangehouden.

B7a Reserve als bron van inkomsten

Beschermen van natuur in Nederland kost geld, nu en later. Om te kunnen garanderen dat Natuurmonumenten haar natuurgebieden ook in de verre toekomst behoudt en beschermt, is een inkomstenbron nodig die een deel van de jaarlijkse exploitatiekosten dekt. Hiervoor gebruikt Natuurmonumenten het

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

jaarlijkse rendement op de beleggingen. Voor de exploitatierekening van de vereniging wordt een verschil gemaakt tussen koersresultaten en direct rendement. De koersresultaten gaan, via de staat van baten en lasten, ten laste of ten gunste van de Reserve als bron van inkomsten. Rente, dividend of andere opbrengsten zijn beschikbaar om de jaarlijkse exploitatiekosten te dekken. De reserve is ook een buffer voor jaren met mogelijk tegenvallende inkomsten. Hij stelt Natuurmonumenten in staat vast te houden aan natuurbescherming als kerndoelstelling. Alleen met een reserve kunnen we het beheren en behouden van natuur ook voor volgende generaties garanderen. Als gevolg van deze langetermijndoelstelling is er voor gekozen om, naast de Reserve als bron van inkomsten, geen afzonderlijke continuïteitsreserve (CBF-definitie) in de balans op te nemen.

B7b Bestemmingsreserve Het Nieuwe Natuurmonumenten

Deze reserve is bestemd voor de financiering van de kosten die gepaard gaan met het implementeren van de nieuwe positionering van Natuurmonumenten. Natuurmonumenten wil en moet haar positie opnieuw bepalen gezien de vele maatschappelijke veranderingen op het gebied van fondsenwerving, subsidie, besluitvorming van overheden. In hoofdstuk 1 op pagina 7 van dit verslag wordt dit proces nader toegelicht.

B7c Bestemmingsfondsen

Dit zijn de fondsen waarvan de doelstelling door derden is bepaald. Grotendeels gaat het om ontvangsten uit erfstellingen, legaten en gehouden acties, waaraan bestedingsvoorwaarden zijn gekoppeld voor aankoop of beheer binnen een bepaald gebied. Bij de jaarlijkse vaststelling van de begroting beslist het bestuur over de besteding van deze gelden.

Rg Bestedingen aan de doelstellingen

De vereniging Natuurmonumenten heeft als doel het veiligstellen van de natuur in Nederland in al haar verschijningsvormen. Dit doen we door het:

- verwerven van natuurgebieden;
- beheren van natuurgebieden inclusief aanleg en onderhoud van voorzieningen voor beleving en recreatie;
- beïnvloeden van het natuurbeleid van de overheid;
- betrekken van het publiek bij de natuur en bij Natuurmonumenten.

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 van dit jaarverslag leest u over de belangrijkste resultaten van onze inspanningen in 2011.

Uitgaven voor het **verwerven van natuurgebieden (Rg1)** betreffen de aankoopkosten van de natuurterreinen en de daarbij behorende opstallen.

De kosten voor het **beheren van natuurgebieden (Rg2)** betreffen het beheren, behouden en ontwikkelen van natuur- en cultuurwaarden in onze gebieden, en het treffen van recreatievoorzieningen voor natuurbeleving. Het gaat hier om het jaarlijks terugkerende beheer, projectmatige kosten van inrichting, natuurontwikkeling, het groot onderhoud en restauratie. De bestedingen bestaan

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

overwegend uit salariskosten voor eigen medewerkers, kosten voor uitbesteed werk, machine- en materiaalkosten, waterschapslasten en verzekeringen.

Kosten voor **beïnvloeding natuurbeleid overheden (Rg3)** worden gemaakt voor lobbyactiviteiten om de besluitvorming van overheden te beïnvloeden. Landelijk richt onze beleidsbeïnvloeding zich op het algemene natuur- en landschapsbeleid, waaronder de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In de regio richt de lobby zich op onderwerpen die spelen in en rond de terreinen van Natuurmonumenten. De bestedingen bestaan in hoofdzaak uit salariskosten voor eigen medewerkers en voor werk dat we uitbesteden.

Uitgaven voor het **betrekken van het publiek bij de natuur (Rg4)** zijn nodig voor educatie- en voorlichtingsmateriaal, het ontvangen van publiek, evenementenorganisatie, het informeren en beantwoorden van ledenvragen, en voor ledenbinding. De bestedingen bestaan overwegend uit salariskosten voor eigen medewerkers, kosten voor uitbesteed werk, campagnes, drukwerk zoals het ledenblad Natuurbehoud (in 2012 verschijnend onder de nieuwe titel 'Puur Natuur'), websitebeheer en de kosten van bezoekerscentra.

Rh Wervingskosten

Bij deze post gaat het voornamelijk om kosten voor eigen fondsenwerving (Rh1), onderverdeeld in kosten van personeel, materieel en uitbesteed werk van de afdelingen die aan fondsenwerving doen. De kosten van ledenwerving beschouwen we hierbij voor 50% als fondsenwervingskosten en voor 50% als kosten voor het betrekken van het publiek bij de natuur. Overige fondsenwervende acties gaan altijd gepaard met informatieverstrekking over het betreffende natuuronderwerp. Om die reden rekenen we de kosten van fondsenwervende acties niet geheel, maar voor 75% toe aan kosten eigen fondsenwerving en de overige 25% aan kosten voor het betrekken van het publiek bij de natuur. Kosten voor naamsbekendheid en zichtbaarheid hebben vooral betrekking op de profilering van natuur in de samenleving. Daarom rekenen we deze kosten voor 25% toe aan kosten eigen fondsenwerving en voor 75% aan kosten voor het betrekken van publiek bij de natuur.

Ri Kosten beheer en administratie

De kosten voor beheer en administratie bestaan uit de kosten van de directie en de centrale stafafdelingen Financiën en Bedrijfsvoering. Natuurmonumenten hanteert bij de vaststelling van deze kosten de aanbevelingen van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen.

8.4 Toelichting op de jaarrekening

In de jaarrekening van de vereniging zijn de cijfers van Stichting Participaties Natuurmonumenten geconsolideerd. In deze stichting zijn ondergebracht: de Houdstermaatschappij Commerciële Activiteiten Natuurmonumenten B.V., Horeca-exploitatie Natuurmonumenten B.V. en Verkoopartikelen Natuurmonumenten B.V. Ook zijn de cijfers meegeconsolideerd van de volgende landgoed b.v.'s waar Natuurmonumenten 100% eigenaar van is: Landgoed

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Beekvliet B.V., Frisia B.V., N.V. 't Geslagen Stuk, maatschappij van onroerende goederen, B.V. Ontginningen de Erven Abraham Ledeboer, Koelhuis Delta B.V., en Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen 'Eiland De Tien-Gemeten B.V.'. De minderheidsdeelneming in consortium Grensmaas B.V. is niet meegeconsolideerd.

De directie van Natuurmonumenten vormt het bestuur van de stichting en de landgoed b.v.'s.

Toelichting op de balans

B1a Natuurgebieden en opstallen

Zoals in de grondslagen is vermeld, worden de natuurgebieden en bijbehorende opstallen, gezien het bijzondere karakter, p.m. op de balans vermeld.

B1a Natuurgebieden en opstallen	2011	2010
Boekwaarde per 1-1	p.m.	p.m.
Verwervingskosten natuurterreinen en opstallen	13.003	20.754
Kosten financiering ruilgronden	60	100
Totale verwervingskosten	13.063	20.854
Af: subsidies voor verwervingen	10.423 -	17.938 -
niet-gesubsidieerd deel ten laste van boekjaar	2.640 -	2.916 -
Boekwaarde per 31-12	p.m.	p.m.

De niet-gesubsidieerde verwervingskosten bedroegen €2,6 miljoen. Dankzij giften kon €0,2 miljoen worden gefinancierd. Het niet-gesubsidieerde deel vloeit voor €0,6 miljoen voort uit mutatie op ruilgronden. Het resterende bedrag ad €1,8 miljoen kwam ten laste van de begroting 2011. Van dit bedrag is €0,9 miljoen ten laste van het Aankoopfonds gebracht, zie Bestemmingsfondsen.

B1b Ruilgronden (x€1.000)	2011	2010
Boekwaarde per 1-1	3.135	3.571
Bij: aanschaf uit te ruilen gronden	741	26
Af: als natuurgebied opgenomen/in pacht	490 -	94 -
Af: extra voorziening voor waardedaling	110 -	
Af: verkocht en uitgeruild	-	368 -
Boekwaarde per 31-12	3.276	3.135

Het is de bedoeling dat de gehele portefeuille van de ruilgronden de komende jaren wordt afgebouwd. Het tempo van uitruilen is onder andere afhankelijk van de grondmarkt en van landinrichtingsprocessen. De ruilgronden zijn gewaardeerd op de kostprijs minus de ontvangen subsidies daarop, onder aftrek van een voorziening voor waardedaling van €0,78 miljoen.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

B1c Gebouwen, inventaris en machines (x€1.000)	2011	2010
Boekwaarde per 1-1	20.394	19.391
Bij: aanschaffingen minus desinvesteringen	3.032	2.490
Af: afschrijvingen	1.580 -	1.487 -
Boekwaarde per 31-12	21.846	20.394

De totale investeringen bedroegen €3,0 miljoen. In 2011 investeerde Natuurmonumenten, na aftrek van de betreffende subsidies, voor €1,6 miljoen in bedrijfsgebouwen. Daarnaast is ook geïnvesteerd in inventarissen en computers €1,0 miljoen en in machines en installaties €0,4 miljoen.

De boekwaarde van de gebouwen, inventaris en machines is te splitsen in €19,5 miljoen aan werkschuren, bezoekerscentra en machines en €2,3 miljoen aan kantoorgebouwen, kantoorinventaris en computersoftware.

B2 Voorraden

De voorraden van €0,1 miljoen betreffen de artikelen die Natuurmonumenten verkoopt, zoals boeken, wandelroutes en fietsroutes.

B3 Vorderingen (x€1.000)	2011	2010
Subsidies verwervingen	6.145	6.445
Subsidies exploitatie en projecten	22.813	16.876
Nalatenschappen	3.476	4.235
Overlopende rente/interest obligaties/leningen	2.664	3.023
Overige (voornamelijk inzake terreinbeheer)	3.826	4.015
Saldo per 31-12	38.924	34.594

Van de subsidies verwervingen heeft een bedrag van €4,1 miljoen een lange looptijd. De overige vorderingen hebben een looptijd korter dan één jaar.

De vordering subsidies exploitatie en projecten betreft voor een groot deel de subsidie voor 2011 die in het eerste kwartaal van het nieuwe boekjaar zal worden ontvangen.

B4 Effecten en overige beleggingen (x€1.000)	31-12-2011		31-12-2010	
Aandelen:				
- Ter beurse genoteerd	39.097		42.145	
- Niet ter beurse genoteerd	277		274	
	39.374		42.419	
Staatsobligaties	104.784		103.269	
Bedrijfsobligaties	30.547		29.792	
Totaal effecten		174.705		175.480
Tegoeden bij banken	6.002		6.512	
Overige beleggingen	195		196	
Totaal overige beleggingen		6.197		6.708
Totaal beleggingen		180.902		182.188

Conform het beleggingsbeleid worden de staatsobligaties gewaardeerd op aflossingswaarde. De beurswaarde van de staatsobligaties bedroeg per 31 december 2011 €110,6 miljoen, wat €5,8 miljoen hoger is dan de toegepaste balanswaarde.

Verloopoverzicht 2011 per categorie (x€1.000)	Aandelen	Staats- obligaties	Bedrijfsobli- gatiefondsen	Bankdeposito's en overige
Stand 1-1	42.419	103.269	29.792	6.708
Bij: aankopen -/- verkopen	128 -	1.147	1.604	511 -
Bij/Af: koersresultaten	2.917 -	368	849 -	-
Stand 31-12	39.374	104.784	30.547	6.197
Stand 31-12 in %	21,8%	57,9%	16,9%	3,4%
(stand 1-1 in %)	23,3%	56,7%	16,4%	3,7%

B5 Liquide middelen

Het saldo van €3,3 miljoen bestaat uit vrij opneembare tegoeden bij banken.

B6 Ministerie EL&I inzake lening verwervingssubsidies

Meer hierover leest u in de toelichting op de lening ter financiering verwervings-subsidies, aan de creditzijde van de balans op pagina 76.

B7a Reserve als bron van inkomsten (x€1.000)	2011	2010
Saldo per 1-1	174.019	169.022
Bestemming saldo staat van baten en lasten	589 -	4.997
Beschikbaar per 31-12	173.430	174.019

Zoals eerder toegelicht (zie 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling') gebruiken we de directe beleggingsopbrengsten van deze reserve om de jaarlijkse exploitatiekosten te dekken. De opbrengst van verkochte gebouwen, met ondergrond in erfpacht, is in deze reserve begrepen.

B7b Bestemmingsreserve Het Nieuwe Natuurmonumenten (x€1.000)	2011	2010
Beschikbaar per 1-1	1.500	-
Af: bestedingen in het kader van positionering	424 -	
Bij: dotatie via bestemming saldo baten en lasten	3.000	1.500
Beschikbaar per 31-12	4.076	1.500

Deze bestemmingsreserve is gevormd om de kosten op te vangen die gepaard gaan met de herpositionering van Natuurmonumenten. In hoofdstuk 1 op pagina 7 wordt dit nader toegelicht.

B7c Bestemmingsfondsen (x€1.000)	2011	2010
Beschikbaar per 1-1	13.475	13.027
Bij: giften/donaties	3.978	2.260
Bij: beleggingsresultaat	136	445
Af: bestedingen	3.108 -	2.257 -
Beschikbaar per 31-12	14.481	13.475

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Specificatie:	saldo 01-01-11	besteding in 2011	toevoeging in 2011	saldo 31-12-11
Fonds mr. C.G.J.B. Henny	3.111	170	59	3.000
Fonds Wijde Blik	1.333	54	25	1.304
Fonds Acquoy-Nairac	1.533		29	1.562
Fonds Nieuwkoopse Plassen	175	3	3	175
Fonds Stichting Tentink Antink	465		9	474
Fonds Aankopen natuurterreinen	1.418	850	801	1.369
Het Kievitsbloem Fonds	89		20	109
Fonds Martin van Gent Project	362		7	369
Van Tienhoven Studiefonds	52		1	53
Everwijn Arntzenfonds	26	1	1	26
Fonds overige donaties	4.911	2.030	3.159	6.040
	13.475	3.108	4.114	14.481

Aan deze fondsen zijn de ultimo boekjaar nog niet-bestede giften en donaties, alsmede de beleggingsopbrengsten toegevoegd, en vervolgens zijn de bestedingen van in voorgaande jaren toegevoegde giften en donaties onttrokken. De doelstelling van de bestemmingsfondsen is door derden bepaald. Daarbij is in enkele gevallen ook bepaald dat de hoofdsom in stand moet blijven en dat alleen het verkregen rendement mag worden besteed.

In de onderstaande tabel wordt onderscheid gemaakt tussen de hoofdsommen welke in bestand moeten blijven, en het bedrag dat kan worden besteed.

Specificatie:	Hoofdsom	Beschikbaar voor besteding	Saldo 31-12-11
Fonds mr. C.G.J.B. Henny	-	3.000	3.000
Fonds Wijde Blik	1.236	68	1.304
Fonds Acquoy-Nairac	1.260	302	1.562
Fonds Nieuwkoopse Plassen	175		175
Fonds Stichting Tentink Antink	465	9	474
Fonds Aankopen natuurterreinen		1.369	1.369
Het Kievitsbloem Fonds	108	1	109
Fonds Martin van Gent Project	-	369	369
Van Tienhoven Studiefonds	29	24	53
Everwijn Arntzenfonds	26		26
Fonds overige donaties	-	6.040	6.040
	3.299	11.182	14.481

Fonds mr. C.G.J.B. Henny

Dit fonds verkreeg Natuurmonumenten dankzij testamentaire beschikkingen en moet worden besteed aan liefst één van de projecten van Natuurmonumenten. In 2011 is het rendement toegevoegd en vonden er voor €0,2 miljoen onttrekkingen plaats.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Fonds Wijde Blik

Dit fonds wordt gevormd door een subsidie van de provincie Noord-Holland en is bestemd voor de oeververdediging van de waterplas de Wijde Blik. In 2011 is het rendement toegevoegd en zijn de kosten voor de oeververdediging ten laste van het fonds gebracht.

Fonds Acquoy-Nairac

Van dit fonds kunnen de beleggingsopbrengsten worden aangewend voor cultuurhistorische doeleinden.

Fonds Nieuwkoopse Plassen

Van dit fonds gebruikt Natuurmonumenten de jaarlijkse beleggingsopbrengsten voor de financiering van het beheer in de Nieuwkoopse Plassen.

Fonds Stichting Tentink Antink

De rendementen van dit fonds besteedt Natuurmonumenten aan het behoud van en de zorg voor terreinen en opstallen in de Gelderse Achterhoek, die een belangrijke natuur- en cultuurwetenschappelijke waarde hebben.

Fonds Aankopen natuurterreinen

Vanuit de in het najaar van 2011 gehouden actie onder de leden voor het invullen van de ontbrekende puzzelstukjes in de EHS kon €0,63 miljoen aan dit fonds worden toegevoegd. Dankzij schenking kon nog eens €0,17 miljoen worden toegevoegd. In 2011 is €0,9 miljoen aan niet-gesubsidieerde verwervingskosten natuurterreinen ten laste van dit fonds gebracht. Gezien de stagnatie in de subsidiëring door de overheid wordt de rol van dit fonds steeds belangrijker.

Het Kievitsbloem Fonds

Het doel van dit fonds is het financieel ondersteunen van kleine waterwerken of andere projecten die noodzakelijk zijn voor het onderhoud of herstel van de natte natuur in Nederland. De voorkeur gaat uit naar behoud en beheer van de oevers van het Zwarte Water en het Zwarte Meer in Overijssel. In 2011 zijn enkele schenkingen toegevoegd alsmede het rendement over 2011.

Het Fonds Martin van Gent Project

In 2008 heeft Natuurmonumenten €0,7 miljoen ontvangen uit een nalatenschap. Onder de naam 'Martin van Gent Project' kan het restant ad €0,37 miljoen besteed worden aan het verwerven van gronden voor natuur in relatie tot jeugd-educatie (onder meer voor kansarme jongeren).

Van Tienhoven Studiefonds

Dit fonds bestaat uit een hoofdsom van €29.297 en een bedrag van €23.960, dat beschikbaar is voor wetenschappelijk onderzoek.

Everwijn Arntzenfonds

Van dit fonds besteedt Natuurmonumenten het rendement ter dekking van de exploitatiekosten. De hoofdsom blijft in stand.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Fonds overige donaties (x€1.000)	saldo 01-01-11	besteding in 2011	toevoeging in 2011	saldo 31-12-11
Nationale Postcode Loterij Velperwaard	-	-	2.135	2.135
Nationale Postcode Loterij Eerde	1.739	346	-	1.393
Beheer Schieveen/Akerdijkse Plassen	170	35	-	135
Diverse buitenplaatsen	418	500	494	412
Beekbergerwoud	152	-	-	152
Klimaatprogramma	36	36	-	-
Energieprojecten Nuon	634	175	-	459
Wandelpaden	403	125	13	291
Heidebeheer	280	146	34	168
Recreatie	629	362	313	580
Overige	450	305	170	315
	4.911	2.030	3.159	6.040

Het fonds overige donaties wordt gevoed met de opbrengst uit eigen werving-acties voor natuurbeheerprojecten en door ontvangen giften en donaties voor een specifiek doel. De realisatiekosten van deze specifieke doelen komen ten laste van dit fonds.

B8a Langlopende schulden (x€1.000)	2011	2010
Saldo per 1-1	4.036	4.425
Bij: ontvangen renteloze lening	850	-
Af: aflossingen	472 -	389 -
Beschikbaar per 31-12	4.414	4.036

Deze post verantwoordt leningen met een looptijd langer dan één jaar die zijn afgesloten voor het verwerven van natuurgebieden en het realiseren van restauratieprojecten. De gemiddelde rente bedroeg 3,28% in 2011. In 2011 werd een renteloze lening ontvangen waarvan de aflossingen worden kwijtgescholden via periodieke schenkingen.

B8b Kortlopende schulden (x€1.000)	2011	2010
Vooruitontvangen subsidies projecten	9.993	11.258
Vooruitontvangen subsidies verwervingen	10.024	4.433
Vooruitontvangen contributies volgend jaar	9.850	10.554
Crediteuren	9.598	8.747
Niet-opgenomen vakantiedagen en vakantiegeld werknemers	5.161	4.928
Lopende verplichtingen projecten en verwervingen	2.914	2.953
Verschuldigd inzake pensioenlasten	1.267	994
Rekening-courant banken	-	316
Af te dragen loonbelasting en sociale premies	1.001	874
Aflossing op langlopende leningen	384	290
Nationale Postcode Loterij nog te besteden	196	923
Overige schulden	1.581	1.500
	51.969	47.770

De vooruitontvangen subsidies verwervingen en projecten zijn ontvangen subsidies waarvan de verwerving c.q. de projectuitvoering nog moet plaatsvinden. De vooruitontvangen contributies volgend jaar zijn de in 2011 geïnde contributies voor het jaar 2012.

B9 Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie inzake leningen verwervingssubsidies (x€1.000)		
Stand leningen per 1-1-2011		273.424
Af: aflossing in 2011, gefinancierd door het ministerie van EL&I		6.093 -
Stand per 31-12-2011: lening Groenfonds/vordering EL&I		267.331
Verloop nog toe te wijzen subsidies:		
Stand per 1-1-2011		13.967
Bij: storting door EL&I voor rente en aflossing	15.966	
ontvangen rente op het uitstaande bedrag	93	
Af: subsidies voor Natuurmonumenten en de Landschappen	12.306 -	
betaling kosten Groenfonds en Natuurmonumenten	107 -	
betaling rente en aflossing aan het Groenfonds	15.966 -	12.320 -
Stand per 31-12-2011 van nog toe te wijzen subsidies		1.647

Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen ontvangen van de provincies jaarlijks subsidie voor het verwerven van natuurgebieden. Natuurmonumenten, de provincies, het ministerie van EL&I en de Landschappen zijn overeengekomen dat Natuurmonumenten vanaf 2004 leningen afsluit bij het Nationaal Groenfonds, ter financiering van deze subsidies. Met het toewijzen van subsidies aan Natuurmonumenten en de Landschappen bepalen de provincies de bestemming van deze geleende gelden.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

EL&I voldoet voor Natuurmonumenten alle rente- en aflossingsverplichtingen op de leningen. Ook is vastgelegd dat de minister van EL&I Natuurmonumenten vrijwaart van alle claims van derden. Gezien bovenstaande bepalingen worden de lening en de daartegenover staande vordering op EL&I voor rente en aflossing, wel afzonderlijk onderaan op de balans vermeld (aan de debetzijde en aan de creditzijde) maar niet in de balansstelling opgenomen. In 2011 is er geen nieuwe lening aangegaan vanwege de stop door de overheid op subsidies voor verwervingen.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Natuurontwikkelingsfonds IJmeer

In 1999 is het Natuurontwikkelingsfonds IJmeer ontstaan uit donaties van de Provincie Noord-Holland, de gemeente Amsterdam en Natuurmonumenten. Uit dit fonds worden projecten betaald ter compensatie van het natuurverlies door de aanleg van de wijk IJburg bij Amsterdam. Natuurmonumenten voert alleen het financiële beheer en kan niet zelf over deze middelen beschikken. Het saldo van het fonds bedroeg ultimo 2011 €4,3 miljoen (ultimo 2010: €5,5 miljoen) en is nagenoeg geheel belegd in staatsobligaties. Aangezien Natuurmonumenten uitsluitend het financiële beheer uitvoert, zijn deze middelen alsmede de bestedingsverplichtingen niet in de balans van Natuurmonumenten opgenomen.

Lopende projecten

Per balansdatum bedroeg het nog niet bestede restantbudget van de lopende projecten €23,0 miljoen. De uitvoering en afronding daarvan zal in de komende jaren gerealiseerd worden. Voor een deel van dit restantbudget zijn uitvoeringscontracten aangegaan. De kosten zijn voor €19,2 miljoen gedekt met subsidietoezeggingen. Het restant ad €3,8 miljoen zal worden gefinancierd met in komende jaren te ontvangen inkomsten uit fondsenwerving, aandeel in acties van derden en overige.

Toelichting op de staat van baten en lasten

Ra1 Contributies van leden

De contributie-inkomsten kwamen in 2011 uit op €18,8 miljoen, dat is nagenoeg het begrote bedrag. Het ledental daalde van 767.792 (ultimo 2010) naar 727.066 (ultimo 2011). In hoofdstuk 4 Betrekken leest u meer over de steun van leden.

Ra2 Ontvangen giften en schenkingen (x€1.000)

	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Ontvangen uit fondsenwervende acties	4.732	4.000	1.338
Ontvangen uit overige giften en donaties	2.147	1.300	1.084
Verantwoord in het boekjaar	6.879	5.300	2.422

De ontvangen giften en schenkingen zijn samengesteld uit de opbrengsten uit fondsenwervende acties en overige giften en donaties van particulieren. Een succesvolle actie was de vrijwillige bijdrage van de leden voor het nieuwe Natuurboek (€2,9 miljoen). Ook de voor- en najaarsmailing en de kerstmailing

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

brachten veel op (€1,5 miljoen t.o.v. €1,1 miljoen in 2010). Naast de fondsenwervende acties ontvingen we €2,1 miljoen (in 2010 €1,1 miljoen) uit vele giften en periodieke schenkingen van particulieren. Van de ontvangsten uit giften en acties is in totaal €1,0 miljoen toegevoegd aan de bestemmingsfondsen.

Ra3 Erfstellingen en legaten (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Ontvangen in het boekjaar	6.472		9.137
Af: reeds in het vorig boekjaar verantwoord	4.235 -		7.224 -
	2.237		1.913
Bij: te verwachten maar nog niet ontvangen	3.476		4.224
Verantwoord in het boekjaar	5.713	6.200	6.137

In 2011 waren er 193 nalatenschappen en legaten onder handen. De grootste bedroeg €1,0 miljoen.

Ra4 Resultaat verkoop artikelen (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Omzet	743	900	700
Af: kostprijs van de omzet	433 -	500 -	357 -
Brutowinst	310	400	343

Het resultaat verkoop artikelen betreft de bruto winst op verkoop van boeken, wandelkaarten, kalenders e.d. via postorders en in de bezoekerscentra.

Ra5 Sponsoring en bedrijfsgiften

De inkomsten uit sponsoring en bedrijfsgiften kwamen uit op €1,3 miljoen en waren daarmee €0,3 miljoen hoger dan begroot, en €0,1 miljoen hoger dan in 2010. In hoofdstuk 4.3 wordt nader ingegaan op het verbinden van organisaties met Natuurmonumenten.

Rb Aandeel in acties van derden: Nationale Postcode Loterij en overige (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Nationale Postcode Loterij:			
Jaarlijkse bijdrage	13.500	13.500	13.480
Extra geld voor verwerving en inrichting	2.861	-	472
	16.361	13.500	13.952
Overige acties	675	600	625
Totaal Aandeel in acties derden	17.036	14.100	14.577

In 1991 sloot Natuurmonumenten een overeenkomst voor dertig jaar met de Nationale Postcode Loterij (NPL). Daarin is vastgelegd dat de vereniging als

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

begunstigde zal delen in de opbrengst van de loterij. De jaarlijkse bijdrage van €13,5 miljoen werd in 2011 geheel aangewend om de kerndoelstellingen en actuele projecten van de vereniging te financieren. In hoofdstuk 4.5 leest u hier meer over. Daarnaast doneerde de Nationale Postcode Loterij middels een extra trekking €2,1 miljoen voor het gebied de Velperwaard, en werd er €0,7 miljoen gebruikt voor Fort Sint-Pieter.

De overige acties betroffen nagenoeg geheel puzzelacties met het tijdschrift Libelle.

Rc Overheidssubsidies (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Verwervingen van natuurterreinen	10.423	6.800	17.938
Exploitatie en projecten beheer natuurterreinen	30.258	26.900	21.674
Verantwoord in het boekjaar	40.681	33.700	39.612

Door de stop op verwervingssubsidies waren deze fors lager dan in 2010. Daarmee was in de begroting rekening gehouden. Daarentegen waren de subsidies voor exploitatie en projecten beheer natuurterreinen beduidend hoger.

Rd Baten uit beleggingen (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Interest obligaties	5.434		4.960
Dividend aandelen	915		678
Interest leningen en banksaldi	107		359
Gerealiseerd koersresultaat	1.017		1.189 -
Ongerealiseerd koersresultaat	4.461 -		6.948
Bruto resultaat beleggingen	3.012	5.800	11.756
Kosten beleggingen	394	200	213
Totaal resultaat beleggingen	2.618	5.600	11.543
In de staat van baten en lasten opgenomen onder:			
Rd1 Directe baten beleggingen	6.456	5.800	5.997
Rd2 Koersresultaten beleggingen	3.444 -	-	5.759
Rh3 Kosten beleggingen	394 -	200 -	213 -
	2.618	5.600	11.543

In hoofdstuk 7, Financiële kerncijfers, is het resultaat op de beleggingen al nader toegelicht.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Re	Inkomsten terreinbeheer (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
	Opbrengsten uit huren en pachten	7.930	8.080	7.676
	Opbrengsten verkoop producten terreinbeheer	1.589	1.572	1.462
	Opbrengsten uit excursies	491	343	458
	Opbrengsten verleende diensten voor derden	347	268	263
	Overige baten	989	737	1.025
	Totaal boekjaar	11.346	11.000	10.884

De inkomsten uit terreinbeheer bestaan uit de structurele inkomsten uit huren, pachten en terreinproducten zoals hout, gras e.d. De overige baten zijn voornamelijk gevormd door eenmalige opbrengsten uit verkoop van zand en klei, CO₂-certificaten en waterwinning.

Rf	Overige baten (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
	Verkoop gebouwen met ondergrond in erfpacht	731	2.000	4.774
	Overige verkopen quota en gronden	512	-	748
	Totaal boekjaar	1.243	2.000	5.522

De overige baten betreffen de verkoopopbrengsten van gebouwen en terreinen die geen directe waarde of functie hebben voor het verwezenlijken van de kern-doelstellingen. De ondergrond van deze gebouwen geeft Natuurmonumenten in erfpacht uit. Natuurmonumenten heeft het recht om na afloop van de erfpachtovereenkomst de panden terug te kopen. Daardoor blijven de panden in de invloedssfeer van de vereniging.

Rg Bestedingen aan de doelstellingen van Natuurmonumenten (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Eigen organisatie: kosten normale bedrijfsvoering			
Beheer natuurgebieden	38.161	36.100	35.744
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	4.638	5.100	4.620
Betrekken van het publiek bij de natuur	12.766	12.200	11.742
Totaal eigen organisatie	55.565	53.400	52.106
Projecten			
Verwerving natuurgebieden	13.063	8.250	20.854
Beheer natuurgebieden	17.532	22.700	17.616
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	334	250	447
Betrekken van het publiek bij de natuur	6.599	5.800	3.755
Totaal projecten en verwervingen	37.528	37.000	42.672
Totaal besteed aan de doelstelling	93.093	90.400	94.778
Inzake beheer en verwerving natuurgebieden	68.756	67.050	74.214
Inzake beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	4.972	5.350	5.067
Inzake betrekken van het publiek bij de natuur	19.365	18.000	15.497
Totaal besteed aan de doelstelling	93.093	90.400	94.778
in % van de baten	87,5%	91,8%	84,6%
in % van de totale lasten	90,1%	89,5%	89,9%

Van de ontvangen baten werd 87,5% direct besteed aan de doelstellingen.

Daarnaast ging 5,5% naar de kosten voor werving en 4,2% naar kosten voor beheer en administratie. De resterende 2,8% werd toegevoegd aan de reserves en bestemmingsfondsen.

In de hoofdstukken 2 tot 4 leest u meer over de bestedingen voor het verwerven en beheren, beïnvloeden en betrekken.

Rh1 Kosten eigen fondsenwerving (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Kosten normale bedrijfsvoering voor fondsenwerving	2.765		2.999
Kosten projecten voor fondsenwerving	1.652		1.738
Verantwoord in het boekjaar	4.417	4.800	4.737
in % baten eigen fondsenwerving	13,3%	15,0%	16,0%

In 2011 is bewust gekozen voor lagere inzet op fondsenwerving vanwege de herbezinning op de te volgen koers. De methode van vaststelling van de kosten fondsenwerving is toegelicht in paragraaf 8.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. In hoofdstuk 4 Betrekken leest u meer over de activiteiten rondom fondsenwerving.

Rh2 Kosten subsidies overheden (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Kosten normale bedrijfsvoering	851	740	806
Kosten projecten	154	360	262
Verantwoord in het boekjaar	1.005	1.100	1.068

Hierin zijn onder meer begrepen de salariskosten van medewerkers die zijn belast met het aanvragen van subsidies en het indienen van verantwoordingen, alsmede de kosten van de betreffende controleverklaringen. In 2010 en 2011 zijn extra kosten gemaakt voor de implementatie van het nieuwe stelsel voor exploitatie-subsidies (Subsidiestelsel Natuur en Landschapsbeheer, kortweg SNL).

Rh3 Kosten beleggingen

Hierin zijn de kosten begrepen van de externe vermogensbeheerders die Natuurmonumenten heeft ingeschakeld voor het beheer van de beleggingen. De kosten waren in 2010 lager vanwege restitutie van betaalde kosten door een wijziging in de beheercontracten.

Ri Kosten beheer en administratie (x€1.000)	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Kosten normale bedrijfsvoering	4.143	4.500	4.252
Kosten projecten	313	0	358
Verantwoord in het boekjaar	4.456	4.500	4.610
in % van de totale lasten	4,3%	4,5%	4,4%

De kosten voor beheer en administratie bestaan uit de kosten van de directie en de centrale stafafdelingen Financiën en Bedrijfsvoering. Natuurmonumenten hanteert bij de vaststelling van deze kosten de aanbevelingen van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen. In 2007 is een benchmark uitgevoerd waarbij de kosten voor beheer en administratie zijn vergeleken met andere organisaties, o.a. een overheidsinstelling en andere goede doelen-organisaties. Aan de hand van dat onderzoek heeft Natuurmonumenten een norm voor kosten van beheer en administratie vastgesteld van 4% van de totale kosten. De kosten beheer en administratie bevatten tevens de accountantskosten voor de controle van de jaarrekening. Hieronder volgt een specificatie van de accountantskosten. De kosten van gefactureerde projectcontrole zijn verantwoord onder Rh2 Kosten subsidies overheden.

Accountantskosten (€1.000)	honorarium 2011	honorarium 2010
Categorie		
Onderzoek van de jaarrekening	59	57
In 2011 gefactureerde projectcontroles	83	60
Totaal exclusief btw	142	117
Totaal inclusief btw	169	139

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Kostenverdeelstaat naar Doelstelling, kosten werving baten en Kosten beheer en administratie (x€1.000)

	Verwerven/beheer natuurgebieden	Beïnvloeden overheid	Betrekken publiek	Fondsen- werving	Acties derden	Kosten subsidies	Kosten beleggingen	Beheer en administratie	Totaal 2011	Begroting 2011	Totaal 2010
Verwerving natuurgebieden	13.063								13.063	8.250	20.854
Salarissen en sociale lasten	15.979	3.296	6.574	1.320	0	694	21	2.066	29.949	29.164	29.093
Pensioen- en VUT-lasten	1.965	405	808	162	0	85	3	254	3.683	3.586	3.651
Overige personeelskosten	2.009	240	1.042	98		50	3	352	3.794	3.100	3.991
Uitbesteed werk	26.472	687	8.676	2.244		25	11	1.036	39.151	45.300	35.380
Materiaalverbruik, kantoor- en administratiekosten	5.858	272	1.869	388		55	5	435	8.882	7.300	7.963
Afschrijvingskosten	1.148	29	271	2		-2	1	123	1.572	1.600	1.487
Assurantiën, financiële kosten, belastingen	1.914	19	119	167		91	349	109	2.768	2.400	2.534
Overige	348	24	6	36		7	1	81	503	300	453
Totaal kosten	68.756	4.972	19.365	4.417	0	1.005	394	4.456	103.365	101.000	105.406

In de kostenverdeelstaat zijn de structurele kosten en de projectkosten opgenomen en uitgesplitst in groepen van kostensoorten. De verwervingskosten natuurgebieden kwamen €4,8 miljoen hoger uit dan begroot en €7,8 miljoen lager dan in 2010. De subsidies daarop zijn €7,6 miljoen lager dan in 2010 vanwege de stop op verwervingssubsidies door de overheid. De salariskosten waren €0,8 miljoen hoger dan begroot. Dat kwam voornamelijk door een toevoeging aan de reservering voor niet-opgenomen vakantiedagen ad €0,5 miljoen. Eind 2011 waren er 692 medewerkers in dienst bij de vereniging (eind 2010: 678), hetgeen neerkomt op 556,5 fte's (2010: 554,8 fte's). Gemiddeld was de personele bezetting in 2011 553,7 fte's groot (vorig jaar 556,5 fte's).

De overige personeelskosten waren €0,6 miljoen hoger dan begroot. Dat werd voornamelijk veroorzaakt door €0,3 miljoen hogere kosten voor bedrijfskleding en reiskosten.

De kosten voor uitbesteed werk waren €6,1 miljoen lager dan begroot. De projectkosten voor beheer waren €5,2 miljoen lager dan begroot door lagere subsidie. De projectkosten voor Betrekken van het publiek waren in 2011 hoger dan in 2010 vanwege de extra kosten vervaardigen Natuurboek.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Beloning bestuurders

De bestuursleden van Natuurmonumenten verrichten hun werkzaamheden onbezoldigd. Ook verstrekt Natuurmonumenten geen leningen, voorschotten of garanties aan de bestuursleden. Wel kunnen zij de gemaakte reiskosten declareren. In 2011 werd €5.011 uitbetaald aan reiskosten voor bestuursleden.

De salariskosten van de directie in 2011 (x€1.000)			
Naam	J.J. de Graeff	T. Wams	F. Koster
Functie	alg. directeur	directeur Natuurbeheer	directeur Financiën en Bedrijfsvoering
Dienstverband			
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald	onbepaald
uren	37,00	37,00	37,00
part-time percentage	100,00	100,00	100,00
periode	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12
Bezoldiging (x€1.000)			
Jaarinkomen			
bruto loon/salaris	125	110	110
vakantiegeld	10	9	9
eindejrsuitkering, 13e/14emnd	0	0	0
variabel jaarinkomen	0	0	0
Totaal jaarinkomen	135	119	119
SV lasten (wg deel)	9	9	9
Belastbare vergoedingen/bijtellings	1	1	0
Pensioenlasten (wg deel)	18	16	16
Overige beloningen op termijn	0	0	0
Uitkeringen beëindiging dienstverband	0	0	0
Totaal bezoldiging 2011 incl. werkgeverslasten	163	145	144
Totaal bezoldiging 2010	160	142	140

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Overzicht van in- en uitgaande kasstromen

Met dit overzicht wordt inzicht gegeven in het verloop van de in- en uitgaande kasstromen over 2011. In 2011 bedroeg de inkomende geldstroom in totaal €106,9 miljoen, nagenoeg gelijk aan 2010. De uitgaande geldstroom bedroeg in 2011 €103,6 miljoen, tegenover €104,4 miljoen in 2010.

De toename van de inkomsten uit Acties van derden kwam voornamelijk door de extra bijdrage voor Velperwaarden van de Nationale Postcode Loterij.

Met het negatieve koersresultaat beleggingen is de beleggingsportefeuille in waarde gedaald.

(x€1 miljoen)	2011		2010	
Inkomend				
Rc Overheidssubsidies	39,4		35,6	
Ra Eigen fondsenwerving	33,1		31,9	
Rb Acties van derden (vnl Nationale Postcode Loterij)	16,3		14,1	
Re/f Inkomsten terreinbeheer en overige inkomsten	12,6		16,0	
Rd1 Direct resultaat beleggingen	6,8		6,0	
B4 Onttrekking beleggingen	2,2 -		1,9	
B8a Opname langlopende leningen	0,8		0,0	
B1b Desinvestering ruilgronden	0,0		0,4	
B3 Aflossing op leningen u/g	0,1		0,1	
Totaal inkomend		106,9		106,0
Uitgaand				
Rg Betalingen aan doelstellingen	89,1		90,6	
Ri Betalingen beheer en administratie	4,5		4,7	
Rh Betalingen inzake wervingskosten	5,8		6,2	
B1c Betalingen investeringen gebouwen machines	3,0		2,5	
B1b Betalingen investeringen ruilgronden	0,7		0,0	
B 8a Aflossing op langlopende leningen	0,5		0,4	
Totaal uitgaand		103,6		104,4
Totaal mutatie liquide middelen		3,3		1,6
Liquide middelen 1-1		0,0		1,6 -
Liquide middelen 31-12		3,3		0,0

Liquide middelen 1-1: € 0,3 - €0,3 verschuldigd in rek. courant totaal nihil

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Overige gegevens 2011

Bestemming resultaat (x€1.000)	2011	2010
Toegevoegd/onttrokken aan		
Reserve als bron van inkomsten	589 -	4.997
Bestemmingsreserve Het nieuwe Natuurmonumenten	2.576	1.500
Bestemmingsreserve achterstallig onderhoud gebouwen	-	362 -
Bestemmingsfondsen	1.006	448
Totaal overschot	2.993	6.583

De bestemming van het resultaat geschiedt conform het besluit van het bestuur.

De directie van Natuurmonumenten stelt voor om, na het instellen van het Bestemmingsfonds positionering en het op peil brengen van de bestemmings-reserves en de bestemmingsfondsen, het resterende saldo in mindering te brengen op de Reserve als bron van inkomsten. Dit voorstel voor resultaat-bestemming is al in deze jaarrekening verwerkt.

Naar tabel: [Balans per 31 december 2011](#)

Naar tabel: [Staat van baten en lasten over het boekjaar 2011](#)

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van vereniging Natuurmonumenten

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de jaarrekening 2011 van vereniging Natuurmonumenten te 's-Graveland bestaande uit de balans per 31 december 2011 en de staat van baten en lasten over 2011 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de vereniging is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ 650). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als zij noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn voor de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de vereniging. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de vereniging gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van vereniging Natuurmonumenten per 31 december 2011 en van het resultaat over 2011 in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ650).

Verklaring betreffende het jaarverslag

Wij vermelden dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig de Richtlijn voor de jaarverslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ650) is opgesteld. Tevens vermelden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Amstelveen 3 april 2012,
KPMG ACCOUNTANTS N.V.
S.Haringa RA

Ondertekening en datering

De jaarrekening is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het bestuur van de vereniging Natuurmonumenten.

's-Graveland, namens het bestuur,
G. J. Wijers
voorzitter

J. van den Belt
penningmeester

De begroting 2012 en het huidige meerjarenplan 2012-2017 beschrijven de hoofdlijnen van de geplande resultaten en inspanningen van Natuurmonumenten. Eerst wordt ingegaan op de begroting 2012. De meerjarenverkenning geeft een financiële doorkijk naar de komende jaren.

Begroting 2012

Het jaar 2012 is het laatste jaar van het huidige meerjarenplan. De opbrengsten uit fondsenwerving en overheidbijdragen staan onder druk. De meerjarendoelen die Natuurmonumenten zich gesteld heeft, zullen niet op alle vlakken gerealiseerd worden. Met name de doelstellingen rondom hectaregroei, ledenaantal en fondsenwervende inkomsten blijven achter. Wel wordt het aantal meewerkende vrijwilligers gehaald. Voor de begroting 2012 wordt een hectaregroei van 250 hectare voorzien. Verder zal het ledenaantal nog enigszins dalen.

De totale baten 2012 zijn lager dan de gerealiseerde baten 2011. Dit wordt enerzijds veroorzaakt doordat er in 2012 geen incidentele baten zijn voor het Natuurboek. Daarnaast is er sprake van lagere subsidieopbrengsten voor verwervingen. De bestedingen in 2012 zijn daarmee ook lager. Dit wordt met name veroorzaakt door lagere budgetten voor verwerving van natuurgebieden zoals hierboven genoemd. De kosten voor het beheer van natuurgebieden zijn iets hoger vanwege beheerverplichtingen en hogere projectbijdragen.

De begroting 2012 noteert een tekort van € 1,5 miljoen. Dit tekort onttrekt Natuurmonumenten aan de bestemmingsreserves en -fondsen. Daarnaast is uit het jaarrekeningresultaat 2011 een bedrag van € 3,0 miljoen extra gereserveerd voor het Nieuwe Natuurmonumenten. De totale reservering bedraagt nu ruim 4 miljoen euro. De komende tijd zullen uit dit budget nieuwe initiatieven worden ontplooid.

Financiële meerjarenverkenning

De meerjarenverkenning geeft een financiële doorkijk naar de toekomst. Verwacht wordt dat de baten vanaf 2014 weer zullen stijgen als gevolg van verbeterde economische vooruitzichten. Ook zal het nieuwe communicatie- en marketingplan van Natuurmonumenten tot betere financiële resultaten leiden.

De omvang van de overheidssubsidies groeien niet. Bestedingen aan de doelstelling maken een kleine groei door. Doordat de inflatie hoger is dan de groei moet een beperkt aantal besparingsmaatregelen worden doorgevoerd. Voor de lange termijn leidt dit tot een financieel sluitend meerjarenbeeld. Voorzichtigheid blijft echter geboden.

In 2012 stelt Natuurmonumenten een nieuw meerjarenplan op voor de periode 2013-2018. Hierbij wordt gekeken waar de vereniging zich de komende periode op gaat richten. Daarvoor wordt een uitwerking gemaakt naar doelen en activiteiten voor de komende zes jaar.

Belangrijke input voor het nieuwe meerjarenplan zal komen van de verdere uitwerking van 'het Nieuwe Natuurmonumenten'. Het Nieuwe Natuurmonumenten is gebaseerd op goed beheerder zijn en blijven, ondernemender worden en beweging en spreekbuis zijn voor mensen met hart voor natuur. Ook de nieuwe Natuurvisie, die in loop van 2012 wordt vastgesteld, zal impact hebben op het meerjarenplan. Dat geldt tevens voor de invoering van het nieuwe communicatie- en marketingplan.

Het nieuwe meerjarenplan zal leiden tot een grote veranderingsopgave voor de organisatie.

(x€1 miljoen)	Realisatie 2011	Begroting 2012	Begroting 2013	Begroting 2014	Begroting 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
Ra Baten uit eigen fondsenwerving							
Ra1 Contributies van leden	18,8	18,4	18,4	19,4	19,7	20,1	20,1
Ra2 Ontvangen giften en schenkingen	6,9	3,0	3,1	3,1	3,4	6,1	3,5
Ra3 Erfstellingen en legaten	5,7	6,4	6,6	6,7	6,9	7,1	7,2
Ra4 Verkoopresultaat	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,7
Ra5 Sponsoring en bedrijfsgiften	1,3	1,4	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6
	33,0	29,7	29,9	31,1	32,1	35,4	33,0
Rb Aandeel in acties van derden	17,0	13,8	13,7	13,6	13,5	13,5	13,5
Rc Overheidssubsidies	40,7	37,1	37,1	37,2	36,6	36,2	35,7
Rd1 Directe baten uit beleggingen	6,5	5,8	5,9	5,9	5,9	6,0	6,0
Rd2 Koersresultaat uit beleggingen	-3,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Re Inkomsten terreinbeheer	11,3	11,4	11,5	11,9	12,0	12,2	12,8
Rf Overige baten	1,2	2,0	2,5	2,7	2,9	2,9	2,9
Totaal inkomsten	106,4	99,8	100,6	102,3	103,0	106,1	103,9
Rg Besteed aan de doelstellingen							
Rg1 Verwerving natuurgebieden	13,1	4,4	4,4	4,0	4,1	4,2	4,3
Rg2 Beheer natuurgebieden	55,7	62,7	62,8	64,0	64,0	65,3	64,6
Rg3 Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	5,0	5,1	5,2	5,3	5,3	5,4	5,4
Rg4 Betrekken van het publiek bij de natuur	19,4	18,1	18,4	18,7	18,3	19,8	18,2
	93,1	90,2	90,9	92,0	91,7	94,7	92,5
Rh Werving baten							
Rh1 Kosten eigen fondsenwerving	4,4	5,1	5,1	5,2	5,2	5,2	5,3
Rh2 Kosten subsidies overheden	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Rh3 Kosten beleggingen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
	5,8	6,5	6,6	6,6	6,6	6,6	6,7
Ri Beheer en administratie							
Ri1 Kosten beheer en administratie	4,5	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8	4,8
Totaal bestedingen	103,4	101,3	102,1	103,3	103,1	106,1	103,9
Tekort /overschot	3,0	-1,5	-1,5	-1,0	0,0	0,0	0,0

Samenstelling van bestuur, commissie van deskundigen, verenigingsraad, management en ondernemingsraad van de vereniging Natuurmonumenten, op 31 december 2011.

Bestuursleden en hun achtergrond

Hans Wijers, voorzitter (1951)

Econoom, tot 1 mei 2012 voorzitter van de Raad van Bestuur van Akzo Nobel N.V. Daarvoor onder meer oud-minister van Economische Zaken en werkzaam bij de Boston Consulting Group (als partner en later vice-president). Daarnaast was hij voorzitter van het Wereld Natuur Fonds Nederland en van het Oranjefonds. Gekozen 2011, herkiesbaar 2015, termijn loopt af in 2019.

Jan van den Belt, penningmeester (1946)

Econoom, tot 1 november 2008 CFO (Chief Financial Officer) en lid van de Raad van Bestuur van Océ N.V. Daarvoor CFO voor Shell Brazilië, werkzaam in diverse management-functies bij Shell op financieel gebied in Engeland en verschillende landen in Zuid-Amerika en in diverse functies bij Unilever in Nederland en Engeland. Gekozen 2008, herkiesbaar 2012, termijn loopt af in 2016.

Martin Wassen, plaatsvervangend voorzitter/secretaris (1957)

Ecoloog, hoogleraar milieu-natuurwetenschappen en hoogleraar landschapsecologie aan de Universiteit Utrecht (faculteit Geowetenschappen) en hoofd van het departement Innovatie- en Milieuwetenschappen. Adviseur van WWF-International voor wetlandbeheer in Polen en (mede) organisator van vele wetenschappelijke conferenties, seminars en workshops,

adviseur van de Commissie voor de Milieueffectrapportage, bestuurslid van het Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (UU) en oud-bestuurslid van de werkgroep Eco-hydrologie van de Werkgemeenschap voor Landschapsecologisch Onderzoek (WLO). Gekozen 2007, herkozen 2011, termijn loopt af in 2015.

Liesbeth Cremers, bestuurslid (1948)

Als mede-eigenaresse van het landgoed Vilsteren bij Ommen in Overijssel actief betrokken bij het particulier natuur- en landschapsbeheer; voorzitter van de Vereniging Particuliere Historische Buitenplaatsen, oud-voorzitter van het Overijssels Particulier Grondbezit en oud-vice-voorzitter van de Federatie Particulier Grondbezit (FPG), een landelijke federatie van particuliere grondeigenaren. Gekozen 2004, herkozen 2008, termijn loopt af in 2012.

Jitske de Jong, bestuurslid (1949)

Hoogleraar onroerend goedrecht aan de Technische Universiteit Delft; tevens lid van het bestuur van het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting en van de Mijnsraad (adviesorgaan van de minister van Economische Zaken). Voorheen werkzaam in de advocatuur, volkshuisvesting en de rechterlijke macht. Oud-lid van de VROM-raad en lange tijd bestuurslid en voorzitter van de Vereniging voor Bouwrecht. Thans nog redactielid van het tijdschrift Bouwrecht. Oud-lid van het bestuur, later Raad van Commissarissen van de Vereniging Eigen Huis. Tenslotte was zij bestuurlijk betrokken bij enkele andere organisaties op het terrein van bouwen en wonen. Gekozen 2006, herkozen 2010, termijn loopt af in 2014.

Jos Kuijpers, bestuurslid (1949)

Watermanager bij Rijkswaterstaat Zuid-Holland. Oud-lid van de Natuurwetenschappelijke Commissie van het Zuidhollands Landschap en oud-lid van de Commissie voor de Milieu-effectrapportage. Oud-adviserend lid van de verenigingsraad als deskundige op het gebied van water en waterstaat, voor zijn benoeming als bestuurslid lid van de districtscommissie Zuid-Holland en daarmee verenigingsraadslid. Gekozen 2005, herkozen 2009, termijn loopt af in 2013.

Sandra Maas, bestuurslid (1968)

Eigenaar en medeoprichter van adviesbureau Maas De Vries in Haarlem, gespecialiseerd in Corporate Marketing & Reputation Management. Voorheen hoofd Communicatie & Public Affairs bij Coca-Cola Nederland; daarvoor werkzaam als directiewoordvoerder bij KLM en bij adviesbureau Winkelman & van Hessen (Marketing & PR) in Den Haag. Gekozen 2010, herkiesbaar 2014, termijn loopt af in 2018.

Harrie Penders, bestuurslid (1953)

Beschikt als proces- en interimmanager bij financiële instellingen en als bestuurder van pensioenfondsen over financiële expertise en deskundigheid, met name op het gebied van beleggingen en governance. Was van 2005 tot 2009 districtsafgevaardigde voor Noord-Holland en daarmee verenigingsraadslid. Gekozen 2009, herkiesbaar 2013, termijn loopt af in 2017

Feike Tibben, bestuurslid (1963)

Als manager werkzaam bij adviesbureau Pagus voor management en bestuur. Heeft een ruime ervaring als manager en adviseur bij Rijk,

provincies, gemeenten en waterschappen. Was voor zijn benoeming tot bestuurslid lid van de districtscommissie Overijssel en daarmee verenigingsraadslid. Heeft meerdere nevenfuncties bekleed bij onder andere stichtingen, platforms en verenigingen en heeft zodoende een brede verenigingservaring.
Gekozen 2010, herkiesbaar 2014, termijn loopt af in 2018.

Samenstelling bestuurscommissies bestuurscommissie Beheer

Jos Kuijpers (voorzitter)
Liesbeth Cremers
Martin Wassen
Jan Jaap de Graeff
(algemeen directeur)

Bestuurscommissie Financiën

Jan van den Belt (voorzitter)
Jitske de Jong
Harrie Penders
Fedde Koster (directeur Financiën en Bedrijfsvoering)

Bestuurscommissie

Verenigingszaken en Marketing

Feike Tibben (voorzitter)
Sandra Maas
Teo Wams (directeur Natuurbeheer)

Commissie voor de Directie

Hans Wijers
Jan van den Belt
Martin Wassen

Management

Directie

Jan Jaap de Graeff (algemeen directeur)
Fedde Koster (directeur Financiën en Bedrijfsvoering)
Teo Wams (directeur Natuurbeheer)

Senioradviseur verwervingen en vastgoed

Jan Spijkerboer

Regiodirecteuren

Wilfred Alblas
(Groningen, Friesland, Drenthe)
Jan Gorter (Overijssel en Flevoland)
Arne Heineman (Gelderland)
Krijn Jan Provoost
(Noord-Holland en Utrecht)
Roline de Wilde
(Zuid-Holland en Zeeland)
Christ Rijnen
(Noord-Brabant en Limburg)

Afdelingshoofden

Ron Adelaar
(Personeel en Organisatie)
Hennie Blikman
(Vastgoed en Projecten)
Jacques Fonville (Facilitaire Zaken)
Peter Heezemans (ICT)
Martijn de Kempnaer
(Juridische Zaken)
Hans Massop (Natuur en Landschap)
Roel Posthoorn (Projectmanagement)
Marjolein de Rooij (Communicatie, Fondsenwerving en Ledenservice)
Leo Tjisen (Financiële Administratie)
Bart van Tooren (Kwaliteitszorg Natuurbeheer)
Tino Wallaart (Extern Beleid)
Annie Wilgenhof
(Planning & Control)

Directie

Jan Jaap de Graeff (algemeen directeur)

nevenfuncties op voordracht van/
namens Natuurmonumenten:*

- Bestuurslid Stichting Twickel, een particuliere stichting met als doelstelling het behoud van de landgoederen en gebouwen behorend tot de stichting.

De verenigingsraad benoemt de bestuursleden van Natuurmonumenten voor een periode van vier jaar. De bestuursleden kunnen eenmaal herbenoemd worden voor een tweede periode van vier jaar. In bijzondere omstandigheden kan de verenigingsraad besluiten tot afwijking van deze bepaling. Is er een vacature, dan draagt het bestuur benoemingskandidaten voor aan de verenigingsraad. Het bestuur overlegt met de vertrouwenscommissie van de verenigingsraad over de te benaderen kandidaten, waarna de vertrouwenscommissie gesprekken voert met de voorgedragen kandidaten en op grond daarvan advies uitbrengt aan de verenigingsraad. Ook over een herbenoeming van bestuursleden brengt de vertrouwenscommissie advies uit aan de verenigingsraad.

De drie bestuurscommissies van Natuurmonumenten bespreken meer in detail de onderwerpen die vervolgens in het voltallige bestuur aan de orde komen, en adviseren het bestuur daarover. Op deze manier kan de besluitvorming in het bestuur zich op de hoofdlijnen richten. De Commissie voor de Directie treedt namens het bestuur op als werkgever van de directie.

- Bestuurslid Stichting Kasteel De Haar, een stichting opgericht door Natuurmonumenten en de familie Van Zuylen, met als doel de restauratie en het behoud van het kasteel en de omliggende tuinen.
- Bestuurslid van het Boschap, het bedrijf voor bos en natuur waarbij ook Natuurmonumenten is aangesloten.
- Voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Boscijgenaren, waar ook Natuurmonumenten lid van is.

nevenfuncties op persoonlijke titel:*

- Bestuurslid van Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (bezoldigde functie). Dit door het ministerie van LNV ingestelde InnovatieNetwerk ontwikkelt grensverleggende vernieuwingen in landbouw, agribusiness, voeding en groene ruimte en zorgt dat die door belanghebbenden in de praktijk worden gebracht. Het gaat om innovaties gericht op duurzame ontwikkeling en met een focus op de langere termijn.
- Waarnemend voorzitter van de VFI (Vereniging van Fondsenwervende Instellingen), die onder meer de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen opstelde evenals de vervlechting daarvan met het reglement van het CBF-keurmerk. Ook Natuurmonumenten is lid van de VFI.
- Lid van de Commissie Schilthuispenning.
- Lid van de Nederlandse Regiegroep Vogelaanvaringen, een commissie die zich bezighoudt met de vogelproblematiek rond Schiphol.
- Kamerheer van Hare Majesteit de Koningin in 's-Gravenhage.

Fedde Koster

(directeur Financiën en
Bedrijfsvoering)

geen nevenfuncties

Teo Wams

(directeur Natuurbeheer)

nevenfuncties namens*

Natuurmonumenten:

- Bestuurslid van Eurosite, een Europa-brede organisatie waarbij terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties uit meer dan 27 landen zijn aangesloten. Ook Natuurmonumenten is lid.

- Bestuurslid van de Stichting Weidegang, die de zichtbaarheid van koeien in de wei stimuleert, onder meer om het kenmerkende Nederlandse landschap te beschermen.
- Lid van de Raad van Toezicht van de Stichting Natuurbeelden.

nevenfuncties op persoonlijke titel:*

- Lid van de subcommissie Ethiek en Maatschappelijke Aspecten van COGEM (Commissie Genetische Modificatie). De COGEM adviseert de regering over de milieurisico's van genetisch gemodificeerde organismen en de ethische en maatschappelijke aspecten van genetische modificatie.
- Lid van de Raad van Advies Schuttelaar & Partners. Schuttelaar & Partners is een communicatieadviesbureau dat draagvlak creëert voor innovaties op het gebied van voeding, gezondheid en duurzaamheid.
- Lid van de stuurgroep Taskforce Markontwikkeling Biologische Landbouw, die het Convenant Markontwikkeling Biologische Landbouw uitvoert, waarin marktpartijen, overheid en maatschappelijke organisaties afspraken het aandeel consumentenbestedingen biologische producten te verhogen.
- Lid van de Taskforce Biodiversiteit, ingesteld door de minister van LNV. De Taskforce richt zich op het behoud van de biodiversiteit en een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.
- Lid van de Adviescommissie Natuur van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Deze commissie adviseert het fonds over het toekennen van bijdragen aan projecten.

** tenzij anders vermeld, betreft het onbezoldigde nevenfuncties*

Commissie van Deskundigen

De Commissie van (onafhankelijke) Deskundigen is in 2011 eenmaal bijeen geweest voor een reguliere vergadering. Tijdens deze bespreking is gesproken over het beheer van de buitenplaatsen van Natuurmonumenten, over de aandacht voor wetenschappelijk onderzoek in de gebieden van Natuurmonumenten en over een visie op het toekomstige natuurbeheer en natuurbeleid in Nederland. Dit laatste onderwerp stond ook centraal op een extra bijeenkomst van de commissie in december.

Commissie van Deskundigen, Samenstelling per 31 december 2011

prof. dr. Jan Bakker - Rijksuniversiteit Groningen (voorzitter), dr. Agnes van den Berg - Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte (Centrum, Landschap), dr. Geert Groot Bruinderink - Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte (Centrum voor Ecosystemen), dr. André Jansen - Unie van Bosgroepen, dr. David Kleijn - Wageningen UR, dr. Hans Renes - Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen, prof. dr. Jan Roelofs - Radboud Universiteit Nijmegen, dr. Esther van der Voet - Rijksuniversiteit Leiden, CML, dr. ir. Michiel Wallis de Vries - De Vlinderstichting, ir. Jan Jaap de Graeff - algemeen directeur Natuurmonumenten, dr. Bart van Tooren - hoofd afdeling Kwaliteitszorg Natuurbeheer (secretaris).

De verenigingsraad (31 december 2011)

Groningen: Piet van Dijk (voorzitter), Pieter Boomsma, Ellen Farwick, Erik Quené en Yvonne Roseboom.

Friesland: Rembrandt Veldhuyzen van Zanten (voorzitter), René Boelen, Wolter Kornet, Arnoud van de Ridder en Martijn Weterings.

Drenthe: Bert Groen (voorzitter), Jan Berends, Nol Hoegen Dijkhof, Henk Pook en Matthijs Wetterauw.

Overijssel: Gerrit Willem Kamp (voorzitter), Tim Asbreuk, Peter Blom van Assendelft, Betske Goinga, Gerrit Spijker en Adri Wever.

Gelderland: Pieter Schmidt (voorzitter), Dik Bos, Annelies Hoogcarspel, Philip Makkink, Mirjam Mellink, Martijn Oomkes, Marjolein van Os en Jan Wieringa.

Flevoland: Jan Steffens (voorzitter), Ed de la Chambre, Lammy Dillingh, Jan Riedstra en Foeke Zeilstra.

Utrecht: Toon Zwetsloot (voorzitter), René Buisman, Elke Kunen, Ton Puntman, Nicoline Roelofs, Ido Toxopeus en Bart van der Wal.

Noord-Holland: Fred van Sprang (voorzitter), Enrico van Dijk, Rob van Gerve, Elle Groot, Esther de Haan, Klaas de Jong, Otto Magel, Anne Marie de Rover en Nico Stoffels.

Amsterdam: Jan van der Ben (voorzitter), Tera Boelen, Stan Czerski, Wabien Manschot en Margriet Pel.

Zuid-Holland: André Boon (voorzitter), Rob Bronsgeest, Klaas van Dijk, Bart van Engeldorp Gastelaars, Eric Hüner, Pascal Kruysifix, Jan van Oostrum, Wijnand Scholtens, Frans van der Storm, Jort Verhulst en Quinten de Wijn.

Zeeland: Antoine Dellaert (voorzitter), Mascha Kloet, Hans Post, Thom van Riet en Jelle Turkstra.

Noord-Brabant: Stan Geertman (voorzitter), Gerrit van den Bosch, Wim van Hooff, Geertje de Kort, Ben van der Veer en Sjef Verbaanderd.

Limburg: Ria Dielissen (voorzitter), Lou Eijssen, Jo Heunen, Dré Kuijpers en Wouter van Marken Lichtenbelt.

Samenstelling ondernemingsraad

- 1 Sanne van Gernerden
 - 2 Hans Gronert
 - 3 vacature
 - 4 Jowien van der Vegte /
or secretaris
 - 5 Theo van den Berkmortel
 - 6 vacature
 - 7 Wim Goedhart
 - 8 Frans van Zijderveld /
or voorzitter
 - 9 Vincent Brink
 - 10 Rik Marmelstein en Mary Eijmsa
- Ambtelijk secretaris: Margot t Hart

Alle districtsafgevaardigden worden gekozen door de leden van Natuurmonumenten en vormen samen de verenigingsraad. De verenigingsraad, die bestaat uit dertien districtscommissies, zorgt ervoor dat de stem van de leden doorklinkt in de koers van de vereniging. De verenigingsraad stelt de hoofdlijnen van het beleid vast, keurt het jaarverslag goed en benoemt de bestuursleden.

Vertrouwenscommissie verenigingsraad
Piet van Dijk (Groningen) (voorzitter)
Gerrit Willem Kamp (Overijssel)
Jan Steffens (Flevoland)
Ben van der Veer (Noord-Brabant)
Ria Dielissen (Limburg)

Dit jaarverslag is een uitgave van Natuurmonumenten.
De productie is in handen van de afdeling Communicatie.
Het jaarverslag 2010 werd op 14 april 2011 goedgekeurd
door de verenigingsraad van Natuurmonumenten.

Projectcoördinatie en eindredactie

Michel Verschoor |
tekstschrijver voor
groene organisaties

Ines van Hees
Saskia de Heij
Erwin de Hoop
Wilco Jager
Corry Ketelaar
Suzanne Klaassen

Basisontwerp en lay-out

Simone Jansen | Sjansen
Design BNO

Fedde Koster
Myrthe Kusse
Claudia Majoor
Hans Massop

Beeldredactie

Stefan Claessens en
Simone Jansen

Patrick Nuvelstijn
Heleen Paalvast
Erwin Reinstra
Arnold van 't Riet

Productiebegeleiding

Marlies Tenback

Marjolein de Rooij

Tekstcorrecties

Ellen Janssen,
Ideële Producties

Wendy Roos
Michiel Slot
Paul Smeulders
Marjet Smits
Liesbeth Spanjaard
Nathalie Swinkels

Met bijdragen van

Ron Adelaar
Sandra Barbé en leden van
de
districtscommissies
Wieger van Beek
Magda Bos
Jan Bos
Astrid de Beer
Jacqueline van den Berg
Hennie Blikman
Edwin van Bokhoven
Vincent Brink
Gerard Brinkman
Irene Burkunk
Nelleke Cornips
Jan Jaap de Graeff
Conny Groot
Jeanette de Haan
Edwin Haras

Juul Terlien
Leo Tijsen
Annerieke Velvis
Paul Vertegaal
Herman Verra
Merel Vierling
Eric Vogel
Tino Wallaart
Maaïke Wermer
Titia Zonneveld

Fotografie

- Natuurmonumenten,
Lineke van de Mei (cover)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans
(cover linksonder)
- Natuurmonumenten,
Martin van Lokven
(cover middenonder)

- They (cover rechtsonder)
- Natuurmonumenten,
Rene Koster (p.2)
- Deepee (p.2)
- Natuurmonumenten,
Arend van der Salm (p.3)
- Deepee /
Holland Centraal (p.3)
- Natuurmonumenten,
Rob Doolaard (p.3)
- Natuurmonumenten,
Stefan Claessens (p.3)
- Natuurmonumenten (p.5)
- They (p.6)
- They (p.7)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.8)
- Natuurmonumenten,
Paul van Gaalen (p.9)
- Natuurmonumenten,
Dick Klees (p.12)
- Natuurmonumenten,
Paul van Gaalen (p.13)
- Natuurmonumenten,
Ina Becker (p.14)
- Natuurmonumenten,
Nel Appelmelk (p.15)
- Natuurmonumenten,
Rene Koster (p.16)
- Simone Jansen (p.17)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.19)
- Natuurmonumenten,
Rob Doolaard (p.20)
- NOS nieuws (p.21)
- Natuurmonumenten,
Peter Schut (p.22)
- Natuurmonumenten,
Rob Doolaard (p.22)
- Natuurmonumenten,
Jorrit 't Hoen (p.24)
- Natuurmonumenten
(p.24)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.26)
- Natuurmonumenten,
Martin van Lokven (p.27)
- They / Kina, Paul van
Hoof, Kina, Bas Meelker,
Kina, Bernard Castelein,
Natuurmonumenten,
Martijn de Jonge (p.28)
- ANP Presslink, Gerald van
Daalen (p.29)
- NOS nieuws (p.30)
- Natuurmonumenten,
Rob Doolaard (p.30)
- Photonic fotomarketing
(p.32)
- De Telegraaf (p.32)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.34)
- Natuurmonumenten,
Wim Kluvers (p.35)
- Natuurmonumenten,
Ferry Siemensma (p.36)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.37)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.38)
- Natuurmonumenten (p.39)
- Natuurmonumenten,
Stefan Claessens (p.41)
- Natuurmonumenten,
Martin van Lokven (p.43)
- Natuurmonumenten,
Paul van Gaalen (p.44)
- Natuurmonumenten,
Gerrit Rekers (p.45)
- Hollandse Hoogte,
Gerard Til (p.46)
- Natuurmonumenten,
Rene Koster (p.47)
- Natuurmonumenten,
Martin van Lokven (p.48)
- Natuurmonumenten,
Bodine Koopmans (p.53)
- Buiten-Beeld, Michel
Geven (p.54)
- KINA, Christophe
Brochard (p.58)

Noordereinde 60
Postbus 9955
1243 ZS 's-Graveland

T (035) 655 99 11

Natuurbescherming. Sinds 1905.

Natuur is een onuitputtelijke bron van inspiratie en verwondering. Daar moeten we zuinig op zijn en goed voor zorgen. Want in een dichtbevolkt land is natuur extra kwetsbaar. Daarom beschermt Natuurmonumenten 355 gebieden en monumentale gebouwen. Overal in Nederland. Voor iedereen. Dat doen we sinds 1905 met steun van leden, vrijwilligers en bedrijven. Steun is nodig. Juist nu. Kijk op natuurmonumenten.nl wat u voor de natuur kunt doen.